

<https://doi.org/10.30836/igs.1025-6814.2024.2.301480>
УДК 061.12.049:55

E-mail: vstar@igph.kiev.ua,
<https://orcid.org/0000-0002-7960-0011>;
vpkoblelev@ukr.net,
<https://orcid.org/0000-0001-5625-5473>;
paliy@nas.gov.ua,
<https://orcid.org/0009-0001-4813-3668>

*Corresponding author /
Автор для кореспонденції:
V.P. Kobolev, vpkoblelev@ukr.net

Received / Надійшла до редакції:
07.04.2024

Received in revised form /
Надійшла у ревізованій формі:
20.05.2024

Accepted / Прийнята:
05.06.2024

Keywords: NAS of Ukraine; Department;
chronology; development; acquisitions.

Ключові слова: НАН України;
Відділення; хронологія; становлення
і розвиток; здобутки.

До 60-річчя Відділення наук про Землю НАН України. Частина 3. Хронологія розвитку Відділення наук про Землю в незалежній Україні (1991–2023 рр.)

V.I. Starostenko¹, V.P. Kobolev^{1*}, V.M. Paliy²

¹ Інститут геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України, Київ, Україна; ² Апарат Президії НАН України, Київ, Україна

To the 60th anniversary of the Department of Earth Sciences of the National Academy of Sciences of Ukraine. Part 3. Chronology of the development of the Department of Earth Sciences in independent Ukraine (1991–2023)

V.I. Starostenko¹, V.P. Kobolev^{1*}, V.M. Paliy²

¹ S.I. Subbotin Institute of Geophysics of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine; ² Apparatus of Presidium of NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

In the third part of the article, the main historical events in dates, facts and personalities of the formation and development of the Department of Earth Sciences of the National Academy of Sciences of Ukraine from the time Ukraine gained independence in 1991 and until now are considered in chronological order.

The most important achievements of the scientists of the Department of Earth Sciences of the National Academy of Sciences of Ukraine, who were awarded the State Prizes of Ukraine in the field of science and technology, as well as the prizes of the National Academy of Sciences of Ukraine named after outstanding scientists of Ukraine – V.I. Vernadsky, P.A. Tutkovsky, S.I. Subbotin.

In the early 1990s, in the conditions of complex social transformation, there was a significant quantitative reduction in personnel potential, but the Academy of Sciences of Ukraine managed to get out of the crisis. At the expense of internal reserves, the network of its institutions and scientific units was reorganized. After the declaration of Ukraine's independence, a number of academic institutions were created as part of the Earth Department of the National Academy of Sciences of Ukraine.

In 1996, the Ukrainian flag was raised in Antarctica – Ukraine, according to an agreement between the British and Ukrainian governments, officially took possession of the “Faraday” research station, which became the property of Ukraine and received the name “Akademik Vernadsky”.

Information provided regarding the Targeted comprehensive programs of resource-oriented scientific research of the National Academy of Sciences of Ukraine: “Mineral resources of Ukraine and their extraction” (2004–2008), “Comprehensive bio-resource, hydrophysical and geological-geophysical research of the marine environment, promising oil and gas structures and mapping of the distribution of gas hydrates in the water area of the Black Sea and the Sea of Azov” (2007–2009), “Strategic Mineral Resources of Ukraine” (2009–2015), “Comprehensive Assessment of the State and Forecasting of the Dynamics of the Marine Environment and Resources of the Azov-Black Sea Basin” (2010–2012), “Comprehensive Monitoring, Assessment and forecasting the dynamics of the state of the marine environment and the resource base of the Azov-Black Sea basin under conditions of growing anthropogenic load and climate change” (2013–2015), “Mineral and raw material base of Ukraine as the basis of state security” (2016–2020), “Critical and strategic mineral resources of Ukraine under the conditions of globalization and climate change” (2021–2025).

In a difficult time for the country, scientists of the Department of Earth Sciences of the National Academy of Sciences of Ukraine in the conditions of war continue their activities aimed at maintaining the functioning of the branches of the economy of Ukraine, monitoring the state of the environment and ensuring counteraction to the aggressor and adverse natural phenomena.

Ц и т у в а н н я : Старостенко В.І., Коболєв В.П., Палій В.М. До 60-річчя Відділення наук про Землю. Частина 3. Хронологія розвитку Відділення наук про Землю в незалежній Україні (1991–2023 рр.). *Геологічний журнал*. 2024. № 2 (387). С. 95–138. <https://doi.org/10.30836/igs.1025-6814.2024.2.301480>

C i t a t i o n : Starostenko V.I., Kobolev V.P., Paliy V.M. 2024. To the 60th anniversary of the Department of the Earth Sciences of the National Academy Sciences of Ukraine. Part 3. Chronology of the development of the Department of Earth Sciences in independent Ukraine (1991–2023). *Geologičnij žurnal*, 2 (387): 95–138. <https://doi.org/10.30836/igs.1025-6814.2024.2.301480>

© Видавець Інститут геологічних наук НАН України, 2024. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher Institute of Geological Sciences of the NAS of Ukraine, 2024. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Вступ

17 січня 1991 р. Президія Верховної Ради УРСР прийняла постанову «Про статус Академії наук Української РСР», в якій Академію було визнано республіканською самоврядною організацією зі збереженням державного фінансування. Нова сторінка в діяльності Академії наук відкрилася з набуттям Україною незалежності. В цей час навколо АН УРСР розгорнулись дискусії стосовно її реформування: від повної заміни Академії наук системою наукових підрозділів закладів вищої освіти до переходу на формування наукової тематики на конкурсній основі і з обов'язковим її реформуванням ззовні, неакадемічним середовищем. Але АН України, завдячуючи великій роботі і високому міжнародному авторитету її президента Б.Є. Патона, вдалося вийти із кризи. Для збереження її науково-технічного і кадрового потенціалу та забезпечення подальшого розвитку було здійснено комплекс необхідних заходів та запроваджено програмно-цільові і конкурсні засади в організації досліджень. Зокрема, у Відділенні про Землю АН України були розроблені державні та академічні цільові програми, які спрямовувалися на вирішення нагальних питань розвитку мінерально-сировинної бази України (Відділення..., 2003).

Першорядне значення в той час для утвердження статусу АН України як головної наукової установи незалежної держави і перебудови її діяльності відповідно до нових завдань мали укази Президента України Л.М. Кравчука від 20 січня 1992 р. «Про забезпечення діяльності та розвитку Академії наук України», від 22 березня 1994 р. «Про державну підтримку наукової діяльності Академії наук України», в яких набуло правове визнання її як вищої державної наукової організації України та надання статусу Національної, а також від 10 березня 2000 р. «Про додаткові заходи щодо державної підтримки Національної академії наук України». Цими державними актами було визначено ключові завдання Академії на сучасному етапі. Основні з них – участь у формуванні державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності, концентрація зусиль на досягненні світового рівня фундаментальних і прикладних досліджень, а також посилення впливу їхніх результатів на інноваційний розвиток економіки, освіти та культури в Україні, підготовка наукових кадрів, сприяння інтеграції вітчизняного інтелектуального потенціалу у світовий науковий простір (Національна..., 2018).

У 1995 р. НАН України була ініціатором створення Міжвідомчого антарктичного комітету та його робочого органу – Центру антарктичних досліджень. Наступного року в Антарктиді учасниками першої Української антарктичної експедиції був піднятий український прапор. Україна за угодою між британським і українським урядами офіційно вступила у володіння науково-дослідною станцією «Фарадей», яка стала власністю України та отримала назву «Академік Вернадський». Морський гідрофізичний інститут і Інститут біології південних морів ім. А.А. Ковалевського НАН України послуговували базовими організаціями для створення в 1999 р. Океанологічного центру НАН України з метою комплексного вивчення Азово-Чорноморського басейну та стратегічно важливих для України районів Світового океану (Відділення..., 2003).

В 2014 р. у результаті анексії росією Кримської автономії та окупації частини Донецької і Луганської областей такі наукові установи відділення, як Морський гідрофізичний інститут з Експериментальним відділенням (м. Севастополь) та Український науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут гірничої геології, геомеханіки і маркшейдерської справи (м. Донецьк), а також низка установ інших відділень Академії, де-факто вийшли з підпорядкування НАН України.

У складний для країни час, в умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну, науковці Відділення наук про Землю НАН України продовжують діяльність, спрямовану на підтримання функціонування галузей господарства України, спостереження за станом довкілля та забезпечення протидії агресору і несприятливим природним явищам.

Відділення наук про Землю у першому десятилітті незалежної України (1991–2001 рр.)

Персональний склад Відділення наук про Землю АН УРСР у 1991 р. налічував 12 академіків (Я.М. Белєвцев, В.І. Беляєв, В.Г. Бондарчук, В.Ю. Забігайло, Г.М. Малахов, Б.О. Нелєпо, М.П. Семененко, В.І. Старостенко, А.В. Чекунов, І.І. Чебаненко, Є.Ф. Шнюков, М.П. Щербак) та 15 членів-кореспондентів (Р.Я. Белєвцев, М.П. Булгаков, В.К. Гавриш, В.В. Глушко, В.Я. Дідковський, О.М. Маринич, І.В. Матяш, Ю.П. Мельник, Е.В. Соботович, К.Ф. Тяпкін, О.Д. Федоровський, Л.В. Черкесов, В.М. Шестопапов, О.З. Широков, П.Ф. Шпак).

Інститут географії НАН України. Географічні дослідження в Академії наук України проводилися починаючи з 1918 р., але формування її інституцій зазнавало багаторазових організаційних трансформацій. В 1964 р., відповідно до постанови Президії АН УРСР «Про розвиток в Академії наук УРСР досліджень у галузі географії», в Інституті геологічних наук АН УРСР було створено Сектор географії. Останній у 1967 р. був переданий до Ради по вивченню продуктивних сил УРСР, крім створеного ще у 1961 р. Відділу фізичної географії та картографії, який був трансформований у відділ палеогеографії і переданий до Сектору географії у 1971 р. У 1970 р. Сектор географії, який очолював професор А.П. Золовський, у науковому відношенні отримав самостійність, а у фінансовому був підпорядкований Інституту геофізики АН УРСР (Відділення..., 2003).

У 1980 р. у зв'язку зі створенням Відділення океанології, гідрофізики та географії АН УРСР Сектор географії був переданий до Морського гідрофізичного інституту АН УРСР, а у 1981 р. – перейменовані на Відділення географії, яке у 1983 р. знову було підпорядковано Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна АН УРСР. Керівниками зазначених географічних осередків були член-кореспондент АН УРСР О.М. Маринич (1979–1989) та доктор географічних наук Л.Г. Руденко (1989–1991).

Необхідність створення Інституту географії з набуттям Україною незалежності була зумовлена зростанням ролі географічної науки у вирішенні актуальних завдань раціонального природокористування, а також еколого-географічних проблем. Згідно з постановою Президії АН України від 13 листопада 1991 р. на базі Відділення географії Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна був створений Інститут географії як самостійна наукова установа АН України. Директором Інституту призначено Л.Г. Руденка, який у 1992 р. був обраний членом-кореспондентом АН України, а у 2009 р. – дійсним членом НАН України та очолював установу до 2021 р. Наразі директором Інституту є член-кореспондент НАН України Є.О. Маруняк.

Основні напрями наукових досліджень Інституту географії НАН України: розроблення теоретичних засад фундаментальних географічних досліджень; картографічні дослідження особливостей змін ландшафтів, територіальної організації господарства, розміщення населення та наслідків взаємодії суспільства і природи; створення атласів та інших картографічних творів. Вагомим науковим здобутком фахівців Інституту географії НАН України є виданий у 2007 р. Національний атлас України – перший в історії держави картографічний твір енциклопедичного рівня (Маруняк, Лісовський, 2021).

Інститут проблем природокористування та екології НАН України (м. Дніпро) створений за рішенням Президії АН України від 13 листопада 1991 р. на базі Відділення проблем природокористування та регіональної економіки Інституту технічної механіки АН України. Директором Інституту був призначений доктор технічних наук А.Г. Шапар (1936–2021), який у 2003 р. був обраний членом-кореспондентом НАН України.

Основні напрями наукових досліджень Інституту – розробка наукових основ регіональної системи екологічного моніторингу та обґрунтування методології вибору стратегії сталого розвитку техногенно навантажених регіонів України, а також оцінка та прогноз екологічних наслідків використання технологій та схем розміщення гірничопромислового виробництва.

В Інституті розроблено методологію вибору стратегії сталого соціально-еколого-економічного розвитку техногенно навантажених регіонів, яка відповідає основним принципам світової ідеї сталого розвитку і дає змогу визначити найбільш придатний сценарій розвитку будь-якого регіону. За результатами спостережень систем екологічного моніторингу, великої кількості наукових, інструментальних та інших досліджень фахівцями Інституту розроблено і видано екологічні карти Дніпропетровської області та м. Дніпро. Вони слугували основою для вирішення багатьох практичних еколого-економічних та соціальних проблем, пов'язаних з переходом до стратегії сталого розвитку. У галузі регіонального природокористування Інститутом створені і впроваджені у виробництво вискоєфективні еколого-орієнтовані технології видобутку корисних копалин на кар'єрах України (Відділення..., 2003).

В ході оптимізації мережі наукових установ НАН України постановою Президії НАН України від 9 червня 2021 р. № 193 Інститут проблем природокористування та екології НАН України було реорганізовано шляхом приєднання до Інституту геотехнічної механіки ім. М.С. Полякова НАН України (м. Дніпро).

Посаду вченого секретаря Відділення наук про Землю АН УРСР обіймав кандидат геолого-мінералогічних наук І.М. Скопиченко.

На початку 1990-х років в умовах складної суспільної трансформації за рахунок внутрішніх резервів було проведено реорганізацію мережі установ і наукових підрозділів АН України. Першими академічними установами у складі Відділення наук про Землю АН України, створеними після оголошення незалежності України в 1991 р., були: Інститут

географії у Києві, Інститут проблем природокористування та екології у Дніпропетровську, Науково-інженерний центр радіогідроекологічних полігонних досліджень Інституту геологічних наук і Карпатське відділення Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна у Львові (Національна..., 2018).

У 1992 р. відбулася Міжнародна конференція «Проблеми Чорного моря», організована Морським гідрофізичним інститутом АН України (Національна..., 2018).

Науково-інженерний центр радіогідроекологічних полігонних досліджень був заснований в 1991 р. як установа при Президії НАН України для вирішення екологічних проблем, головним чином пов'язаних з радіонуклідним забрудненням і міграцією радіонуклідів у навколишньому середовищі внаслідок Чорнобильської катастрофи. Засновник і очільник Центру впродовж 1991–2023 рр. – академік НАН України В.М. Шестопалов. Наразі обов'язки директора Центру виконує Ю.Ф. Руденко.

У Центрі вивчають міграцію радіонуклідів у зоні аерації, ґрунтових водах та глибоких водоносних горизонтах та здійснюють комплексне картування Чорнобильської зони відчуження. Оцінюють експлуатаційні ресурси і запаси підземних вод для забезпечення населення та ризики їх забруднення. Крім того, виконують математичне моделювання гідроекологічних та інженерно-геологічних процесів задля оптимізації використання природних ресурсів і мінімізації негативного впливу на екологічний стан територій.

Діяльність Центру спрямована також на вивчення проблем захоронення радіоактивних відходів. Його фахівці займаються геолого-гідроекологічними дослідженнями з пошуків, вивчення та обґрунтування придатності майданчиків для розміщення сховищ радіоактивних відходів у надрах.

Центр бере участь у низці національних і міжнародних проєктів, які стосуються широкого кола проблем, зокрема радіогідроекологічного моніторингу та картування Чорнобильської зони відчуження; обґрунтування ізоляції високоактивних відходів у глибоких геологічних формаціях; оцінювання впливу на довкілля ліквідації деяких шахт Донбасу за схемою повного чи часткового затоплення; оцінювання ресурсів підземних вод; впливу АЕС на екологію; обґрунтування спорудження об'єкта «Укріплення-2»; вивчення міграції радіонуклідів у підземній гідросфері (Відділення..., 2003).

Карпатське відділення Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України бере початок від створеного у 1960 р. Львівського філіалу Інституту геофізики АН УРСР, реорганізованого у 1972 р. у Львівський філіал математичної фізики, на основі якого у 1978 р. був заснований Інститут прикладних проблем механіки і математики (Відділення..., 2003).

З метою концентрації наукових зусиль на вирішення проблем сучасної геодинаміки і сейсмології в Карпатському регіоні постановою Президії АН України від 10 липня 1991 р. було створено Карпатське відділення Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна (далі – КВ). Першим керівником КВ (1991–2003) був відомий український геофізик, доктор геолого-мінералогічних наук, професор Я.С. Сапужак. З 2003 по 2022 р. КВ керував доктор фізико-математичних наук В.Ю. Максимчук, який у 2018 р. був обраний членом-кореспондентом НАН України. Наразі КВ очолює кандидат фізико-математичних наук О.Я. Сапужак.

У Львівському філіалі та КВ Інституту геофізики АН УРСР у різні часи працювали відомі вчені: І.А. Балабушевич, А.П. Бондаренко, Т.З. Вербицький, С.І. Восанчук, І.Д. Гофштейн, В.І. Клушин, Г.І. Кружлякова, М.І. Мельничук, Г.Л. Наумчик, Г.І. Петкевич, Р.С. Починайко, А.Х. Сергатюк, В.С. Сизоненко, В.І. Сомов, Б.В. Тимошин та ін.

Наукова діяльність КВ зосереджена на дослідженнях просторово-часової структури геофізичних полів та їх зв'язків з глибинною будовою і сучасною геодинамікою літосфери Карпатського регіону, розробці теорії, методики та технічних засобів геофізичного моніторингу навколишнього середовища для прогнозування небезпечних природних геодинамічних процесів. КВ відіграє значну роль у розвитку сейсмологічних, магнітотелуричних та геомагнітних досліджень, забезпечує проведення сеймопрогностичних робіт на мережі геофізичних станцій у Карпатському регіоні. У КВ розробляють теоретичні основи сейсмодеформаційних методів дослідження літосфери і сучасної геодинаміки земної кори, вивчають механізм їх впливу на процеси формування вогнищ землетрусів і варіацій геофізичних полів у Карпатському регіоні (Дослідження..., 2005).

Державну премію України в галузі науки і техніки у 1992 р. отримали І.І. Чебаненко, В.О. Крайшкін та В.П. Клочко (Інститут геологічних наук АН України) за участь у відкритті принципово нового об'єкта пошуків родовищ нафти і газу як джерела розширення паливно-енергетичної бази України, а премія ім. В.І. Вернадського була присуджена С.В. Нечаєву та В.О. Сьомці за монографію «Скарни України» (Цибань, 2018).

На виборах до АН України у 1992 р. дійсними членами були обрані М.П. Булгаков (гідрогеологія) та Е.В. Собонович (геохімія навколишнього середовища), членами-кореспондентами стали В.М. Єремєєв (хімічна океанографія), Є.О. Куліш (геологія), В.І. Лялько (гідрогеологія), Л.Г. Руденко (географія), В.М. Семененко (геологія) та О.М. Харитонов (геофізика). Іноземним членом АН України було обрано відомого американського гідрогеолога П. Вітерспуна (Палій, Храмов, 2013).

Єремєєв Валерій Миколайович (1942–2020) – видатний вчений-океанолог, доктор фізико-математичних наук (1988), професор (1991), член-кореспондент АН України (1992), академік НАН України (1997), заслужений діяч науки і техніки України (2003), лауреат премії В.І. Вернадського (1990) та Державної премії України в галузі науки і техніки (2000).

В.М. Єремєєв закінчив фізичний факультет Ростовського університету у 1964 р. та отримав диплом за спеціальністю «фізика атомного ядра». Свою трудову діяльність він розпочав у Морському гідрофізичному інституті НАН України, де працював науковим співробітником (1964–1968), навчався в аспірантурі (1968–1971), обіймав посади вченого секретаря (1975–1980), заступника директора (1980–1985) та директора (1985–2000).

У 1999 р. В.М. Єремєєв був призначений генеральним директором Океанологічного центру НАН України, яким керував до 2015 р., а у 2000 р. за дорученням Президії НАН України очолював Інститут біології південних морів ім. О.О. Ковалевського НАН України, найстарішу гідробіологічну наукову установу Східної Європи. Історичні коріння Інституту сягають 1871 р., коли за ініціативи всесвітньо відомого етнолога, антрополога і геофізика Миколи Миклухо-Маклая (1846–1888) на березі Севастопольської бухти була заснована Севастопольська біологічна станція Петербурзької АН (1871–1891), згодом – Російської АН (1917–1925), АН СРСР (1925–1961) і АН УРСР (1961–1963). Варто зазначити, що її свого часу очолювали такі видатні вчені, як О.О. Ковалевський (1892–1901), М.І. Андрусов (1918–1920), О.В. Палладін (1920–1921), В.О. Водяницький (1935–1937, 1944–1963) та ін. У 1963 р. на базі Севастопольської біологічної станції було створено Інститут біології південних морів ім. А.А. Ковалевського АН УРСР, який у 2000 р. увійшов до складу Океанологічного центру НАН України. Несумтєво, але цікаво, що Президент НАН України Б.Є. Патон під час своїх візитів до Інституту завжди милувався чудовим краєвидом на Севастопольську бухту з балкона директорського кабінету, який він шуткуючи називав найкращим балконом у НАН України.

Безпосередньо наукові інтереси В.М. Єремєєва охоплювали експериментальну та ядерну гідрофізику, геофізичну гідродинаміку, гідрохімію і біогеохімію океану, інформатику та морську екологію. Він заклав наукову основу для подальшого розвитку ізотопної океанографії і зробив вагомий внесок у розробку морських інформаційних технологій.

З 1982 по 1992 р. вчений керував Радянсько-Гвінейською програмою досліджень у галузі океанографії і геліофізики, геології і геофізики та випробувань конструкційних матеріалів в умовах тропічного клімату у побудованому колишнім Радянським Союзом науково-дослідному центрі у Конакрі (Гвінея). З 1994 р. він – член Національної комісії України у справах ЮНЕСКО МЗС України, а з 1997 р. протягом 20 років – представник України у Виконавчій раді Міжурядової океанографічної комісії ЮНЕСКО.

В.М. Єремєєв був одним з ініціаторів і науковим керівником низки морських цільових комплексних програм НАН України з вивчення та прогнозування динаміки морського середовища та ресурсів Азово-Чорноморського басейну (2007–2013).

У 2014 р. внаслідок анексії росією Кримської автономії Інститут біології південних морів ім. О.О. Ковалевського виїшов із підпорядкування НАН України. Деякий час В.М. Єремєєв залишався директором Інституту, а у 2015 р. прийняв непросте мужнє рішення – переїхати на постійне проживання до Києва. Він продовжував працювати радником при дирекції Відділення морської геології та осадового рудоутворення, а згодом – Наукового гідрофізичного центру НАН України. В цей період В.М. Єремєєв, як голова Міжвідомчої координаційної ради з питань морських досліджень МОН та НАН України, багато та плідно працював над реалізацією національних інтересів України у сфері морської діяльності.

В.М. Єремєєв – автор понад 500 наукових праць з проблем хімічної океанографії, геохімії океану, ядерної гідрофізики і радіохімії морського середовища, експериментальної океанографії, серед яких 15 монографій і три атласи Азово-Чорноморського басейну. Серед його учнів – академік, сім докторів наук і понад 20 кандидатів наук. У 2007 р його науково-організаційні досягнення були відзначені орденом України «За заслуги» III ступеня (Старостенко, Коболев, 2022).

Куліш Євген Олексійович (1931–2010) – відомий вчений-геолог, доктор геолого-мінералогічних наук (1972), професор (1987), член-кореспондент АН СРСР (1979), член-кореспондент АН України (1992), академік НАН України (2006), заслужений діяч науки і техніки України (2008), лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (1998).

Після закінчення геологічного факультету Ростовського університету у 1954 р. Є.О. Куліш працював начальником геологорозвідувальних партій Далекосхідного управління Міністерства геології СРСР (1954–1957). У 1957–1960 рр. навчався в аспірантурі при Геологічному музеї АН СРСР у Ленінграді. У 1961 р. вчений організував і очолив Хабаровську геолого-геофізичну лабораторію Далекосхідного філіалу АН СРСР, на базі якої у 1965 р. створив Далекосхідний науково-дослідний інститут мінеральної сировини Міністерства геології СРСР (м. Хабаровськ), де до 1983 р. обіймав посаду директора.

Наступний період діяльності Є.О. Куліша пов'язаний з Україною. Він працював завідувачем відділу рудних формацій (1983–1996), водночас – заступником директора з наукової роботи Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення НАН України (1985–1988). Упродовж 1996–2010 рр. очолював відділ металогенії рудних формацій Інституту геохімії навколишнього середовища НАН України. Обирався заступником академіка-секретаря Відділення наук про Землю НАН України (1992–1998).

Наукові розробки вченого були зосереджені на вивченні геології і мінералогії докембрію, петрології і мінералогії метаморфічних комплексів, генезисі родовищ металічних і неметалічних корисних копалин, метаморфогенному рудоутворенні, геології і металогенії тектоно-петрогенних, орогенних і вулкано-тектонічних структур фанерозою. Є.О. Куліш поглибив знання про рудні процеси як поліхронні та полігенні явища; досліджуючи метаморфогенне рудоутворення, здійснив формацийний аналіз відповідних утворень, виявив джерела рудних речовин і рудоформуючих флюїдів; розкрив вплив різних геотектонічних структур на особливості рудоутворення (Відділення..., 2003).

Лялько Вадим Іванович (1931–2022) – знаний український вчений у галузі гідрогеології, геотермії та аерокосмічних досліджень Землі, доктор геолого-мінералогічних наук (1972), професор (1986), член-кореспондент АН України (1992), академік НАН України (2010), заслужений діяч науки і техніки України (1997), лауреат Державної премії УРСР та України в галузі науки і техніки (1989, 2004).

Після закінчення у 1955 р. з відзнакою геологічного факультету Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка В.І. Лялько розпочав свій трудовий шлях на посаді інженера відділу гідрогеології Інституту геологічних наук АН УРСР, а у 1959 р. став молодшим науковим співробітником, згодом у 1965 р., після захисту кандидатської дисертації, – старшим науковим співробітником. У 1969 р. він був призначений завідувачем відділу моделювання гідрогеологічних процесів, а у 1973 р., після захисту докторської дисертації, очолив відділ тепломасопереносу в земній корі Інституту геологічних наук АН УРСР. У 1974–1978 рр. обіймав посади заступника академіка-секретаря і члена Бюро Відділення наук про Землю АН УРСР.

У 1992 р. за ініціативи В.І. Лялька був заснований Центр аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук АН України, який він очолював упродовж 24 років. З 2016 по 2022 р. – почесний директор ДУ «Науковий центр аерокосмічних досліджень Землі ІГН НАН України».

Значне місце в працях вченого посідає обґрунтування теоретико-методичних підвалин формування геотермічних, геохімічних, спектральних пошукових сигналів у приповерхневих шарах земної поверхні на підставі уявлень теорії енергомасообміну в геосистемах, а також розв'язання прямих і обернених гідрогеотермічних задач, зокрема щодо пошуків нафтогазових покладів.

Фундаментальні дослідження В.І. Лялька дали змогу обґрунтувати новий напрям у науках про Землю – енергомасообмін у геосистемах. Він розглядав його вплив на дуже чутливі до дії різних природних та антропогенних факторів фізико-хімічні і біологічні механізми, які відповідають за формування спектрального відгуку природних об'єктів. Вчений зробив значний внесок у теоретико-методичне обґрунтування і практичне випробування у виробничих умовах нових методів аерокосмічного землезнавства (радарна інтерферометрія, гіперспектрометрія та ін.). Це сприяло реалізації таких актуальних природоресурсних і природоохоронних завдань, як аерокосмічні пошуки нафтогазових покладів, контроль і прогнозування врожайності сільськогосподарських культур, зменшення пожежонебезпечності лісів, боротьба з підтопленнями і паводками, вивчення екологічного стану територій та акваторій, оцінювання опускань земної поверхні в районах закриття вугільних шахт. У науковому доробку Вадима Івановича налічується понад 600 праць, серед них 30 монографій (Відділення..., 2003).

Руденко Леонід Григорович (1941 р. н.) – видатний український географ, доктор географічних наук (1984), професор (2001), член-кореспондент АН України (1992), академік НАН України (2009), лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (1993), лауреат премій ім. В.І. Вернадського (2003) та ім. П.А. Тутковського (2023) НАН України, заслужений діяч науки і техніки України (2003).

По закінченню географічного факультету Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка у 1963 р. Л.Г. Руденко за призначенням працював на Військовій картографічній фабриці, звідки його призвали на військову службу. Повернувшись з армії, він перейшов на роботу до Сектору географії Академії наук УРСР. Упродовж 1967–1970 рр. навчався в аспірантурі Московського університету ім. М.В. Ломоносова. У 1970 р., після успішного захисту кандидатської дисертації, вчений почав працювати в Секторі географії Інституту геофізики АН УРСР (згодом – Інститут географії НАН України). В 1989 р. він очолив Відділення географії Морського гідрофізичного інституту АН України і доклав величезних зусиль до створення на його базі самостійного Інституту географії НАН України, яким з 1991 р. керував майже 30 років. За час його керівництва Інститут здобув заслужений авторитет в Україні та поза її межами, став провідною науково-дослідною установою з природничо-географічних, суспільно-географічних та картографічних досліджень в Україні. Наразі Л.Г. Руденко є почесним директором та радником при дирекції Інституту.

Сфера наукових інтересів вченого охоплює теорію та методику географічної картографії, зокрема атласного картографування, економічну та соціальну географію, раціональне і регіональне природокористування, охорону та моніторинг природного середовища, географічне обґрунтування збалансованого розвитку України та її регіонів, а також збереження культурної та природної спадщини. Останнім часом ключовою темою робіт вченого є обґрунтування концепції сталого розвитку регіонів України в загальноєвропейському контексті. Загалом науковий доробок Л.Г. Руденка на сьогодні налічує понад 700 наукових публікацій. Він є головним редактором «Українського географічного журналу».

Серед ключових результатів наукової діяльності вченого варто відзначити Національний атлас України (2007), який має загальнодержавне значення і є фундаментальним картографічним твором енциклопедичного рівня. Значною мірою поширенню знань про Україну за кордоном сприяло видання у 2008 р. підготовленої під керівництвом Л.Г. Руденка разом з угорськими колегами унікальної фундаментальної англомовної праці «Україна на картах». У 2014 р. під керівництвом вченого було завершено розроблення першого в Україні Атласу природних, техногенних і соціальних небезпек і ризиків виникнення надзвичайних ситуацій, а протягом 2015–2020 рр. створено унікальний інтерактивний атлас «Населення України та його природна і культурна спадщина».

Діяльність Л.Г. Руденка відзначено високими державними нагородами, зокрема орденом «За заслуги» III ступеня (2008). Він – почесний професор Київського національного університету ім. Тараса Шевченка (2016) та почесний доктор Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна (2020) (Маруняк, Лісовський, 2021).

Семененко Володимир Миколайович (1934–2012) – відомий український вчений-геолог, доктор геолого-мінералогічних наук (1985), член-кореспондент АН України (1992), заслужений діяч науки і техніки України (2009).

В.М. Семененко народився 18 липня 1934 р. у м. Дніпропетровськ у родині професора Дніпропетровського гірничого інституту Миколи Пантелеймоновича Семененка. Після закінчення геологічного факультету Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка у 1956 р. був направлений на роботу в Українське геологічне управління, де працював польовим геологом.

У 1962 р. В.М. Семененко став аспірантом Інституту геологічних наук НАН України, з яким була пов'язана вся його подальша наукова діяльність. Тут він захистив кандидатську дисертацію, а згодом в 1983 р. у Московському державному університеті ім. М.В. Ломоносова успішно захистив докторську дисертацію. З 1982 по 1996 р. вчений був керівником лабораторії біо- та хроностратиграфії шельфів кайнозою, а з 1995 р. очолював відділ стратиграфії та палеонтології кайнозойських відкладів.

Наукові праці В.М. Семененка стосуються палеонтології та стратиграфії неогенових і четвертинних відкладів. Важливе теоретичне значення має розроблена ним кореляційна схема відкладів верхнього міоцену–пліоцену Паратетису, Середземномор'я та океанічних областей. А саме, ним встановлена нова межа між міоценом і пліоценом, з якою пов'язане формування системи Середземне-Чорне-Каспійське моря в близьких до сучасних межах та формування своєрідних провінцій корисних копалин.

Володимир Миколайович – автор близько 200 наукових праць, низки колективних монографій, зокрема «Стратиграфія України. Неоген»; «Стратиграфія СРСР. Неоген»; «Геологія СРСР. Т. 5: Україна. Ч. 3. Корисні копалини»; «Атлас палеогеографічних карт СРСР»; «Атлас палеогеографічних карт неогену Європи (Будапешт)»; «Стратиграфічна кореляція верхнього міоцену і пліоцену Східного Паратетису і Тетису» та ін. (Володимир..., 2009).

Харитонов Олег Матвійович (1937–1998) – знаний український вчений-геофізик, доктор геолого-мінералогічних наук (1991), член-кореспондент АН України (1992), лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (1995).

По закінченню геологічного факультету Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка у 1959 р. О.М. Харитонов почав працювати інженером-геофізиком у Київській геофізичній експедиції тресту «Укргеофізрозвідка». У 1962 р. вступив до аспірантури Інституту геофізики АН УРСР, де пройшов шлях від наукового співробітника до заступника директора з наукової роботи (1979–1998), водночас з 1987 р. очолював відділ регіональних проблем геофізики та керував філією кафедри геофізики Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Наукові інтереси вченого були пов'язані з дослідженнями глибинної будови та сейсмічності літосфери, структури земної кори та верхньої мантії Землі, сейсмічним районуванням території України. На основі матричного методу він розробив принципи інтерференційного аналізу динаміки сейсмічних полів, що формуються в умовах континентальної літосфери та обґрунтував її нерівномірно-шарувату сейсмічну модель. Він керував роботами з детального і мікросейсмічного районування території України, а також з оцінки сейсмічної небезпеки районів розміщення АЕС.

О.М. Харитонов зробив вагомий внесок у науково-педагогічну діяльність. Він підготував курси лекцій «Теорія сейсмічних хвильових полів» і «Сейсмологія», які з 1993 р. читав на геологічному факультеті Київського національного університету ім. Тараса Шевченка (Відділення..., 2003).

Вітерспун Пол (Witherspoon Paul) (1919–2012) – відомий американський вчений у галузі гідрогеології та нафтової геології, іноземний член НАН України (1992).

Пол Адамс Вітерспун закінчив Піттсбурзький (1941, бакалавр) і Канзаський (1951, магістр) університети. Докторський ступінь здобув в університеті Іллінойса (Урбана-Шампейн). Працював у компанії Phillips Petroleum в Оклахомі, Техасі і Канзасі, а згодом – керівником відділу нафтового машинобудування Геологічної служби штату Іллінойс.

З кінця 1950-х років наукові інтереси П. Вітерспуна пов'язані з проблемами гідрогеології, які він розробляв у Каліфорнійському університеті в Берклі та заснованому ним у 1977 р. Відділі наук про Землю Національної лабораторії Лоуренса. Високу оцінку в світі отримали результати здійснених під його керівництвом досліджень ізольованих властивостей покривних порід підземних сховищ природного газу, масопереносу у трицихуватих породах, зокрема забруднень підземної гідросфери, ізоляції ядерних відходів, геотермальних енергетичних ресурсів, методів чисельного моделювання та ін. Пол Вітерспун зробив вагомий внесок у започаткування та розвиток наукового співробітництва американських і українських гідрогеологів в особі представників наукової школи В.М. Шестопалова.

Вчений помер 10 лютого 2012 р. у Берклі, Каліфорнія. На вшанування його пам'яті Американським геофізичним союзом у 2015 р. було засновано щорічну лекцію П. Вітерспуна для заохочення вчених-гідрогеологів.

Відділення морської геології та осадового рудоутворення було створено в 1992 р. за ініціатииви академіка НАН України Є.Ф. Шнюкова, спочатку як структурний підрозділ Інституту геологічних наук АН України. Але того ж року Відділення було передано до складу Центрального науково-природничого музею АН України в якості самостійного структурного підрозділу. У 2005 р. Відділення було перейменовано на Державну наукову установу (ДНУ) «Відділення морської геології та осадового рудоутворення Національного науково-природничого музею НАН України», а у 2008 р. – на ДНУ «Відділення морської геології та осадового рудоутворення Національної академії наук України» в якості самостійної наукової установи Відділення наук про Землю НАН України. Посаду директора ДНУ протягом понад чверть століття обіймав академік НАН України Є.Ф. Шнюков.

Наукова діяльність ДНУ спрямована на вивчення геології морського дна шельфу і схилу Азово-Чорноморського басейну в межах України та оздоровлення екологічної ситуації в прибережній зоні акваторії Чорного та Азовського морів і суміжних з ними територій.

За результатами наукових досліджень фахівців Відділення в Азово-Чорноморському басейні виявлено нові райони золотопроявів, нафтогазоносності, залізо-марганцевих конкрецій, будівельних пісків. Обґрунтовано наявність Південно-Української провінції дисперсного золота, складено прогнозну карту промислових розсіпів Заморсько-Актаської площі. Поряд із дослідженнями Гірського Криму та Керченського півострова значна увага приділяється вивченню геології дна Чорного моря. Науковими експедиціями в Чорному морі виявлено та вивчено сотні газових факелів, десятки грязьових вулканів, по-новому оцінено перспективи нафтогазоносності акваторії, рекомендовано конкретні площі для проведення морських геолого-геофізичних пошукових робіт, надано прогнозні оцінки корисних копалин азово-чорноморського шельфу та глибоководної частини економічної зони України в цілому (Наукові..., 2013).

У 2018 р. Відділення було перейменовано на ДНУ «Центр проблем морської геології, геоєкології та осадового рудоутворення НАН України», яку очолює член-кореспондент НАН України В.О. Ємельянов.

Центр аерокосмічних досліджень Землі (ЦАКДЗ) було створено в 1992 р. у якості самостійної юридичної особи при Інституті геологічних наук АН України на базі відділу тепломасопереносу Інституту та Київського науково-дослідного інституту космоаерометодів колишнього Міннафтогазпрому СРСР. Ініціатором створення і першим директором ЦАКДЗ був член-кореспондент АН України (академік НАН України з 2010 р.) В.І. Лялько. З 2016 р. ЦАКДЗ очолює член-кореспондент НАН України М.О. Попов.

Нині це Державна установа (ДУ) «Науковий центр аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук НАН України» – провідна організація НАН та Національного космічного агентства України в галузі дистанційного зондування Землі, яка складається з чотирьох наукових відділів: енергомасообміну в геосистемах, геоінформаційних технологій в дистанційному зондуванні Землі (ДЗЗ), аерокосмічних досліджень в геології та геоекології, геопросторового моделювання в аерокосмічних дослідженнях.

Центр спеціалізується на зборі і тематичній інтерпретації даних ДЗЗ, обробленні аерокосмічних зображень та підготовці геоінформаційних продуктів. Досліджуються процеси енергомасообміну в геосистемах та їх вплив на фізико-хімічні та біологічні механізми, які відповідають за формування спектрального відгуку природних об'єктів і чутливі до дії природних та антропогенних факторів. Розробляються моделі формування узагальнених спектральних портретів природних об'єктів, встановлюються та оцінюються їх зв'язки з характеристиками та властивостями навколишнього середовища. На базі спектральних моделей розробляються нові методи і технології збору і тематичного оброблення даних ДЗЗ.

Центр – перша в Україні наукова організація, яку було прийнято до Європейської асоціації лабораторій дистанційного зондування (EARSeL). Центр має розвинені міжнародні зв'язки, активно співпрацює з Європейським космічним агентством (ESA), космічними агентствами Німеччини (DARA-DLR), Франції (CNES), Міжнародним інститутом прикладного системного аналізу (IIASA), а також з багатьма іншими закордонними установами та організаціями (Наукові..., 2013).

Науково-технічний центр панорамних акустичних систем, єдина академічна установа у м. Запоріжжя, було створено постановою Президії АН України від 14.05.1993 р. Його засновником і першим директором став доктор технічних наук, лауреат Державної премії СРСР, заслужений діяч науки і техніки України А.І. Гончар, який у 2006 р. був обраний членом-кореспондентом НАН України.

Основні напрями наукових досліджень Центру передбачали створення нових зразків гідроакустичних панорамних засобів обстеження акваторій, пошук і виявлення затонулих об'єктів, обстеження рельєфу дна і стратифікацію донних відкладів, контроль цілісності підводних інженерних споруд та розвідку сировинних ресурсів Світового океану.

Вчені Центру виконали значний обсяг фундаментальних і прикладних досліджень, результати яких є актуальними дотепер: розроблено методологію комплексного екологічного моніторингу акваторій; досліджено можливість високоінформативного профілювання осадових шарів морського дна; розроблено просторову математичну модель неоднорідних донних структур із складним рельєфом і широким спектром акустичних властивостей; вперше розроблено та реалізовано алгоритми оптимальної обробки ехограм гідролокатора бокового огляду; створено геоінформаційний комплекс апаратних і програмних засобів для визначення рельєфу дна, типів донних відкладів, картографування морфо- та літологічного їх стану за даними панорамної гідролокаційної зйомки, сполученої в реальному часі з даними супутникових навігаційних систем; розроблено систему комп'ютерного тривимірного моделювання геофізичних полів геологічних структур тощо.

Після трагічної загибелі А.І. Гончара у 2016 р. Центр було перейменовано на Державну установу (ДУ) «Науковий гідрофізичний центр Національної академії наук України», який очолює член-кореспондент НАН України О.А. Щипцов. У 2024 р. в.о. директора Центру був призначений завідувач відділу панорамних акустичних систем, кандидат геологічних наук С.Г. Федосеєнков.

ДУ «Науковий гідрофізичний центр Національної академії наук України» плідно працює й активно розвивається, розширює основні наукові напрями роботи, приділяє особливу увагу дослідженням зі створення, забезпечення функціонування та наповнення автоматизованого Банку океанографічних даних НАН України на основі результатів комплексних експедиційних наукових досліджень морських і річкових систем Азово-Чорноморського басейну та інших районів Світового океану (Наукові..., 2013; Федосеєнков, 2021).

У 1992 р. при Інституті геологічних наук АН України були створені окремі науково-дослідні установи: Відділення морської геології та осадочного рудоутворення та Центр аерокос-

мічних досліджень Землі (Наукові..., 2013). Центральний науково-природничий музей НАН України отримав статус наукової установи при Президії АН України.

У 1993 р. на засіданні Президії АН України було розглянуто питання «Про стан та перспективи розвитку досліджень в Антарктиці». Прийняте рішення стосувалось створення Міжвідомчого антарктичного комітету на чолі з В.І. Старостенком та його робочого органу – Центру антарктичних досліджень АН України, директором якого призначено П.Ф. Гожику. Також був схвалений план першої Української антарктичної експедиції. Згодом у Центрі антарктичних досліджень АН України були сформовані два відділення – Південне в Одесі та Західне у Львові.

Державну премію у галузі науки і техніки у 1993 р. було присуджено М.М. Паламарчуку, О.М. Мариничу, Л.Г. Руденку, І.О. Горленку та Г.О. Пархоменку за цикл монографій «Географічні основи раціонального природокористування в Україні» (Інститут географії АН України); премію ім. В.І. Вернадського отримав Ю.П. Оровецький за монографію «Мантійний діапїризм» (Інститут геофізики ім. С.І. Субботіна АН України).

Того ж року постановою Президії АН України Інститут геохімії і фізики мінералів АН України було перейменовано на Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення АН України, а у Запоріжжі був створений Науково-технічний центр панорамних акустичних систем АН України (Національна..., 2018).

22 березня 1994 р. указом Президента України Л.М. Кравчука Академії наук України надано статус Національної (НАН України).

20 червня 1995 р. директором Центру антарктичних досліджень (ЦАД) НАН України П.Ф. Гожику і директором Британської антарктичної служби (БАС) Б. Хейвудом у Лондоні був підписаний меморандум між ЦАД НАН України і БАС про передачу Україні британської антарктичної станції «Фарадей». Того ж року Президент НАН України Б.Є. Патон та директор ЦАД НАН України П.Ф. Гожику звернулися до Наукового комітету з антарктичних досліджень (SCAR) з листом про прийняття України асоційованим членом SCAR (Національна..., 2018).

Гожику Петро Феодосійович (1937–2020) – видатний палеонтолог та стратиграф, доктор геолого-мінералогічних наук (1993), професор (1986), член-кореспондент НАН України (1995), академік НАН України (2006), заслужений діяч науки і техніки України (1997), лауреат Державної премії УРСР і України (1989, 2000) та премії ім. П.А. Тутковського (2008).

Після закінчення в 1959 р. з відзнакою географічного факультету Чернівецького державного університету П.Ф. Гожику працював директором школи. У 1960 р. вступив до аспірантури Інституту геологічних наук АН УРСР. Відтоді його життя стало невіддільним від цієї наукової установи, де він пройшов шлях від аспіранта до директора Інституту, який очолював протягом 23 років.

П.Ф. Гожику зробив вагомий внесок у розвиток багатьох напрямів геологічної науки. Передусім він визнаний фахівець викопних прісноводних молюсків з неоген-четвертинних відкладів півдня Східної Європи. Ним описано один новий рід, два підроди і 48 видів прісноводних молюсків. Вчений виконав аналіз геологічної будови неоген-четвертинних відкладів та літодинаміки берегової зони Дунай-Дніпровського міжріччя, встановив і описав низку нових таксонів викопних прісноводних молюсків кайнозою. Брав участь в узагальненні результатів моделювання глибинної будови Антарктиди та акваторій Південного океану. Його теоретичні розробки стали засадами побудови стратиграфічних схем, палеогеографічних карт, інженерно-геологічних узагальнень.

Під керівництвом П.Ф. Гожику було видано Стратиграфічний кодекс України, створено стратиграфічну схему четвертинних відкладів України, мезо-кайнозойських відкладів Азово-Чорноморського регіону тощо. Його науковий доробок налічує понад 400 наукових праць, серед яких 39 монографій. Упродовж багатьох років вчений очолював Палеонтологічне товариство та Національний стратиграфічний комітет України.

П.Ф. Гожику багато уваги приділяв вивченню Світового океану. Він неодноразово брав участь у морських експедиційних дослідженнях в Індійському, Тихому, Атлантичному і Південному океанах, а також у Червоному, Чорному і Середземному морях. Петро Феодосійович – ініціатор створення у 1993 р. і перший директор (1993–1999) Центру антарктичних досліджень НАН України (нині – Національний Антарктичний науковий центр при МОН України), безпосередній учасник передачі у 1995 р. Україні британської антарктичної станції «Фарадей» (нині – «Академік Вернадський») та організації перших українських антарктичних експедицій.

П.Ф. Гожику поєднував наукову діяльність з викладацькою і громадською. Його лекції мали змогу слухати студенти Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, а півтора десятка його учнів захистили кандидатські і докторські дисертації. За його активної участі було реалізовано проєкт «Сім чудес України», який відкрив для українців природні багатства нашої вітчизни (Відділення..., 2003).

До значних наукових звершень установ Відділення наук про Землю НАН України в першій половині 1990-х років варто віднести такі. В Інституті геохімії, мінералогії та рудоутворення НАН України встановлено вікові рубежі зеленокам'яних поясів трьох генерацій та доведено їх вікове співвідношення для Українського щита та Курської магнітної аномалії (М.П. Щербак, Г.В. Артеменко). В Інституті геологічних наук НАН України були складені карти підводних долин та каньйонів Анатолійського сектору Чорного моря (О.Ю. Митропольский, П.Ф. Гожик, В.І. Мельник). В Інституті геології і геохімії горючих копалин НАН України виявлено жильну форму залягання нафти, що значно збільшує вуглеводневий потенціал Карпатської нафтогазової провінції (Г.Ю. Бойко) та на основі комплексних геолого-палеоокеанографічних досліджень створено великомасштабну (1:1 000 000) модель структури давньої континентальної окраїни Центрально-Європейського сегменту океану (Карпато-Чорноморська область) (Ю.М. Сеньковський).

Державні премії у галузі науки і техніки отримали: В.В. Глушко (1994) – за цикл праць «Тектонічні карти як основа геологічного вивчення надр України» (Український науково-дослідний геологорозвідувальний інститут); В.Б. Соллогуб (посмертно), А.В. Чекунов, В.І. Старостенко, О.М. Харитонов, В.В. Гордієнко, С.С. Красовський, Р.І. Кутас та І.К. Пашкевич – за восьмитомну монографію «Літосфера Центральної та Східної Європи» (Інститут геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України, 1995). Премії ім. В.І. Вернадського були удостоєні Ю.М. Сеньковський, В.В. Глушко та А.Ю. Сеньковський (Інститут геології і геохімії горючих копалин НАН України, 1994) – за монографію «Фосфорити заходу України» (Цибань, 2018).

У 1995 р. дійсним членом НАН України був обраний В.М. Шестопалов (геологія і геофізика), членами-кореспондентами стали П.Ф. Гожик (геологія) і В.А. Даниленко (геофізика). Іноземним членом НАН України було обрано відомого польського геолога В. Ріку (Палій, Храмов, 2013).

Даниленко В'ячеслав Андрійович (1946–2016) – відомий український вчений в галузі нелінійної геофізики, доктор фізико-математичних наук (1985), член-кореспондент НАН України (1995).

У 1974 р. В.А. Даниленко закінчив Московський інженерно-фізичний інститут за спеціальністю «хімія швидкоплинних процесів» і був направлений на роботу в Інститут гідромеханіки АН УРСР. Активну наукову діяльність він розгорнув у секторі геодинаміки вибуху Інституту геофізики АН УРСР (1975–1977), а пізніше – в Інституті електрозварювання ім. Є.О. Патона АН УРСР (1977–1985). Від 1985 р. працював керівником Відділення геодинаміки вибуху та заступником директора з наукової роботи Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України.

В.А. Даниленко – учень видатних вчених, академіків Я.Б. Зельдовича і М.О. Лаврентьєва, відомий в Україні та за кордоном фахівець в галузі фізики вибуху нелінійних неврівноважених динамічних систем і фізики швидкоплинних процесів, динаміки неврівноважених структурованих середовищ, теорії самоорганізації і нелінійних хвильових процесів у неврівноважених активних середовищах.

В.А. Даниленко побудував математичні моделі руху блокових середовищ, за їх допомогою дослідив процеси їх самоорганізації. Він відкрив нові закономірності у вивченні нелінійних хвильових процесів у геофізичних середовищах. Одержані ним рівняння стану дають змогу моделювати процеси утворення блоків з початкового однорідного стану та їхню подальшу самоорганізацію, а також поведінку геофізичних середовищ на великих проміжках часу за різноманітних збурень, що має істотне значення для розробки нових технологій у гірничій, нафтогазовій, будівельній галузях і прогнозуванні землетрусів. Під його керівництвом створено унікальні технології інтенсифікації видобутку різноманітних корисних копалин (нафти, газу, води, сірки, урану) та камери високого тиску, що надають нові можливості дослідження геофізичних середовищ у широкому діапазоні тисків і температур. В'ячеслав Андрійович – автор понад 200 наукових праць, авторських свідоцтв та патентів на винаходи (Відділення..., 2003).

Упродовж 1995–1996 рр. посаду вченого секретаря Відділення наук про Землю НАН України обіймав кандидат геолого-мінералогічних наук С.А. Гурідов, а з 1996 р. – кандидат геолого-мінералогічних наук Я.К. Луців.

7 лютого 1996 р. в Антарктиді був піднятий український прапор – Україна за угодою між британським і українським урядами офіційно вступила у володіння науково-дослідною станцією «Фарадей», яка стала власністю України та отримала назву «Академік Вернадський».

Державну премію у галузі науки і техніки у 1996 р. було присуджено К.Ф. Тяпкіну та О.Б. Гінтову за працю «Закономірності деформації верхньої частини тектоносфери Землі, встановлені теоретичними і експериментальними методами», а премію ім. В.І. Вернадського отримали Е.Я. Жовинський та І.В. Кураєва за роботу «Геохімія мікроелементів та її прикладне значення» (Цибань, 2018).

У 1996 р. на базі ліквідованих Відділення радіогеохімії навколишнього середовища та Відділення металогенії Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення НАН України було створено

Рика Вацлав (Ryka Waclaw) (1931–1996) – знаний польський геолог, фахівець в галузі петрології, мінералогії, геохімії, генезису корисних копалин, доктор габілітований (1969), професор (1976), іноземний член НАН України (1995).

Вацлав Рика народився 23 липня 1931 р. у Львові. У 1945 р. родину було переселено до Кракова, де він навчався на геолого-пошуковому факультеті Гірничо-металургійної академії (1951–1956). Від цього часу і до кінця життя його діяльність пов'язана з Державним геологічним інститутом (Варшава), де він пройшов усі щаблі професійної кар'єри від практиканта до директора цієї провідної геологічної наукової установи Польщі. У 1961 р. очолював лабораторію кристалічних порід, а у 1976 – лабораторію петрографії і геохімії магматичних та метаморфічних порід. У серпні 1982 р. його було призначено директором Державного геологічного інституту. Саме під час його керівництва Інститутом набули систематичного характеру контакти з вченими-геологами України, насамперед з науковцями Інституту геології і геохімії горючих копалин АН УРСР, які в подальшому розвинулися у тісне різнобічне наукове співробітництво. Залишивши у 1989 р. посаду директора, В. Рика продовжив працювати керівником відділу петрології Інституту.

Вченим було отримано вагомі результати про геологічну будову глибокого кристалічного фундаменту північно-східної Польщі, що знайшло відображення у фундаментальному «Геологічному атласі кристалічного фундаменту польської частини Східноєвропейської платформи» (1982). Список його публікацій налічує 207 назв, серед яких низка цінних довідкових видань: «Каталоги хімічних аналізів порід і мінералів Польщі» (серії 1958–1962, 1963–1967, 1968–1980 рр.), «Стратиграфічний словник» (1968), «Профілі глибоких свердловин Державного геологічного інституту» (серія від 1972 р.), «Петрографічний словник» (1982, 1991).

Державний науковий центр радіогеохімії навколишнього середовища НАН та МНС України. Рішення про створення Наукового центру подвійного підпорядкування було прийнято спільною постановою Президії НАН України і Міністерства України у справах захисту населення від наслідків аварії на Чорнобильській АЕС від 4 січня 1996 р. Директором Центру був призначений академік НАН України Е.В. Соболевич.

Центр створено з метою організації, координації наукових досліджень та проведення науково-виробничих робіт, спрямованих на встановлення закономірностей поведінки радіонуклідів та хімічних елементів природного і техногенного походження в навколишньому середовищі, підготовки рекомендацій по оздоровленню екологічної ситуації в Україні, включаючи питання реабілітації і дезактивації Зони відчуження ЧАЕС та інших територій, що зазнали шкідливого впливу від техногенних аварій та природних катастроф з метою повернення її в народне господарство. Також передбачалось наукове супроводження геологорозвідувальних та вишукувальних робіт щодо технологічних розробок уранової промисловості і поводження з радіоактивними відходами (РАВ), зберігання і захоронення РАВ у глибоких геологічних формаціях, вирішення комплексних питань геології та моніторингу навколишнього середовища (атмосфера, гідросфера, літосфера, біосфера) для народногосподарських потреб МНС України.

У 2000 р. Центр був перейменований на Державну установу «Інститут геохімії навколишнього середовища Національної академії наук та Міністерства надзвичайних ситуацій України», а у 2004 р. – включений до Відділення ядерної фізики та енергетики НАН України (Наукові..., 2013).

Державний науковий центр радіогеохімії навколишнього середовища подвійного підпорядкування – НАН та МНС України (Національна..., 2018).

У 1997 р. у Відділенні геодинаміки вибуху Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України були розроблені нові перспективні технології інтенсифікації видобутку нафти, газу, руд та інших корисних копалин на основі побудованої моделі геофізичного середовища з урахуванням структурних та нерівноважних фізико-хімічних перетворень (член-кореспондент НАН України В.А. Даниленко). Версію першого міждисциплінарного океанографічного банку даних для Чорного моря було створено в Морському гідрофізичному інституті НАН України під керівництвом члена-кореспондента НАН України В.М. Єремеєва. В Інституті геологічних наук запропоновано осадково-неорганічну теорію формування нафтових і газових родовищ (академік НАН України І.І. Чибаненко). Виконаний Інститутом географії НАН

України ретроспективний морфоструктуро-неотектонічний аналіз районів розташування АЕС дозволив встановити наявність успадкованої і неуспадкованої у часі і просторі геотектонічної активності в їх межах (Національна..., 2018).

Постановою Президії НАН України у 1997 р. була заснована премія ім. С.І. Субботіна за видатні наукові досягнення в галузі геофізики, гідрофізики, наукового приладобудування, метрології та фізики атмосфери. Того ж року премію ім. В.І. Вернадського отримала В.П. Палієнко за монографію «Новітня геодинаміка та її відображення в рельєфі України» (Цибань, 2018).

У 1997 р. дійсним членом НАН України був обраний В.М. Єремеєв (океанологія), членами-кореспондентами стали С.О. Довгий (геодинаміка навколишнього середовища) і Ю.М. Сеньковський (геологія, геохімія). Іноземним членом НАН України було обрано відомого японського геолога Х. Аокі (Палій, Храмов, 2013).

Довгий Станіслав Олексійович (1954 р. н.) – відомий український вчений у галузі геодинаміки навколишнього середовища, доктор фізико-математичних наук (1996), професор (1996), член-кореспондент НАН України (1997), академік НАН України (2018), член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України (1999), президент Малої академії наук (2000), заслужений діяч науки і техніки України (2001), лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (2005), в галузі освіти (2012) та премії ім. Є.К. Лазаренка (2022).

С.О. Довгий у 1976 р. закінчив механіко-математичний факультет Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. Трудову діяльність розпочав викладачем фізики у Київській середній школі № 6 (1971–1972), потім працював інженером Інституту автоматизації Міністерства приладобудування, засобів автоматизації та систем керування СРСР, м. Київ (1972–1974). В подальшому в Інституті гідромеханіки АН УРСР пройшов шлях від аспіранта до завідувача відділу (1976–1991). Упродовж 1988–1997 рр. працював директором науково-виробничого об'єднання «Топаз-Інформ» Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи та Українського інституту досліджень навколишнього середовища і ресурсів при Раді національної безпеки і оборони України (1997–1998) (Відділення..., 2003).

С.О. Довгий обіймав високі урядові посади, а саме: міністр у справах науки і технологій України (1998–1999), голова Державного комітету України з питань науки та інтелектуальної власності (1999–2000), голова правління ВАТ «Укртелеком» (2000–2001), голова Державного комітету зв'язку та інформатизації України (2001–2002). Упродовж десяти років (2002–2012) обирався народним депутатом України IV, V та VI скликань. У 2004–2007 рр. – віцепрезидент Українського союзу промисловців і підприємців України, а у 2005–2007 рр. – віцепрезидент Федерації роботодавців України. Але його головною заслугою слід вважати заснування у 2000 р. Малої академії наук України, яка не має аналогів у світі.

Сфера наукових інтересів вченого охоплює різноманітні питання, пов'язані з обчислювальною математикою, математичним моделюванням, геодинамікою навколишнього середовища та інформаційно-комунікаційними технологіями. Розроблена ним нестационарна нелінійна модель вихрових течій лягла в основу комплексного підходу при дослідженнях міграції хімічних та радіоактивних забруднень в атмосфері і гідросфері в результаті Чорнобильської катастрофи (Відділення..., 2003).

З 2001 р. С.О. Довгий – засновник, директор, наразі почесний директор Інституту телекомунікацій і глобального інформаційного простору НАН України. Він – автор близько 500 наукових праць (одноосібних чи у співавторстві) з обчислювальної математики, математичного моделювання, геодинаміки навколишнього середовища та інформаційно-комунікаційних технологій, в тому числі 38 патентів та авторських свідоцтв, 42 монографій, підручників та енциклопедичних видань. Вчений виховав 30 кандидатів і докторів наук, створив наукову школу з нелінійної нестационарної динаміки, що поєднує аналітичні, обчислювальні та експериментальні методи.

С.О. Довгий нагороджений орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня, орденом «За заслуги» I–III ступенів (2012, 2009, 2004), Почесними грамотами Верховної Ради і Кабінету Міністрів України, а також численними відомчими відзнаками міністерств України, НАН України, Національної академії педагогічних наук України та низки міжнародних організацій та установ. Малій планеті № 12189 Сонячної системи присвоєно ім'я «Довгий».

Сеньковський Юрій Миколайович (1931–2016) – відомий український вчений у галузі геологічної літології, теоретичної мінералогії, геологічної та геохімічної палеоокеанографії, доктор геолого-мінералогічних наук (1975), професор (1985), член-кореспондент НАН України (1997), лауреат премії ім. В.І. Вернадського НАН України (1994).

У 1955 р. Ю.М. Сеньковський закінчив геологорозвідувальний факультет Львівського політехнічного інституту та залишився працювати на кафедрі петрографії і мінералогії. З 1959 р. перебував у аспірантурі і на науковій роботі в Інституті геології і геохімії горючих копалин АН УРСР, де в різні роки обіймав посади старшого інженера, молодшого та старшого наукового співробітника, вченого секретаря Інституту. З 1980 р. і до останніх днів очолював відділ седиментології провінції горючих копалин.

Ю.М. Сеньковський збагатив геологічну науку працями в галузі седиментології давніх континентальних окраїн океану Тетис, опрацював теорії, які пояснюють походження глобальних процесів фосфатогенезу, океанського та морського мезозой-кайнозойського силіцито- та карбонатуотворення, формування Південно-Європейського апвелінгового поясу з лавинною седиментацією біогенів. У його доробку – оригінальна наукова концепція, в основі якої лежать уявлення про сучасні регіони нагромадження вуглецьвмісних відкладів як майбутніх нафтогазоносних провінцій. Теорії біогенного седиментогенезу і літогенезу осадових формацій та пов'язаних з ними корисних копалин давніх континентальних окраїн він розглядав з позицій концепції тектоніки літосферних плит.

Ю.М. Сеньковський є автором понад 300 наукових праць, в тому числі 18 монографій і 25 літолого-палеогеографічних та геологічних карт Центральної Європи та Євразії. Особливо важливе місце посідають такі його монографії, як «Літогенез кременистих товщ південного заходу СРСР» (1977) і «Волино-Поділля у крейдовому періоді» (1987) та ін. (Відділення..., 2003).

Аокі Хітоші (Aoki Hitoshi) (1930–2013) – знаний японський вчений в галузі геології моря, доктор геології (1961), іноземний член НАН України (1997).

У 1953 р. закінчив університет Шіншуу в м. Мацумото. У 1961 р. захистив докторську дисертацію «Регіональний метаморфізм і гранітизація в районі Йорідані-Отані північно-західного метаморфічного регіону Хіда». З 1966 р. – професор Токійського університету, у 1988–1996 рр. – також директор Музею природничої історії цього університету.

Х. Аокі плідно співпрацював з академіками НАН України Є.Ф. Шнюковим та Є.О. Кулішем у напрямі морських досліджень геології і геохімії залізо-марганцевих конкрецій. Наукові праці Х. Аокі стосуються проблем петрології, вулканології, рудних родовищ, морської геології. Серед них: «Concerning the Criteria for Granitization» (1964), «Геологія морських глибин» (1970, япон.), «Підводні вулкани» (1975, япон.), «Volcanoes and Tectonosphere» (1976), «Про плагіограніти, уперше підняті з підводного хребта Кюсю-Палау (Філіпінське море)» (1977), «Geology of the Erimo Seamount» (1984), «Tectonic Importance of North Korea in East Asia: Archean Era» (1985), «Cobalt-Rich Manganese Crust» (1990) та ін. Х. Аокі неодноразово перебував в Україні, брав участь у відзначенні 125-річного ювілею В.І. Вернадського (1988), в Ювілейній сесії НАН України (1998), виступав з науковими доповідями в Інституті геологічних наук НАН України, на Загальних зборах Відділення наук про Землю НАН України тощо.

Постановою Президії НАН України від 20 жовтня 1998 р. згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України і Міністерства вугільної промисловості України до складу Відділення наук про Землю НАН України був включений Український державний науково-дослідний і проєктно-конструкторський інститут гірничої геології, геомеханіки і маркшейдерської справи.

У 1999 р. постановою Президії НАН України було створено Океанологічний центр НАН України з метою комплексного вивчення Азово-Чорноморського басейну та стратегічно важливих для України районів Світового океану, глобальних та регіональних варіацій клімату, вирішення проблем раціонального використання природних ресурсів та зниження негативних наслідків антропогенного впливу на прибережні акваторії,

який очолив академік НАН України В.М. Єремєєв. У 2000 р. Державний науковий центр радіогеохімії навколишнього середовища НАН та МНС України реорганізовано в Державну установу «Інститут геохімії навколишнього середовища Національної академії наук та Міністерства надзвичайних ситуацій України» (Національна..., 2018).

Державну премію України в галузі науки і техніки було присуджено: М.П. Щербакі, К.Ю. Єсипчуку, І.Б. Щербакі, С.В. Нечаєву, Б.Ф. Міцкевичу, Є.О. Кулішу, Ю.П. Мельнику, Р.Я. Белєвцеву, В.Б. Ковалю та Г.І. Каляєву (1998) – за цикл робіт «Геохімія, петрологія і рудоносність докембрію України»; А.Г. Шапарю і С.З. Поліщуку (1999) – за створення високоефективних еколого-орієнтованих технологій видобутку корисних копалин на основі керування станом гірничого

Український державний науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут гірничої геології, геомеханіки і маркшейдерської справи НАН України свою історію розпочав зі створення у 1929 р. науково-дослідної групи тресту «Донвугільля». Після відкриття у 1932 р. у Ленінграді Центрального науково-дослідного маркшейдерського бюро (ЦНДМБ) ця група увійшла до його структури як Харківська група ЦНДМБ, а з 1944 р. – як Донецьке відділення ЦНДМБ. В 1945 р. ЦНДМБ було перетворено у Всесоюзний науково-дослідний маркшейдерський інститут (ВНДМІ), а Донецьке відділення ЦНДМБ – в Український філіал ВНДМІ. Останній, з набуттям незалежності України, наказом Держвузлепрому в грудні 1992 р. був перейменований на Український державний науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут гірничої геології, геомеханіки і маркшейдерської справи (УкрНДМІ), а у 1996 р. набув статус подвійного підпорядкування Мінвузлепрому України та НАН України. У 1998 р. УкрНДМІ увійшов до складу Відділення наук про Землю НАН України. Впродовж 1992–2004 рр. УкрНДМІ очолював М.Я. Азаров, а у 2004–2014 рр. – А.В. Анциферов, які були обрані членами-кореспондентами НАН України відповідно у 1997 і 2012 рр. (у 2022 р. виключені з персонального складу НАН України за підтримку збройної агресії проти України).

Інститут виконував науково-технічні дослідження з такої проблематики: прогноз і запобігання раптовим гірським ударам, зміцнення порушених гірських масивів, охорона гірничих виробок газобетонними кріпленнями та високоефективними зміцнювальними сумішами; розрахунок розмірів, форм пристволових запобіжних ціликів, параметрів кріплення стволів і пристволових виробок; прогнозна оцінка стану гірничих виробок при різних системах розробки тощо (Наукові..., 2013).

Після російської збройної агресії на сході України УкрНДМІ постановою Бюро Президії НАН України від 26 грудня 2018 р. № 345 був перейменований на Державну установу «Науковий центр гірничої геології, геоекології та розвитку інфраструктури НАН України» і підпорядкований Президії НАН України із збереженням науково-методичного керівництва за Відділенням наук про Землю НАН України.

Жовинський Едуард Якович (1934 р. н.) – відомий український вчений-геолог, доктор геолого-мінералогічних наук (1987), професор (1992), член-кореспондент НАН України (2000), заслужений діяч науки і техніки України (1998), лауреат премії Ради Міністрів СРСР (1991), премії ім. В.І. Вернадського НАН України (1996), Державної премії України в галузі науки і техніки (2006).

Після закінчення у 1956 р. геологічного факультету Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка Е.Я. Жовинський працював у тресті «Київгеологія» Міністерства геології УРСР, де пройшов шлях від польового геолога до начальника партії (1956–1968). Без відриву від виробництва навчався в аспірантурі Інституту геологічних наук під керівництвом академіка НАН України Л.Г. Ткачука (1964–1968). Від 1968 р. працював в Інституті геохімії, мінералогії та рудоутворення НАН України: завідувач лабораторії літогеохімічних методів пошуків корисних копалин (1971–1988), від 1989 р. – завідувач відділу пошукової та екологічної геохімії. Впродовж 1987–2008 рр. обіймав посаду заступника директора з наукової роботи. У 1994–2004 рр. був заступником академіка-секретаря Відділення наук про Землю.

Наукові інтереси вченого пов'язані з геологією і тектонічною будовою Дніпровсько-Донецької западини, Українського щита, Поділля та інших територій, речовинним складом гірських порід, геологічними процесами та закономірностями розміщення корисних копалин. Він обґрунтував та розвинув декілька перспективних напрямів у геології, серед яких принциповою новизною відрізняються роботи з пошукової та екологічної геохімії, рудоутворення, прогнозування та пошуків рудних і нерудних корисних копалин, геохімії доквілля. Вчений брав участь у відкритті родовищ флюориту, рудопроявів сульфідних та рідкіснометалевих руд, напівдорогоцінного каміння, будівельних матеріалів, мінеральних вод та інших корисних копалин. Е.Я. Жовинський є засновником і головним редактором збірника наукових праць «Пошукова та екологічна геохімія» (70-річчя..., 2004).

масиву і впровадження їх на кар'єрах України»; В.М. Єремєєву, М.П. Булгакову, В.О. Іванову, Е.В. Собоновичу, Є.Ф. Шнюкову, Г.М. Орловському, П.Ф. Гожику, О.Ю. Митропольському, В.Х. Геворк'яну та В.І. Беляєву (посмертно) (2000) – за цикл праць «Регіональна океанологія: стан середовища та мінерально-сировинні ресурси Атлантичного, Індійського, Південного океанів та їх морів» (Національна..., 2018).

Премію ім. В.І. Вернадського НАН України отримали: М.А. Воронова (1998) – за монографію «Паліостратиграфія нижньої крейди та розвиток ранньокрейдових флор України»; М.П. Бул-

гаков і С.М. Булгаков (1999) – за цикл робіт «Формування та взаємозв'язок великомасштабної циркуляції і стратифікації вод Чорного моря». Перша премія ім. С.І. Субботіна НАН України у 2000 р. була присуджена К.Ф. Тяпкіну за підручник «Фізика Землі» (Цибань, 2018).

У 2000 р. членами-кореспондентами НАН України були обрані Е.Я. Жовинський (гірнична екологія), В.О. Іванов (океанографія), Є.І. Патахла (геотектоніка) і М.А. Якимчук (геологія горючих копалин). Іноземним членом НАН України зі спеціальності «геологія» був обраний знаний фахівець з Польщі Т. Перит (Палій, Храмов, 2013).

Іванов Віталій Олександрович (1946–2019) – відомий вчений-океанограф, доктор фізико-математичних наук (1989), професор (1990), член-кореспондент НАН України (2000), академік НАН України (2009), заслужений діяч науки і техніки України (1998), лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (2000) та премії ім. В.І. Вернадського НАН України (2007).

Після закінчення Туапсинського гідрометеорологічного технікуму В.О. Іванов навчався на механіко-математичному факультеті Азербайджанського державного університету (1968–1974), згодом – в аспірантурі Московського державного університету ім. М.В. Ломоносова (1974–1977). Від 1978 р. працював у Морському гідрофізичному інституті: від 1985 р. – завідувач відділу гідрофізики шельфу, водночас упродовж 2000–2014 рр. очолював Інститут.

В.О. Іванов зробив вагомий внесок у розроблення технології комплексного моніторингу Чорного й Азовського морів, дослідження закономірностей функціонування морських екосистем в умовах антропогенного впливу, розроблення наукових основ комплексного використання природних ресурсів шельфу та захисту узбережжя Чорного й Азовського морів, особливо у місцях нафтовидобування, днопоглиблювальних робіт і розведення марикультури.

У науковому доробку вченого налічується 320 праць, опублікованих у вітчизняних і зарубіжних виданнях, зокрема 14 монографій, два підручники, п'ять навчальних посібників. Під його керівництвом підготовлено і захищено 12 кандидатських і дві докторські дисертації (60-річчя..., 2006).

Паталаха Євген Іванович (1933–2006) – відомий вчений-геолог, доктор геолого-мінералогічних наук (1971), професор (1988), член-кореспондент АН Казахської РСР (1988), член-кореспондент НАН України (2000), лауреат Державної премії СРСР (1985) та Державної премії України в галузі науки і техніки (2005).

Після закінчення з відзнакою Новочеркаського політехнічного інституту за спеціальністю «геологія і розвідка корисних копалин» Є.І. Паталаха працював в Інституті геологічних наук ім. К.І. Сатпаєва АН Казахстану: завідувач лабораторії структурно-тектонічного аналізу (1960–1992), від 1974 р. – заступник директора. У 1992 р. він повертається до України, де працює спочатку в Інституті геологічних наук головним науковим співробітником, а від 1999 р. очолює відділ тектоніки у Відділенні морської геології та осадового рудоутворення НАН України.

Наукові дослідження вченого стосувалися загальної, регіональної та генетичної тектоніки. Він розвинув метод тектоно-фаціального аналізу для прогнозування та пошуків корисних копалин. Здійснив розвідку низки родовищ радіоактивної сировини. Його перу належать до 500 наукових публікацій, серед них 20 монографій. Як педагог підготував близько 30 докторів і кандидатів наук (Відділення..., 2003).

Якимчук Микола Андрійович (1954 р. н.) – знаний вчений в галузі геофізичних методів, комп'ютерних технологій, геоінформатики та нафтогазової геології, доктор фізико-математичних наук (1998), професор (2000), член-кореспондент НАН України (2000), заслужений діяч науки і техніки України (2004).

М.А. Якимчук закінчив геологічний (1976) та механіко-математичний (1983) факультети Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. Навчався в аспірантурі Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна АН УРСР (1976–1979), згодом працював науковим співробітником Інституту. У 1985–1986 рр. завідував петрофізичною лабораторією Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. З 1986 р. – доцент, а від 1989 р. – завідувач кафедри геофізичних методів Київської філії Інституту підвищення кваліфікації Міністерства геології СРСР. З 1992 р. – проректор Державного інституту бізнесу, менеджменту та перепідготовки кадрів Держкомгеології України. З 1994 р. – генеральний директор Закритого акціонерного товариства (ЗАТ) «Карбон». З 1998 р. – директор ЗАТ «Інститут прикладних проблем екології, геофізики та геохімії». У 1999 р. заснував і очолює Центр менеджменту та маркетингу в галузі наук про Землю Інституту геологічних наук НАН України.

М.А. Якимчук активно займається впровадженням нової парадигми геофізичних досліджень, що ґрунтується на нетрадиційних геоелектричних методах, є розробником методу прямих пошуків і розвідки вуглеводнів через встановлення зв'язку між атмосферною електрикою і геологічною будовою Землі. Він приділяє велику увагу різноманітним питанням фундаментальної та прикладної геологічної науки, управління науковим і навчальним процесом, сучасного менеджменту та маркетингу в галузі наук про Землю (Відділення..., 2003; 60-річчя..., 2014).

Перит Тадеуш (Peryt Tadeusz) (1949 р. н.) – відомий польський геолог, фахівець у галузі літології, седиментології, геології корисних копалин, доктор габілітований (1987), професор (1992), іноземний член НАН України (2000).

Т. Перит у 1972 р. закінчив геологічний факультет Варшавського університету, одночасно з 1970 р. працював у лабораторії палеонтології Інституту геологічних наук Польської академії наук, а потім у відділі геологічних досліджень об'єднання «Геонафта». З 1974 р. основна діяльність вченого пов'язана з Державним геологічним інститутом, де він працював у відділах геології покладів нафти і газу, геології хімічних покладів, геології мінеральної сировини, був заступником директора з наукової роботи (1998–2000) та очолював цю наукову установу в 2001 і 2005–2008 рр. Останнім часом вчений працює у відділі покладів корисних копалин і господарської геології Державного геологічного інституту.

Наукові інтереси Т. Перита охоплюють широке коло проблем седиментології, літології, геохімії, біо- та літостратиграфії, геодинаміки фанерозою як основи пошуків і розвідки покладів нафти та газу, міді, солей, гіпсу, сірки та інших корисних копалин. Вчений є автором понад 300 наукових праць, серед найвідоміших можна назвати такі: «Facies, paleogeography, and sedimentary history of the Southern Permian Basin in Europe» (1995); «Strontium geochemistry of Miocene primary gypsum: Messinian of southeastern Spain and Sicily and Badenian of Poland» (1998); «Carpathian Foredeep Basin (Poland and Ukraine): its sedimentary, structural, and geodynamic evolution» (2006) та ін. Протягом 1991–2001 рр. Т. Перит був головним редактором журналу «Przegląd Geologiczny» – провідного періодичного наукового геологічного видання Польщі, а у 2012–2018, 2019–2023 рр. і з 2024 р. – журналу «Geological Quarterly».

Вчений доклав і докладає значних зусиль до розвитку наукового співробітництва польських та українських геологів. Він неодноразово був організатором виконання українсько-польських наукових проектів, стажування українських науковців у Польщі, підготовки спільних публікацій, конференцій тощо. Є членом редколегій українських наукових журналів.

Відділення наук про Землю НАН України на початку нового тисячоліття (2001–2013 рр.)

На початку нового тисячоліття в Інституті геологічних наук НАН України створено мапу розломної тектоніки і нафтогазоносності Дніпровсько-Донецького рифтогену масштабом 1:200 000 (член-кореспондент НАН України В.К. Гавриш). У Науково-інженерному центрі радіогідрогео-екологічних полігонних досліджень НАН України розроблено Класифікацію мінеральних вод України (академік НАН України В.М. Шестопалов). У Відділенні геодинаміки вибуху Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України розроблено алгоритми і програми математичного моделювання термомеханічної еволюції структурованої нерівноважної літосфери (член-кореспондент НАН України В.А. Даниленко, Д.Б. Венгерович, В.П. Нагорний).

Постановою Президії НАН України від 27 квітня 2001 р. Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення НАН України набув подвійного підпорядкування – НАН України та Держкомгеології України. В ухваленому Верховною Радою України 7 лютого 2002 р. Законі України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, галузевих академій

та статусу їх майнового комплексу» вперше на законодавчому рівні утверджено загальнодержавний статус НАН України як вищої державної наукової організації України, яка організовує і здійснює фундаментальні та прикладні наукові дослідження, а також координує проведення фундаментальних досліджень із проблем природознавства, технічних і соціально-гуманітарних наук у наукових установах та організаціях України (Національна..., 2018).

У 2001 р. Державну премію в галузі науки і техніки було присуджено вченим Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України О.Н. Третьяку, В.М. Завойському, О.М. Русакову, А.М. Глеваській, Н.П. Михайлові та В.М. Цикорі за палеомагнітні дослідження в Україні (теорія, методологія та впровадження в практику нового напрямку в галузі наук про Землю) (Національна..., 2018).

Премію ім. В.І. Вернадського НАН України отримали: О.Ю. Лукін (2001) – за монографію «Літогеодинамічні фактори нафтогазоносності в авлакогенних басейнах» (1997) та Л.Г. Руденко й О.Є. Литвиненко (2003) – за CD «Атлас України». Премію ім. С.І. Субботіна НАН України одержали Є.Г. Булах і В.М. Шуман (2002) – за навчальний посібник «Основи векторного аналізу і теорія поля» (Цибань, 2018).

З нагоди святкування 85-річчя створення Академії у 2003 р. Президією НАН України засновано Золоту медаль на честь першого президента Української академії наук – видатного вченого, академіка Володимира Івановича Вернадського з метою відзначення вчених за видатні досягнення в галузі природничих, технічних та соціогуманітарних наук, наукові праці, відкриття та винаходи, що мають важливе наукове і практичне значення та утверджують авторитет української науки.

Згідно з постановою Президії НАН України від 24.12.2003 р. була започаткована Цільова

комплексна програма наукових досліджень НАН України «Мінеральні ресурси України та їх видобування» (2004–2009), в рамках якої щороку розроблялося 32 проекти 18 установами з шести Відділень НАН України (Старостенко, 2021).

На виборах до НАН України у 2003 р. членами-кореспондентами були обрані М.В. Багров (географія), О.Ю. Митропольський (геологія) та А.Г. Шапар (геохімія). Іноземним членом НАН України за спеціальністю «морська геологія» був обраний відомий дослідник залізо-марганцевих конкрецій Світового океану Р. Котлінський (Польща) (Палій, Храмов, 2013).

Багров Микола Васильович (1937–2015) – відомий вчений-географ, державний та політичний діяч, доктор географічних наук (2001), професор (1995), член-кореспондент НАН України (2003), академік НАН України (2010), заслужений працівник освіти України (1997), лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (2004), Герой України (2007).

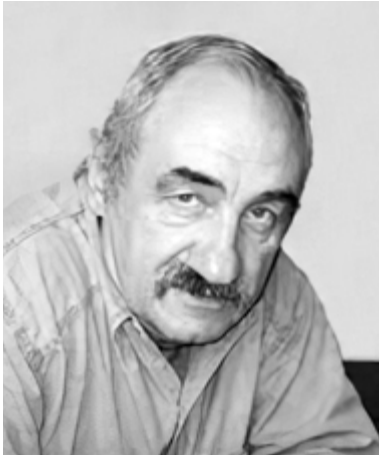
Після закінчення з відзнакою у 1959 р. природничо-географічного факультету Кримського педагогічного інституту ім. М.В. Фрунзе М.В. Багров працював учителем географії (1959–1961). З 1961 р. – інженер-геолог Інституту мінеральних ресурсів АН УРСР у Сімферополі. У 1963–1966 рр. навчався в аспірантурі на кафедрі економічної географії Кримського педагогічного інституту ім. М.В. Фрунзе, де після захисту у 1967 р. у Московському державному університеті ім. М.В. Ломоносова кандидатської дисертації продовжив працювати асистентом, старшим викладачем, виконувачем обов'язків доцента.

З 1970 по 1994 р. М.В. Багров займався державною і політичною діяльністю в Криму і Москві. У 1991 р. його обрано Головою Верховної Ради Криму. Одним із головних результатів державно-політичної діяльності М.В. Багрова стало відтворення Кримської автономії, прийняття Конституції республіки і створення на цій основі концепції режиму відкритої економіки в Криму.

У 1994 р. М.В. Багров повертається до науково-педагогічної діяльності. До 1999 р. він – проректор з перспективного розвитку, завідувач кафедри економічної і соціальної географії, проректор з наукової роботи, а від 1999 р. – ректор Сімферопольського державного університету ім. М.В. Фрунзе. На цій посаді він зробив значний внесок у розвиток цього навчального закладу як центру освіти, науки і культури Криму. З його ініціативи вишу було повернуто історичне ім'я Таврійський університет, присвоєно статус національного. Істотно розширено матеріальну базу університету, створено 10 нових кафедр, відкрито шість факультетів, здійснено капітальну реконструкцію більшості будинків, оновлено бібліотечний фонд. Таврійський національний університет увійшов до складу Євразійської асоціації університетів, уклав договори з провідними університетами України та Європи. М.В. Багров очолював Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського до 2014 р.

Сфера наукових інтересів вченого охоплювала проблеми розвитку і розміщення продуктивних сил України, транспортно-економічні зв'язки, геополітику, політичну екологію, регіональну економіку, трансформацію господарських комплексів в умовах переходу до ринкових відносин, електоральну та рекреаційну географію (Шнюков, Коболєв, 2015).

Внесок М.В. Багрова у розвиток науки й освіти відзначено званням «Заслужений працівник освіти України» (1997) та орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня (2002), його нагороджено Золотою медаллю ім. В.І. Вернадського (2013).

Митропольський Олексій Юрійович (1942–2021) – знаний український вчений-геолог, доктор геолого-мінералогічних наук (1989), професор (1991), член-кореспондент НАН України (2003), лауреат премії ім. В.І. Вернадського АН УРСР (1985) та Державної премії України в галузі науки і техніки (2002), заслужений діяч науки і техніки України (2007).

Після закінчення геологічного факультету Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка у 1965 р. О.Ю. Митропольський працював техніком-геологом на Приполярному Уралі. Від 1968 р. розпочав наукову роботу в Інституті геологічних наук АН УРСР: завідувач відділу сучасного морського седиментогенезу (1987–2015), заступник директора з наукової роботи та одночасно голова відділення геології океанів і морів (1992–2015), радник при дирекції Інституту (2015–2021).

О.Ю. Митропольський – відомий дослідник Світового океану. Його наукові праці стосуються широкого кола проблем у галузях геохімії та гідрохімії донних відкладів, морської геології, седиментології, геоєкології, ландшафтознавства, визначення стану забруднення морських акваторій. Він – один з ініціаторів Першої спеціалізованої геолого-геофізичної (металогенічної) експедиції до Індійського океану на НДС «Академік Вернадський» (1978–1979). Починаючи з 1984 р. Олексій Юрійович очолював три спеціалізовані геолого-геофізичні експедиції НДС «Професор Колесніков» на гвінейській шельф Західної Африки.

В науковій спадщині вченого унікальні геологічні дослідження Чорного та Червоного морів, Атлантичного та Індійського океанів, Антарктиди. Їх результати дозволяють розкрити глибинні зв'язки і закономірності геологічного розвитку гетерогенних процесів седиментогенезу і літогенезу у зв'язку з тектогенезом, магматизмом та еволюцією біосфери. Під його керівництвом було підготовано Геолого-геофізичний атлас шельфу економічної зони Гвінейської Республіки та п'ять томів наукової праці «Геологія та металогенія Світового океану».

О.Ю. Митропольський поєднував наукову діяльність з викладацькою. Він опікувався науковою молоддю, підготував 18 кандидатів і чотирьох докторів наук, які продовжують його справу – дослідження Світового океану (Ольштинська, Довбиш, 2021).

Шапар Аркадій Григорович (1936–2021) – відомий вчений в галузі гірничих наук, доктор технічних наук (1978), професор (1982), член-кореспондент НАН України (2003), лауреат премії ім. А.Н. Динника АН УРСР (1980) та Державної премія України в галузі науки і техніки (1999), заслужений діяч науки і техніки України (2000).

А.Г. Шапар здобув вищу освіту в Новочеркаському політехнічному інституті за фахом «маркшейдерська справа». Впродовж 1959–1962 рр. працював майстром кар'єру, головним маркшейдером Управління з видобутку та переробки нерудних будівельних матеріалів Чечено-Інгуського раднагоспу. 1962–1988 рр. – період роботи в Інституті геотехнічної механіки Академії наук УРСР (м. Дніпропетровськ): аспірант, молодший, старший науковий співробітник, завідувач відділу. У 1988 р. при Інституті за його ініціативи було створене Відділення проблем природокористування та регіональної економіки, на базі якого у 1991 р. був заснований Інститут проблем природокористування та екології АН України, беззмінним керівником яких був Аркадій Григорович.

А.Г. Шапар розробляв проблеми раціонального природокористування, сталого розвитку, техногенної та екологічної безпеки. Він зробив вагомий внесок у розвиток геомеханіки природних і техногенних масивів гірничих порід. Сформульованим науковим основи керування природними і техногенними масивами шляхом статичних і динамічних фізико-хімічних впливів на гірничі породи були визнані новим науковим напрямом. На базі цих фундаментальних наукових результатів Аркадієм Григоровичем були запропоновані способи гравітаційного відділення порід масивів і їх переміщення у заданому напрямку, які не мають аналогів у світовій практиці. За його участю були розроблені методичні засади комплексної системи моніторингу навколишнього природного середовища із залученням засобів дистанційного зондування Землі, наукові основи прискореної гірничо-технічної і біологічної рекультивациі території, ушкоджених гірничим виробництвом. Науковий доробок вченого налічує понад 400 праць, серед яких 37 монографій, дев'ять навчальних посібників, 60 авторських свідоцтв на винаходи та одне наукове відкриття (70-річчя..., 2006).

Котлінські Ришард (Kotliński Ryszard) (1947–2023) – відомий польський вчений в галузі морської геології, седиментології та металогенії, доктор габілітований (2000), професор (2011), іноземний член НАН України (2003). Генеральний директор міжнародного спільного підприємства «Інтерокеанметал» (1992–2011).

Ришард Анджей Котлінські у 1971 р. закінчив з відзнакою природничий факультет Вроцлавського університету. Після стажування в Лабораторії досліджень Балтики (Гдиня) розпочав роботу в регіональному осередку Державного геологічного інституту (ДГІ) в Сопоті (нині – відділ геології моря ДГІ у Гданьську), де у складі піонерської групи польських дослідників дна Балтійського моря брав участь у перших геологічних дослідницьких рейсах. У 1980–1987 рр. керував відділом геології моря ДГІ, розробляючи проблеми петрографії і седиментології морських осадових у аспекті пошуків і документування донних покладів осадових корисних копалин. Від початку своєї наукової діяльності вчений брав активну участь у міжнародній науковій співпраці стосовно металогенічної систематики родовищ Світового океану за проектами «Інтермор-гео» та «Інтерокеанметал».

З 2004 р. Р. Котлінські поєднував наукову роботу з викладанням на факультеті наук про Землю Щецінського університету, керуючи кафедрою геології моря. Як іноземний член НАН України активно сприяв залученню українських вчених, зокрема Відділення морської геології та осадового рудоутворення НАН України, до міжнародного наукового співробітництва. Він є автором низки картографічних узагальнень геодинамічної та металогенічної спеціалізації Світового океану.

Академіком-секретарем Відділення наук про Землю НАН України у 2004 р. був обраний академік НАН України В.М. Шестопапов.

У 2005 р. Відділенням наук про Землю НАН України разом з Державною геологічною службою Мінприроди України було створено робочу комісію з питань виконання «Комплексної програми робіт з наукового та методичного забезпечення регіональних геологічних досліджень». За дорученням Кабінету Міністрів України була підготовлена ґрунтовна аналітична записка «Наукове забезпечення проблем надрокористування». Розпорядженням Президії НАН України від 11 жовтня 2005 р. Науковий центр аерокосмічних досліджень Землі при Інституті геологічних наук НАН України перейменовано на Державну установу (ДУ) «Науковий центр аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук НАН України» (Національна..., 2018).

У 2006 р. Інститут геофізики відзначив 100-річчя від дня народження академіка НАН України С.І. Субботіна і провів Міжнародну конференцію з проблем сучасної геофізики, присвячену цій даті. 100-річчю від дня народження члена-кореспондента НАН України М.Р. Ладженського та 55-річчю Інституту геології і геохімії горючих копалин НАН України була присвячена Міжнародна наукова конференція «Проблеми геології та нафтогазоносності Карпат».

Серед найвагоміших результатів наукового пошуку установ Відділення наук про Землю НАН України в цей період варто, на нашу думку, відзначити такі. Інститутом геологічних наук НАН України визначені пріоритетні напрями освоєння нафтогазового потенціалу України

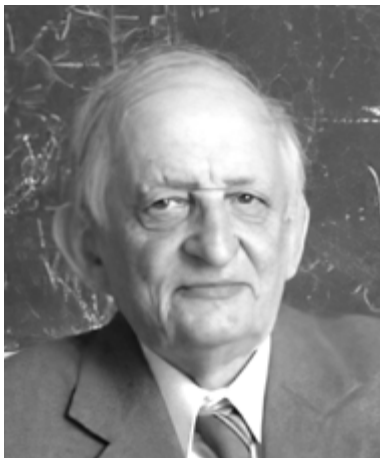
на основі комплексного вивчення перспективних об'єктів у гетерогенному і гетерохронному фундаменті та осадовому чохла. Також фахівцями Інституту було розроблено і впроваджено в практику комплекс атмогеохімічних, емаційних і термометричних досліджень, що дозволило обґрунтувати прогнозу оцінку найбільш перспективних площ та видати рекомендації щодо подальших пошуково-розвідувальних робіт на нафту і газ. В Інституті геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України створено технологічний комплекс для інтенсифікації видобутку енергоносіїв на нафтогазових родовищах України, використання якого на свердловинах у Полтавській області дозволило підвищити їх дебіт більше ніж вдвічі. Завдяки комплексним дослідженням дна Чорного моря фахівцями Відділення морської геології та осадового рудоутворення Національного науково-природничого музею НАН України виявлені нові прояви газо- та грязьовулканічної діяльності та складені карти-схеми перспективних районів розвитку газогідратів у приповерхневих донних відкладах. У рамках проєктів Black Sea GOOS (МОК ЮНЕСКО) та АРЕНА (Європейське співтовариство) в Морському гідрофізичному інституті були розроблені апаратура, методи і засоби безперервних довготривалих океанографічних спостережень, створені моделі циркуляції вод і екосистеми Чорного моря, реалізовані нові принципи проведення вимірювань, що створило основу для ефективного розвитку методів оперативної океанографії як елемента Міжнародної глобальної спостережної системи Чорного моря (Національна..., 2018).

Державну премію у галузі науки і техніки було присуджено: В.М. Шестопалову, В.І. Ляльку, М.С. Огнянику, А.Б. Ситнікову, А.О. Сухороброву, В.В. Гудзенку, О.С. Скальському та Ю.Ф. Руденку (2004) – за цикл робіт «Наукові основи формування ресурсів підземних вод як джерела якісного водопостачання та раціонального господарського водокористування»; М.В. Багрову (у співавторстві, 2004) – за підручник «Землезнавство»; О.Д. Федоровському, Є.І. Патоласі, С.О. Довгому, М.О. Попову, О.І. Сахацькому, О.М. Трофимчуку, І.І. Рокитянському, С.В. Мотижеву (2005) – за цикл наукових праць «Розв’язання проблем раціонального природокористування методами аерокосмічного зондування Землі та моделювання геодинамічних процесів»; Е.Я. Жовинському, І.В. Кураєвій, А.І. Самчуку, В.О. Ємельянову, О.О. Орлову, І.Ф. Шраменку, В.В. Доліну та І.Л. Комову (2006) – за цикл робіт з геохімії тектогенезу: токсичні елементи у навколишньому середовищі України. Премію ім. С.І. Субботіна НАН України отримали В.Ю. Максимчук, Ю.М. Городинський і В.Г. Кузнєцова

(2004) за монографію «Динаміка аномального магнітного поля Землі». Премію ім. В.І. Вернадського НАН України у 2005 р. було присуджено В.О. Ємельянову за монографію «Основи морської геоєкології. Теоретико-методологічні аспекти» (Цибань, 2018).

21 квітня 2006 р. на сесії Загальних зборів НАН України з нагоди 20-ї річниці аварії на Чорнобильській АЕС з доповіддю «Уроки Чорнобиля. Із минулого в майбутнє» виступив академік-секретар Відділення наук про Землю НАН України В.М. Шестопалов. 7 грудня 2006 р. постановою Президії НАН України Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення НАН України присвоєне ім'я видатного вченого М.П. Семененка (Національна..., 2013).

У 2006 р. дійсним членом НАН України був обраний П.Ф. Гожик (палеонтологія і стратиграфія), а членами-кореспондентами стали: Є.Г. Булах (геофізика), А.І. Гончар (океанографія), О.Ю. Лукін (геологія нафти і газу), М.І. Павлюк (геотектоніка нафтогазоносних провінцій) і О.М. Пономаренко (геохімія) (Палій, Храмов, 2013).

Булах Євген Георгійович (1924–2009) – видатний український вчений-геофізик, доктор фізико-математичних наук (1968), професор (1973), член-кореспондент НАН України (2006), лауреат Державної премії УРСР в галузі науки і техніки (1984), премії ім. С.І. Субботіна НАН України (2002).

Є.Г. Булах брав участь у бойових діях під час Другої світової війни, нагороджений орденом Червоної Зірки (1945), медалями «За бойові заслуги» (1944), «За перемогу над Німеччиною» (1945), «За взяття Кенігсберга» (1945) та ін.

У 1950 р. Є.Г. Булах закінчив Дніпропетровський гірничий інститут, де залишився працювати асистентом (1950–1957). Від 1957 р. – старший науковий співробітник відділу проблем підземної розробки родовищ, а від 1959 р. – завідувач обчислюваної лабораторії Інституту гірничої справи у Донецьку. З 1963 р. працював в Інституті геофізики АН УРСР завідувачем відділу математичної геофізики, а від 1990 р – головним науковим співробітником.

Основні напрями наукової діяльності Є.Г. Булаха стосувались теорії, методики і практичного застосування математичних методів для кількісної інтерпретації потенціальних полів (гравітаційних і магнітних), програмного забезпечення науково-дослідних робіт у геофізиці та задачах розвідки корисних копалин. Визнаний фахівець з розв’язання обернених задач у граві- та магнітометричних методах.

Упродовж 1965–1992 рр. Євген Георгійович викладав на геологічному факультеті Київського університету за сумісництвом курси «Теорія поля» та «Інтерпретація гравімагнітних даних на ЕОМ». Він – автор понад 260 наукових праць, серед яких вісім підручників. За підручник «Основи векторного аналізу і теорія поля» (у співавторстві з В.М. Шуманом) удостоєний премії ім. С.І. Субботіна НАН України. Під його науковим керівництвом захищено 30 кандидатських та чотири докторські дисертації.

Гончар Анатолій Іванович (1931–2016) – відомий вчений в галузі океанографії і гідроакустики, доктор технічних наук (1988), член-кореспондент НАН України (2006), заслужений діяч науки і техніки України (2002), лауреат Державної премії СРСР (1981).

Після служби в лавах Радянської Армії (1951–1956) А.І. Гончар навчався на радіотехнічному факультеті Львівського політехнічного інституту (1956–1961), по закінченню якого був направлений на роботу в Особливе конструкторське бюро Міністерства суднобудівної промисловості СРСР (м. Бельці, Молдова), де пройшов шлях від інженера до заступника генерального директора. Він був головним конструктором перших вітчизняних гідролокаторів бокового огляду і гідроакустичних комплексів.

Вченим виконано значний обсяг фундаментальних та прикладних досліджень з вивчення особливостей рельєфу і звукорозсіюючих характеристик морського дна, моноструктури водного середовища, забезпечення високої ймовірності виявлення донних об'єктів. Це дозволило йому створити основу загальної теорії панорамної гідролокації для досліджень Світового океану.

З 1993 р. А.І. Гончар очолював засновану ним у Запоріжжі єдину академічну установу – Науково-технічний центр панорамних акустичних систем НАН України, яка виконувала фундаментальні та прикладні дослідження з метою створення нових високоефективних панорамних гідроакустичних засобів. Під його керівництвом виконано значний обсяг фундаментальних та прикладних досліджень, спрямованих на вивчення особливостей рельєфу і звукорозсіюючих характеристик морського дна, моноструктури водного середовища, забезпечення високої ймовірності виявлення донних об'єктів на базі створеної загальної теорії панорамної гідролокації для досліджень Світового океану. Анатолій Іванович – автор понад 200 наукових праць в галузі панорамних гідроакустичних засобів для вивчення дна Світового океану, в тому числі шести монографій, понад 40 авторських свідоцтв на винахід СРСР та 20 патентів України.

У 2004 р. А.І. Гончар започаткував та став головним редактором щорічного наукового друкованого видання «Гідроакустичний журнал» (Федосєєнков, 2021).

Лукін Олександр Юхимович (1940 р. н.) – видатний вчений-геолог, доктор геолого-мінералогічних наук (1990), член-кореспондент НАН України (2006), академік НАН України (2012), лауреат Державної премії України у галузі науки і техніки (1991), премії ім. В.І. Вернадського НАН України (2001).

Після закінчення у 1962 р. геологічного факультету Харківського університету О.Ю. Лукін працював у Чернігівському відділенні Українського державного геологорозвідувального інституту (2003–2012 рр. – директор), водночас з 1992 р. – в Інституті геологічних наук НАН України: завідувач лабораторії проблем нафтогазоносності великих глибин (1991–1996), завідувач відділу літології нафтогазоносних та рудоносних формацій (1996–2003). Наразі він обіймає посаду головного наукового співробітника Інституту геологічних наук НАН України, очолює Наукову раду з проблеми «Походження нафти і газу».

До основних фундаментальних наукових результатів О.Ю. Лукіна слід віднести: розробку теоретичних основ закономірностей екранування вуглеводневих скупчень та їхньої фазово-геохімічної диференціації; встановлення гіпогенно-алогенетичної, метасоматичної природи вторинних колекторів на великих глибинах; відкриття ін'єкцій проникнення глибинної вуглеводнево-полімінеральної речовини у тріщини природного гідророзриву порід нафтогазоносних комплексів глибокого залягання; встановлення залежності між ізотопним складом водню різних видів нафти (конденсатів) та геодинамічними умовами нафтогазонакопичення; обґрунтування геосинергетичної концепції походження нафти і газу. Вчений керував низкою комплексних досліджень, за результатами яких було виділено нові зони нафтогазонакопичення в різновікових комплексах Дніпровсько-Донецького, Карпатського та Азово-Чорноморського регіонів.

Широка ерудиція в галузі природничих наук дозволила науковцю виявити глибокий взаємозв'язок між процесами дегазации Землі, хімічним мутагенезом і макроеволюцією. Результати наукових досліджень вченого широко відомі вітчизняній і закордонній геологічній спільноті не тільки завдяки публікаціям (він є автором понад 500 друкованих праць – статей, препринтів, монографій, карт тощо, двох винаходів), а також у зв'язку з його активною участю в конференціях, симпозіумах і конгресах в Англії, Австрії, Польщі, Туреччині, Італії, Норвегії, Німеччині, В'єтнамі, Литві, Азербайджані та інших країнах світу (Лукин..., 2010).

Павлюк Мирослав Іванович (1943 р. н.) – відомий український вчений- геолог-нафтовик, доктор геолого-мінералогічних наук (1997), член-кореспондент НАН України (2006), академік НАН України (2018), заслужений діяч науки і техніки України (2008), лауреат Державної премії України у галузі науки і техніки (2009).

Після закінчення геологічного факультету Львівського державного університету ім. Івана Франка за спеціальністю «геологія і розвідка родовищ корисних копалин» М.І. Павлюк з 1965 р. працює в Інституті геології і геохімії горючих копалин НАН України: інженер, старший інженер, молодший науковий співробітник (1965–1970), аспірант (1970–1973), вчений секретар (1974–1984), старший науковий співробітник (1984–1987), завідувач лабораторії проблем нафтогазоносності акваторій (1987–1988), з 1988 р. і по сьогодні – завідувач відділу геології нафти і газу. З 1998 р. обіймав посаду заступника директора з наукової роботи, з 2000 р. – виконувача обов'язків директора, а в лютому 2003 р. затверджений Президією НАН України на посаді директора Інституту геології і геохімії горючих копалин НАН України.

Головним напрямом наукових досліджень вченого є геологія нафти і газу, зокрема історія геодинамічного розвитку і реконструкція формування геоструктури нафтогазоносних провінцій, генезис вуглеводнів, геодинамічні режими та критерії нафтогазоносності. Базуючись на результатах новітніх геолого-геофізичних робіт і теоретичних досягненнях нафтогазової геології, він довів, що формаційна послідовність мезо-кайнозойських комплексів азово-чорноморського шельфу на певних етапах є індикатором домінуючих геодинамічних зусиль розтягу чи стискування та ізостації; встановив, що локальна складчастість Азово-Чорноморського регіону відзначається проміжним характером, що зумовлено геодинамічними процесами і тектонічною компресією Євразійської та Африкансько-Аравійської літосферних плит.

М.І. Павлюк розробив нову класифікацію типів локальних складок і пов'язаних з ними пасток нафти і газу, яка базується на геодинамічному принципі і дає змогу прогнозувати перспективні пастки вуглеводнів різних генетичних типів; побудував моделі Азово-Чорноморської та Баренцовоморської нафтогазоносних провінцій як структур периконтинентальних шельфів Східноєвропейської платформи.

Вчений – автор понад 130 наукових праць, у тому числі дев'ять монографічних. Особливо варто відзначити шеститомну фундаментальну працю «Атлас родовищ нафти і газу України», співавтором якої є Мирослав Іванович. Він – академік та член президії Української нафтогазової академії, дійсний член Наукового товариства ім. Шевченка, головний редактор наукового журналу «Геологія і геохімія горючих копалин».

Пономаренко Олександр Миколайович (1950 р. н.) – знаний український вчений-геолог, доктор геологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України (2006), академік НАН України (2015), заслужений діяч науки і техніки України (2008), лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (2014).

Після закінчення геологічного факультету Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка у 1979 р. О.М. Пономаренко працює в Інституті геохімії, мінералогії та рудоутворення НАН України: з 2002 р. – завідувач відділу, з 2004 р. – заступник директора, з 2008 р. – директор. В 2015 р. був обраний академіком-секретарем Відділення наук про Землю НАН України.

О.М. Пономаренко – відомий фахівець в галузі геології та геохронології докембрію Українського щита (УЩ). На основі комплексних геологічних досліджень та вивчення мінералів-геохронометрів за допомогою ізотопно-геохронологічних методів (уран-свинцевого, калій-аргонового, рубідій-стронцієвого) удосконалив геохронологічну шкалу архею УЩ. Розробив морфогенетичну та ізотопно-геохімічну класифікацію цирконів із архейських породних утворень УЩ. Також під його керівництвом та за безпосередньою участю запропоновані і розроблені прогресивні технології переробки і збагачення окислених залізних руд, створене відповідне обладнання для виробництва високоякісних залізорудних концентратів. Вчений – один з ініціаторів створення і керівник Центру колективного користування приладами «Мас-спектрометричний центр твердофазного, газового ізотопного та мікроелементного аналізу». Він є автором понад 300 наукових праць, у тому числі восьми монографій та 14 патентів України.

Як академік-секретар Відділення наук про Землю НАН України О.М. Пономаренко здійснює координацію міждисциплінарних досліджень у галузі природничих наук, забезпечує участь установ Відділення у вирішенні науково-технічних проблем розвитку мінерально-сировинної бази України. Вчений входить до складу Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки та Міжвідомчої постійно діючої комісії у справах надзвичайних ситуацій (заступник голови за напрямом «Чорнобильська катастрофа») (60-річчя..., 2010; НАН України..., 2018).

У 2007 р. з метою вивчення ресурсних можливостей Азово-Чорноморського басейну, а також відновлення регулярних морських експедиційних робіт НАН України була започаткована цільова комплексна програма наукових досліджень НАН України «Комплексні біоресурсні, гідрофізичні і геолого-геофізичні дослідження морського середовища, перспективних нафтогазових структур та картування розподілу газогідратів в акваторії Чорного та Азовського морів» на 2007–2009 рр.

У 2007 р. видано Національний атлас України, розроблений фахівцями НАН України, зокрема Інституту географії НАН України у співдружності з Національною академією аграрних наук, низки університетів та інших організацій. Головний редактор Національного атласу України Л.Г. Руденко у 2009 р. був обраний дійсним членом НАН України. В Інституті геологічних наук НАН України була розроблена класифікація донних антропогенних ландшафтів і здійснено їх ранжування за ступенем впливу на навколишнє середовище (В.Х. Геворк'ян, Ю.Г. Чугунний та О.М. Сокур). В Інституті проблем природокористування та екології НАН України відбулася IV Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми природокористування, сталого розвитку та техногенної безпеки регіонів» (Національна..., 2018).

Інститутом геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України у 2008 р. були виконані сейсмічні дослідження за проєктом DOBRE-3 вдовж профілю Дебрецен–Мукачеве–Рівне довжиною 645 км з метою вивчення закономірностей глибинної будови та геодинамічного розвитку літосфери Добруджі та Складчастих Карпат і визначення впливу геодинамічної зональності на формування структур консолідованої кори та осадового чохла. В польовому експерименті брали участь провідні фахівці-геофізики Західної Європи: Університет Копенгагена, Данія; Технологічний університет Відня, Австрія; Геофізичний інститут, Будапешт, Угорщина; Університет м. Гельсінкі, Фінляндія; Геофізичний інститут ПАН, Варшава, Польща та Вільний університет Амстердама, Нідерланди.

У 2009 р. вийшов друком «Океанографічний атлас Чорного і Азовського морів», підготовлений вченими установ Відділення наук про Землю НАН України (Інститут геологічних наук, Морський гідрофізичний інститут, Український науково-дослідний гідрометеорологічний інститут) та Інституту біології південних морів ім. О.О. Ковалевського НАН України (Національна..., 2018).

Згідно з постановою Президії НАН України у 2009 р. була затверджена Цільова комплексна програма наукових досліджень НАН України «Стратегічні мінеральні ресурси України» (2009–2012) з метою уточнення закономірностей формування та розміщення родовищ стратегічних мінеральних ресурсів, визначення пошукових критерій та рекомендацій для впровадження підприємствами Державної геологічної служби та НАК «Надра України». В рамках виконання Програми було встановлено, що газоносні мегапастки великого стратиграфічного діапазону, які формуються в чорносланцевих формаціях евксинського типу, присутні в усіх нафтогазоносних регіонах України. Визначені нові перспективні прогнозно-пошукові об'єкти, пов'язані з пастками вуглеводнів у верхньодевонських, кам'яновугільних і нижньопермських рифогенно-карбонатних комплексах Дніпровсько-Донецької западини і Донбасу (О.Ю. Лукін, Г.С. Пономаренко).

Державну премію України в галузі науки і техніки було присуджено: І.Д. Багрію, В.М. Палію, С.Д. Аксьому, Т.О. Знаменській, В.П. Кожемякіну, Т.Ф. Шуліпенко та В.І. Почтаренку (2007) – за цикл наукових праць «Оцінка та шляхи оптимізації стану геологічного середовища Криворізького залізорудного басейну в умовах реструктуризації гірничодобувної галузі»; В.П. Палієнко, Т.І. Козаченко, В.П. Разову, В.С. Чабанюку та А.І. Бочковській (2009) – за створення та видання Національного атласу України; М.І. Павлюку та М.І. Євдошукі (2009) – за роботу «Нафтогазоперспективні об'єкти України (наукові і практичні основи пошуків родовищ)» (Національна..., 2018).

Премію ім. В.І. Вернадського НАН України у 2007 р. отримали В.О. Іванов і О.В. Прусов за монографію «Річковий стік півдня України: кількісні оцінки паводків, принципи управління і прогноз». У 2007 р. постановою Президії НАН України була заснована премія ім. П.А. Тутковського за видатні роботи в галузі геології, географії, океанології, геоекології, кліматології та метеорології, яку у 2008 р. вперше отримали вчені Інституту геологічних наук НАН України П.Ф. Гожик, М.М. Іванік і Н.В. Маслун за цикл наукових праць з палеонтології та стратиграфії кайнозою. Премію ім. С.І. Субботіна НАН України у 2009 р. було присуджено О.А. Трипільському і М.В. Шарову за монографію «Літосфера докембрійських щитів Північної півкулі Землі за сейсмічними даними» (Цибань, 2018).

Дійсними членами НАН України у 2009 р. були обрані В.О. Іванов (фізика моря) і Л.Г. Руденко (географія), членом-кореспондентом – Р.І. Кутас (геофізика) (Палій, Храмов, 2013). Іноземним членом НАН України за спеціальністю «геологія рудних родовищ» був обраний М.П. Лавьоров.

Верховна Рада України 9 вересня 2010 р. прийняла Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки». Цим Законом встановлено нові засади формування та реалізації системи пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки в Україні та затверджено зазначені напрями на довгостроковий період, а саме до 2020 р. (Національна..., 2018).

Для забезпечення високого наукового рівня велике значення мають цільові комплексні програми НАН України, що охоплюють сучасні напрями фундаментальних досліджень та важливі прикладні проблеми, які є актуальними для України. Зокрема, наслідком реалізації Цільової комплексної програми наукових досліджень «Стратегічні мінеральні ресурси України» (2009–2012) стали нові технології пошуків, інтенсифікації видобутку корисних копалин та вилучення корисних компонентів з руд. Згідно з постановою Президії НАН України від 26.12.2012 р. її виконання було продовжено на 2013–2015 рр. (науковий керівник – академік НАН України В.І. Старостенко). У 2010 р. була затверджена Цільова програма наукових досліджень НАН України «Комплексна оцінка стану

Кутас Роман Іванович (1933 р. н.) – відомий український вчений-геофізик, доктор геолого-мінералогічних наук (1977), професор (1984), член-кореспондент НАН України (2009), лауреат Державних премій УРСР та України в галузі науки і техніки (1984, 1995).

Після закінчення у 1956 р. з відзнакою геологорозвідувального факультету Львівського політехнічного інституту за спеціальністю «геофізичні методи пошуків і розвідки родовищ корисних копалин» Р.І. Кутас два роки працював у Мосбаській геофізичній експедиції Міністерства вугільної промисловості СРСР (м. Тула, Росія). В 1958 р він обіймає посаду інженера у відділі геофізики Інституту геології корисних копалин АН УРСР, а в 1961 р. вступає до аспірантури Інституту геофізики АН УРСР. У 1967 р. захищає кандидатську, а у 1977 р. докторську дисертації. В 1981 р. Р.І. Кутас очолює лабораторію геотермії, згодом – відділ геотермії і сучасної геодинаміки (1987). З 2022 р. працює головним науковим співробітником Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України та очолює Наукову раду з проблеми «Геодинаміка та прогноз землетрусів».

Р.І. Кутас зробив вагомий внесок у вивчення термічного режиму Землі, розв'язання прямих і обернених задач геотермії при інтерпретації теплових аномалій, розрахунках глибинних температур та моделюванні теплового поля континентальної та океанічної літосфери. Завдяки ґрунтовним науковим працям про глибинну будову і геодинамічні процеси, зокрема природу та еволюцію континентальних рифтових і пострифтових осадових басейнів, термодинамічні умови формування нафтогазових родовищ вчений отримав світове визнання. В його бібліографічному переліку нараховується понад 400 наукових праць, у тому числі вісім монографій, в яких відображені актуальні питання геології, геофізики і геодинаміки (Коболев та ін., 2023).

Лавьоров Микола Павлович (1930–2016) – видатний радянський і російський геолог, геохімік, доктор геолого-мінералогічних наук (1973), професор (1976), академік АН СРСР (з 1991 р. – Російська академія наук) (1987), іноземний член НАН України (2009). Нагороджений Золотою медаллю ім. В.І. Вернадського НАН України (2013).

М.П. Лавьоров навчався у Кіровському гірничо-хімічному технікумі (1945–1949) та Московському інституті кольорових металів і золота, який закінчив з відзнакою у 1954 р., отримавши кваліфікацію «гірничий інженер-геолог». З 1958 по 1966 р. працював ученим секретарем, а потім директором Середньоазійської геологічної станції Інституту геології рудних родовищ, петрографії, мінералогії і геохімії АН СРСР, досліджував родовища радіоактивної сировини. З 1966 по 1983 р. у Міністерстві геології СРСР був заступником начальника і начальником (з 1972 р.) Управління науково-дослідних організацій, а також з 1968 р. керував Всесоюзним геологічним фондом.

У жовтні 1988 р. обраний віцепрезидентом АН СРСР, де очолюв Секцію наук про Землю. Водночас у 1987–1989 рр. був президентом АН Киргизької РСР, а у 1989–1991 рр. – головою Державного комітету СРСР з науки і техніки, заступником голови Ради Міністрів СРСР.

Наукові праці вченого (понад 700) присвячені питанням геології і геохімії уранових родовищ, прогнозування, пошуків і освоєння нових джерел ядерної сировини. Ним розроблені також проблеми енергетики, радіоекології, Світового океану, Арктики, космічного моніторингу катастрофічних природних процесів. У 2013 р. М.П. Лавьоров організував видання одного з найповніших зібрань праць В.І. Вернадського у 24-х томах.

і прогнозування динаміки морського середовища та ресурсів Азово-Чорноморського басейну (2010–2012), виконання якої також було продовжено на 2013–2015 рр. під назвою «Комплексний моніторинг, оцінка та прогнозування динаміки стану морського середовища та ресурсної бази Азово-Чорноморського басейну в умовах зростаючого антропогенного навантаження та кліматичних змін» (науковий керівник – академік НАН України В.М. Єремєєв). Варто зауважити, що у виконанні зазначених програм були задіяні практично всі наукові установи Відділення наук про Землю НАН України.

У 2010 р. членом-кореспондентом НАН України О.Ю. Лукіним були визначені основні закономірності газоносності пелітоморфних порід та охарактеризовано перспективи освоєння сланцевого газу в Україні. Запропоновано новий напрям освоєння нетрадиційних та альтернативних джерел вуглеводнів, пов'язаних зі створенням штучних нафтових і газових покладів (Інститут геологічних наук НАН України). В Морському гідрофізичному інституті НАН України відбулася Міжнародна наукова конференція «Функціонування та еволюція екосистем Азово-Чорноморського басейну в умовах глобальної зміни клімату».

У 2011 р. в Інституті геологічних наук НАН України створено Стратиграфічний кодекс України, який є узагальнюючим зведенням правил і наукових критеріїв, що визначають геохронологічну базу державного геологічного картування, пошуків, розвідки, експлуатації корисних копалин та проведення різноцільових геологічних робіт в Україні (П.Ф. Гожик, В.М. Семененко). В Морському гідрофізичному

інституті НАН України була розроблена програма наукових досліджень НАН України «Чорне море як імітаційна модель океану», у виконанні заходів якої взяли участь Інститут біології південних морів ім. О.О. Ковалевського НАН України та Інститут геологічних наук НАН України. Укладено договір про наукову співпрацю з Міжнародним комітетом з проблем глобальних змін геологічного середовища «Geochange», за яким Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України було поставлено найсучаснішу станцію контролю за сейсмогравітаційними хвилями «АТРОПАТЕНА».

Українське мінералогічне товариство спільно з Австрійським, Польським, Румунським і Словацьким мінералогічними та Угорським геологічним товариствами провело об'єднані п'яту конференцію «Мінералогічні науки в Карпатах» (Joint 5th Mineral Sciences in the Carpathians Conference) і третю Центральноєвропейську мінералогічну конференцію (3rd Central-European Mineralogical Conference) (м. Мішкольц, Угорщина, 19–21 квітня 2012 р.).

У грудні 2012 р. була підписана угода про співробітництво між Потсдамським центром Гельмгольца Німецького центру дослідження Землі та Інститутом геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України про встановлення сучасного цифрового обладнання на геомагнітній обсерваторії «Одеса» з метою її включення до мережі INTERMAGNET (Національна..., 2018).

Премію ім. П.А. Тутковського НАН України отримали: Н.І. Дикань – за наукову роботу «Систематизація четвертинних остракод України (довідник-визначник)» (2010); Є.П. Гурув – за серію наукових праць, присвячених проблемі взаємодії Землі з

Гродзинський Михайло Дмитрович (1957–2022) – відомий український географ-ландшафтознавець, доктор географічних наук (1994), професор (1997), член-кореспондент НАН України (2010), лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (2015).

Науковий шлях М.Д. Гродзинського був нерозривно пов'язаний із Київським національним університетом ім. Тараса Шевченка. Тут він навчався (1974–1979) і до останнього дня працював завідувачем кафедри фізичної географії та геоєкології (1995–2022). Сфера його наукових інтересів – ландшафтна екологія, аналіз територіальних структур ландшафтів, ландшафтне різноманіття, математичні методи оцінки стійкості ландшафтів до антропогенних навантажень і прогнозування їхніх змін, планування екомереж, сприйняття людиною ландшафтів. Він був автором концепції множинності форм стійкості геосистем і методики кількісного оцінювання такої стійкості, визначення екологічно безпечних норм антропогенних навантажень на ландшафти і співавтором концепції поліструктурності ландшафтів. Викладав у провідних закордонних університетах, зокрема Кембриджському (Велика Британія), Дартмус (США), Корейському університеті зарубіжних досліджень (Південна Корея).

М.Д. Гродзинський був головою Асоціації ландшафтної екології України (IALE-Ukraine) та членом Наукової ради Міжнародної асоціації ландшафтної екології (IALE), членом Президії та Вченої ради Українського географічного товариства, членом Національного комітету України з Програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера». Вчений – автор понад 300 наукових праць, серед яких 26 монографій і підручників (60-річчя..., 2017).

Осадчий Володимир Іванович (1955 р. н.) – знаний український вчений-гідролог, доктор географічних наук (2008), член-кореспондент НАН України (2010), лауреат Державної премії в галузі науки і техніки України (2017).

Після закінчення географічного факультету Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка у 1981 р. В.І. Осадчий залишився працювати в проблемній науково-дослідній лабораторії гідрохімії кафедри гідрології та гідрохімії (1981–1993). З 1993 р. працює в Українському науково-дослідному гідрометеорологічному інституті ДСНС та НАН України: завідувач лабораторії, завідувач відділу гідрохімії, від 2000 р. – директор Інституту. З 2015 р. – заступник академіка-секретаря Відділення наук про Землю НАН України.

Вчений зробив значний внесок у розвиток теоретичних та прикладних аспектів гідрохімії поверхневих вод, вивчення мікроелементного складу, ГІС-технологій в гідрохімії. Займається також питаннями сучасних змін клімату. Під його керівництвом виконано низку національних та міжнародних наукових гідрометеорологічних проектів. Учасник комплексних гідрохімічних досліджень басейну Дніпра, водойм-охолоджувачів українських АЕС, водних об'єктів Зони відчуження Чорнобильської АЕС.

Науковий доробок вченого налічує понад 150 наукових праць, серед яких низка монографій, карти якості поверхневих вод (у співавторстві). Він – член редколегії «Національного атласу України» (2007), головний редактор збірника «Наукові праці Українського науково-дослідного гідрометеорологічного інституту», член редколегії наукового збірника «Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія» та інших наукових видань (Українські..., 2004).

Брик Олександр Борисович (1943–1921) – відомий український вчений в галузі нанофізики мінералів, біомінералогії, наномінералогії, доктор фізико-математичних наук (1988), професор (2004), член-кореспондент НАН України (2012).

Після закінчення у 1967 р. з відзнакою Київського політехнічного інституту (факультет радіоелектроніки) О.Б. Брик працював в Інституті надтвердих матеріалів АН УРСР (1968–1970). У 1970–1973 рр. навчався в аспірантурі у Київському політехнічному інституті. З 1974 р. працював в Інституті геохімії та фізики мінералів АН УРСР (нині – Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України): завідувач лабораторії електронного парамагнітного резонансу (1990–1996), завідувач відділу радіаційної мінералогії (1996–1998). Від 2007 р. очолював відділ фізики мінеральних структур та біомінералогії. Одночасно у 1990–1996 рр. – професор кафедри загальної фізики та фізики твердого тіла Київського політехнічного інституту.

Сфера наукових інтересів вченого – вивчення магнітних явищ у мінералах із застосуванням методів радіоспектроскопії та магнітометрії. Він відкрив і дослідив релаксаційний магнітоелектричний ефект, пов'язаний із впливом зовнішніх електричних полів на намагніченість парамагнітних кристалів. Під його керівництвом розроблено нові методики пошуку розсіяних наномінералів у гірських породах та інших об'єктах, що базуються на мультирезонансному поглинанні мікрохвиль сантиметрового діапазону. В його доробку понад 450 наукових праць, у тому числі дві монографії, понад 30 патентів та авторських свідоцтв. Велику увагу вчений приділяв підготовці молодих фахівців, висококваліфікованих кадрів для науки. Серед його учнів – два доктори та шість кандидатів наук (70-річчя..., 2013)

Кандидатура О.Б. Брика у 2021 р. була висунута Інститутом геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України на заміщення вакансії академіка НАН України, але, на жаль, він не дожив до виборів.

космічною речовиною (2011); С.О. Вялова і В.М. Палій (2013) – за монографію «Олег Степанович Вялов. Нариси життя і діяльності». Золотої медалі ім. В.І. Вернадського в 2013 р. були удостоєні академік НАН України М.В. Багров за визначні досягнення в галузі географії та геоєкології та іноземний член НАН України, академік РАН М.П. Лавьоров за видатні досягнення в галузі металогенії, уранових родовищ, економіки мінеральних ресурсів і радіоекології (Цибань, 2018).

На виборах до НАН України у 2010–2012 рр. дійсними членами стали: М.В. Багров і В.І. Лялько (2010, географія) та О.Ю. Лукін (2012, геологія нафти і газу). Членами-кореспондентами були

обрані: М.Д. Гродзинський (2010, географія), В.І. Осадчий (2010, гідрометеорологія), О.Б. Брик (2012, наномінералогія), О.Б. Гінтов (2012, тектонофізика) (Палій, Храмов, 2013).

З урахуванням світового досвіду розвідки та експлуатації покладів сланцевого газу у 2013 р. провідними фахівцями наукових установ Відділення наук про Землю НАН України були визначені нові перспективні прогностно-пошукові об'єкти, пов'язані з пастками вуглеводнів у рифогенно-карбонатних комплексах Дніпровсько-Донецької западини і Донбасу та надані рекомендації щодо проведення пошуково-розвідувальних робіт і ви-

Гінтов Олег Борисович (1935 р. н.) – видатний український вчений-геофізик, доктор геолого-мінералогічних наук (1981), професор (2009), член-кореспондент НАН України (2012), лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (1996).

Після закінчення з відзнакою геологічного факультету Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка у 1957 р. О.Б. Гінтов працював у геофізичних експедиціях Міністерства геології УРСР, де обіймав посади технічного керівника та начальника партій (1957–1973). В 1970 р. він захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата геолого-мінералогічних наук. На його роботи звернули увагу З.А. Крутиховська та В.Б. Соллозуб, на запрошення яких у 1973 р. він перейшов на роботу до Інституту геофізики АН УРСР. У 1981 р. О.Б. Гінтов захистив докторську дисертацію, присвячену структурі континентальної земної кори на ранніх етапах її розвитку за двома спеціальностями – «геофізика» та «геотектоніка». Олег Борисович очолював лабораторію геофізичного вивчення докембрію (1985–1992), згодом – відділ палеогеодинаміки (1992–2001). Від 2001 р. обіймає посаду головного наукового співробітника відділу тектонофізики Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України, одночасно з 2017 р. – голова Міжвідомчого тектонічного комітету України (Про відновлення..., 2017).

Наукові дослідження О.Б. Гінтова стосуються процесів та механізмів формування тектонічних структур та утворення різномісних розломів і розломних зон. Він запропонував модель деформації консолідованої земної кори, що враховує в'язко-пластичні деформації порід і на цій основі розробив низку польових тектонофізичних методів для якісних та кількісних оцінок змін палеонапружень і деформацій, що супроводжували різновікові тектонічні процеси.

Вчений створив і згуртував неформальний колектив міжнародної команди вчених, які займаються вивченням геологічної будови літосфери України. У складі наукового колективу київська група (І.К. Пашкевич і С.В. Мичак) спільно зі шведськими колегами на чолі з С.В. Богдановою займалися вивченням Українського щита. Гірський Крим досліджувала група колег (Т.П. Єгорова, А.В. Муровська, Є.Є. Шеремет) за участю французьких учених – М. Соссона та К. Мюллера. В Українських Карпатах ведуть дослідження І.М. Бубняк, Ю.М. Віхоть та М.В. Накапелюх. Результати цих досліджень опубліковані у найпрестижніших наукових журналах.

Вагомим науковим досягненням О.Б. Гінтова слід вважати фундаментальну монографію «Польова тектонофізика та її застосування при вивченні деформацій земної кори України» (2005), в якій викладено методичку та результати детального вивчення протяжних розломних зон, великоамплітудних горизонтальних рухів та деформацій Українського щита, Волино-Подільської плити, Донецького басейну, Гірського Криму та Українських Карпат (Олегові..., 2015).

значення черговості ведення сейсмозвідки та буріння свердловин. Був розроблений науково-технічний проєкт «Стратегічна оцінка перспектив видобутку газу із покладів, що вже експлуатуються в Україні, та еколого-пошукове обстеження першочергових ділянок», в якому поряд з перспективами вуглеводного газу було запропоновано досліджувати газонасність карбонатних порід на глибинах понад 5 км, сланцевий газ, газ ущільнених пісковиків тощо.

Відділенням морської геології та осадового рудоутворення НАН України та Інститутом геології Національної академії наук Азербайджану з метою об'єднання наукового потенціалу для вирішення фундаментальних і прикладних проблем геології Азово-Чорноморського і Кавказького регіонів укладено договір про наукове співробітництво, розроблено і затверджено програму наукових робіт «Сучасні уявлення про грязьові вулкани Азово-Чорноморського і Кавказького регіонів, включаючи акваторії Чорного і Каспійського морів» (Національна..., 2018).

Відділення наук про Землю НАН України у складний для країни період (2014–2023 рр.)

2014 рік видався складним для України та сповненим неймовірних випробувань для її громадян. Трагічні події під час Євромайдану не оминули Відділення наук про Землю НАН України. Не можемо не згадати загибель кандидата фізико-математичних наук, наукового співробітника Карпатського відділення Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України Юрія Тарасовича Вербицького (1963–2014), помертньо удостоєного звання Герой України за громадянську мужність, патріотизм, героїчне відстоювання конституційних засад демократії, прав і свобод людини, самовіддане служіння Українському народу, виявлені під час Революції гідності.

Суспільно-політичні події того року не вплинули на життя НАН України. В результаті анексії росією Кримської автономії та окупації частини Донецької і Луганської областей з підпорядкування НАН України вийшли Морський гідрофізичний інститут (м. Севастополь) та ос-

Вербицький Юрій Тарасович (1963–2014) – український сейсмолог, активіст та учасник Євромайдану. У 1985 р. він закінчив факультет геодезії Львівського політехнічного інституту. З 1994 р. працював у відділі сейсмічності Карпатського регіону Інституту геофізики НАН України, Львів. У 2013 р. захистив дисертацію на тему «Методичні та прикладні аспекти комплексного банку геофізичної інформації Карпатського регіону» і здобув науковий ступінь кандидата фізико-математичних наук. Займався створенням апаратури і програмного забезпечення геофізичних і сейсмічних досліджень.

Захоплювався альпінізмом, долав маршрути найвищої категорії складності на Кавказі. В житті був доброю, неконфліктною і дуже порядною людиною. Любив фотографувати, а також слухати рок-музику.

Незважаючи на те, що Ю.Т. Вербицький у повсякденному житті не прагнув брати участь у політиці, в середині січня 2014 р. він спеціально взяв відпустку на роботі за власний рахунок і поїхав до Києва. Після приїзду до столиці регулярно приходив на Майдан і підтримував протестувальників. Ночами чергував на барикадах Майдану, коли було найменше людей, ходив на розмови із силовиками та представниками антимайдану, намагаючись із ними поговорити, переконати. Був поранений у ліве око уламками світло-шумової гранати. 21 січня 2014 р. Ю.Т. Вербицький був викрадений з приміщення лікарні у Києві невідомими і вбитий після катувань (<http://www.istpravda.com.ua/short/2014/01/24/141122/>).

новна частина Українського державного науково-дослідного і проектно-конструкторського інституту гірничої геології, геомеханіки і маркшейдерської справи (м. Донецьк). Втрата єдиного на той час у НАН України НДС «Професор Водяницький» для виконання морських експедиційних досліджень та одних з головних виконавців Цільової наукової програми НАН України «Комплексний моніторинг, оцінка та прогнозування динаміки стану морського середовища та ресурсної бази Азово-Чорноморського басейну в умовах зростаючого антропогенного навантаження та кліматичних змін» (2013–2015 рр.) зумовило її переформатування в 2014 р. шляхом внесення змін та доповнень, зокрема завдань по створенню технологій подвійного призначення в інтересах Військово-Морських Сил та Морської охорони Державної прикордонної служби України. Науковим керівником Програми був призначений академік НАН України П.Ф. Гожик.

Проте попри всі труднощі вчені Відділення наук про Землю НАН України продовжували активний науковий пошук та отримали чимало вагомих результатів. У 2014 р. в Інституті географії НАН України під керівництвом академіка НАН України Л.Г. Руденка було створено в електронному форматі «Атлас природних, техногенних і соціальних небезпек і ризиків виникнення надзвичайних ситуацій в Україні». В Інституті геологічних наук НАН України академіком НАН України О.Ю. Лукіним розроблено принципово нову схему фазово-геохімічної зональності нафтидогенезу земних надр, яка суттєво змінює уявлення про вуглеводневий потенціал великих і надвеликих глибин. Член-кореспондент НАН України В.А. Даниленко (Інститут геофізики ім. С.І. Суб-

ботіна НАН України) побудував нелокальну модель блокового середовища Землі з розривами швидкостей блоків і математичну модель тектонічного деформування плит з урахуванням нелокальної взаємодії їх структурних елементів. У Відділенні морської геології та осадового рудоутворення НАН України під керівництвом академіка НАН України Є.Ф. Шнюкова виконано типізацію грязьових вулканів і створено каталог грязьових вулканів Азово-Чорноморського регіону з описом їх глибинної геологічної будови. В Українському науково-дослідному гідрометорологічному інституті ДСНС та НАН України під керівництвом члена-кореспондента НАН України В.І. Осадчого вперше в Україні була розроблена цільова моделююча система аналізу та кількісної оцінки формування забруднення в межах річкових басейнів і рекомендована як базовий інструмент для впровадження директив Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (Водна Рамкова Директива ЄС, Директива з нітратів та стічних вод).

У 2015 р. під керівництвом академіка НАН України В.М. Шестопалова вперше була створена тривимірна модель геологічного середовища з урахуванням зон швидкої міграції, яка дозволила визначити значний (більш ніж у 15 разів) приріст інфільтраційного живлення, а відтак, і майже у 2,5 раз ресурсів підземних вод.

Державні премії України в галузі науки і техніки були присуджені: Л.В. Черкесову (Морський гідрофізичний інститут НАН України) у складі авторського колективу (2014) – за цикл наукових праць «Закономірності хвиле-вихрових процесів у суцільному середовищі»; О.М. Пономаренку, С.Г. Кривдіку, Г.О. Кульчецькій, Є.М. Шеремету, І.Ю. Ніколаєву (Інститут геохімії, мінералогії та

рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України), В.М. Шуману, П.Г. Пігулевському (Інститут геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України) (2015) – за роботу «Геохімічні, петрологічні і геофізичні критерії прогнозування родовищ корисних копалин Українського щита».

Премію ім. П.А. Тутковського НАН України отримали: В.О. Ємельянов, А.А. Пасинков, О.З. Савчак (2014) – за цикл праць «Геоєкологічні умови

формування і розробки родовищ вуглеводнів і пелоїдів Чорного моря». Премія ім. С.І. Субботіна НАН України у 2015 р. була присуджена В.І. Старостенку, О.Б. Гінтову та Г.М. Дрогицькій (Інститут геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України) – за монографію «Кіровоградський рудний район. Глибинна будова. Тектонофізичний аналіз. Родовища рудних корисних копалин» (Цибань, 2018).

Морозов Анатолій Олексійович (1939 р. н.) – видатний вчений у галузі інтелектуальних систем управління та інформаційних технологій, доктор технічних наук (1983), професор (1988), член-кореспондент АН УРСР (1988), дійсний член НАН України (2015), лауреат Державної премії УРСР та України (1970, 1992) і Державної премії СРСР (1974, 1985) в галузі науки і техніки, премії Ради Міністрів СРСР (1981), премії ім. В.М. Глушкова НАН України (1993), заслужений діяч науки і техніки України (1990).

Після закінчення у 1961 р. Київського політехнічного інституту А.О. Морозов розпочав трудову діяльність в Інституті кібернетики АН УРСР, де з 1961 по 1969 р. пройшов шлях від інженера до головного конструктора проекту. Згодом навчався в аспірантурі Інституту (1969–1972) під керівництвом видатного українського кібернетика, академіка В.М. Глушкова. Є його учнем і продовжувачем низки наукових напрямів.

З 1969 по 1982 р. А.О. Морозов обіймає посади начальника лабораторії, завідувача відділу, заступника головного інженера, заступника директора, а з 1983 р. – директора Спеціального конструкторського бюро математичних машин і систем Інституту кібернетики АН УРСР. З його ініціативи у 1992 р. був заснований Інститут проблем математичних машин і систем НАН України, який він очолював до 2021 р., а наразі обіймає посаду радника при дирекції.

Під керівництвом вченого була виконана низка соціально-вагомих розробок. Одна з його найвідоміших розробок, що використовується в наш час, – автоматизована система інформаційного забезпечення депутатів всіх рівнів «Рада», призначена для підтримки прийняття рішень органами державної влади. Вагомим науковим досягненням Анатолія Олексійовича слід також вважати створення: бази даних геолого-геофізичної інформації та методу тривимірного моделювання породних масивів і гірничих виробок з метою прогнозування міграції та скупчень метану у вугільних родовищах і закритих шахтах; системи оцінки безпеки водних ресурсів і визначення можливості використання води в р. Дніпро після Чорнобильської катастрофи та ін. Його перу належать близько 400 наукових робіт, у тому числі семи монографій, 82 винаходів. Вчений є головним редактором наукового журналу «Математичні машини і системи». Під його керівництвом захищено 14 докторських і 31 кандидатська дисертація (НАН..., 2018).

Ємельянов Володимир Олександрович (1949 р. н.) – відомий вчений-геолог, доктор геолого-мінералогічних наук (1994), член-кореспондент НАН України (2015), лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (2006), премії ім. В.І. Вернадського (2005) та ім. П.А. Тутковського (2014) НАН України.

Після закінчення Одеського університету у 1972 р. В.О. Ємельянов працював в Інституті геологічних наук (1975–1980), згодом упродовж 1981–1983 рр. та 1985–1986 рр. – у апараті Президії АН УРСР. У 1983–1985 рр. був відряджений до науково-дослідного центру Морського гідрофізичного інституту АН УРСР у Гвінеї (Конакрі). У 1986–1988 та 1992–1997 рр. працював у Карадаській філії Інституту південних морів НАН України (м. Феодосія), а в 1997–1998 рр. очолював Карадаський природний заповідник НАН України. Від 1998 р. працює на посаді головного наукового співробітника відділу сучасного морського седиментогенезу та одночасно в апараті Президії НАН України, з 2002 р. – перший заступник головного вченого секретаря НАН України. В 2017 р. В.О. Ємельянов очолює ДНУ «Відділення морської геології та осадового рудоутворення Національної академії наук України», яка у 2018 р. була перейменована на ДНУ «Центр проблем морської геології, геоєкології та осадового рудоутворення НАН України».

Наукова діяльність вченого спрямована на вивчення широкого кола питань морської геології: сучасного седиментогенезу, інженерної та екологічної геології – нового наукового напрямку, одним із засновників якого він є. Серед його вагомих наукових надбань є монографічна робота «Геоєкологія чорноморського шельфу України» (2004), в якій висвітлено умови формування, компонентну структуру, екологічний стан морської геоекосистеми донних відкладів чорноморського шельфу України. В.О. Ємельянов неодноразово брав участь у науково-дослідних експедиціях в Атлантичному, Тихому та Індійському океанах, Середземному та Чорному морях. Його науковий доробок налічує понад 100 наукових праць, переважно у галузі морської геології, а також екології і заповідної справи, серед них чотири монографії (Половко, 2010).

В 2015 р. академіком-секретарем Відділення наук про Землю НАН України був обраний директор Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України О.М. Пономаренко, який того ж року став дійсним членом НАН України (ізотопна геологія) разом з А.О. Морозовим (прогнозування геосистем). Членами-кореспондентами були обрані: В.О. Ємельянов

(морська геологія), О.В. Кендзера (сейсмологія), Л.М. Степанюк (петрологія, геохімія) та С.Б. Шехунова (наноседиментологія) (Національна..., 2018).

У 2016 р. Президія НАН України затвердила виконання Цільової комплексної програми наукових досліджень НАН України «Мінерально-сировинна база України, як основа безпеки держави» (2016–2020).

Кендзера Олександр Володимирович (1948 р. н.) – відомий вчений-сейсмолог, кандидат фізико-математичних наук (1980), член-кореспондент НАН України (2015), лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (2019).

Після закінчення з відзнакою Дрогобицького педагогічного інституту у 1971 р. О.В. Кендзера працював вчителем фізики, згодом – інженером у відділі сейсмології Львівської філії Інституту математики АН УРСР (1973–1976). У 1976–1979 рр. навчався в аспірантурі Інституту фізики Землі ім. О.Ю. Шмідта АН СРСР. Від 1979 р. працює в Інституті геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України: завідувач лабораторії (1992–1995), завідувач відділу сейсмічності та сейсмічної безпеки Карпатського регіону (1995–1998). Від 1998 р. – заступник директора з наукової роботи та водночас завідувач відділу сейсмічної безпеки. У 2021 р. був обраний директором Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України. З 2015 р. – заступник академіка-секретаря Відділення наук про Землю НАН України.

Наукова діяльність О.В. Кендзери пов'язана з прогнозуванням сейсмічної безпеки територій населених пунктів, важливих і екологічно небезпечних об'єктів у рамках загального і детального сейсмічного районування, а також сейсмічного мікрорайонування. Ним розроблено теоретичні основи і програмні засоби моніторингу сейсмічної безпеки території України, методику і технологію визначення кількісних параметрів сейсмічних впливів для проектування і перевірки сейсмостійкості атомних та гідроелектростанцій, газоперекачувальних станцій, стадіонів, висотних та експериментальних будинків. Він є автором понад 380 наукових праць, зокрема 14 монографій.

Вчений приділяє значну увагу вихованню молодих фахівців-геофізиків. З 1998 по 2021 р. читав студентам Київського національного університету ім. Тараса Шевченка курс лекцій «Теорія сейсмічних хвильових полів». Під його керівництвом підготовлено та успішно захищено шість кандидатських дисертацій (До 75-річчя..., 2023).

Степанюк Леонід Михайлович (1955 р. н.) – знаний вчений-геолог у галузі геохронології докембрію Українського щита, доктор геологічних наук (2000), професор (2015), член-кореспондент НАН України (2015).

Після закінчення геологічного факультету Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка у 1981 р. Л.М. Степанюк навчався в аспірантурі Інституту геохімії та фізики мінералів АН УРСР, де працював на посадах: молодшого наукового співробітника (1982–1988), наукового співробітника (1988–1990), ученого секретаря (1990–1993). Упродовж 1993–1996 рр. навчався в докторантурі Інституту. Згодом обіймав посади провідного наукового співробітника (1996–2000), завідувача відділу геохімії та стратиграфії докембрію (2000–2001).

З 2001 по 2008 р. Л.М. Степанюк працював провідним науковим співробітником відділу геології рудних та нерудних корисних копалин, згодом – керівником лабораторії прецизійних та аналітичних досліджень Українського державного геологорозвідувального інституту. У 2008 р. повернувся до Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України, де обійняв посаду заступника директора з наукової роботи та за сумісництвом – завідувача відділу радіогеохронології.

Основний напрям наукової діяльності вченого – вивчення вікових меж формування докембрійських комплексів Українського щита за допомогою сучасних радіогеохронологічних методів досліджень. Він розробляє, вдосконалює та впроваджує в наукову практику методи ізотопних досліджень та інтерпретації радіологічних даних із застосуванням мінералого-петрографічних, електронно-мікроскопічних та мікрозондових методів, які дозволяють цілеспрямовано обирати об'єкти датування порід та інтерпретувати одержані ізотопно-геохімічні дані. Результати багаторічних плідних досліджень викладені ним у понад 200 наукових статтях і монографіях (Пономаренко та ін., 2015).

Шехунова Стелла Борисівна (1963 р. н.) – відомий вчений у галузі седиментології, доктор геологічних наук (2011), професор (2014), член-кореспондент НАН України (2015), академік НАН України (2021).

Після закінчення з відзнакою геологічного факультету Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка у 1985 р. С.Б. Шехунова навчалась в аспірантурі при Інституті геологічних наук НАН України, де залишилась працювати науковим співробітником. У 2002–2015 рр. вона обіймала посади вченого секретаря, впродовж 2015–2020 рр. – заступника директора з наукової роботи, а у 2021 р. була обрана директором Інституту.

Фундаментальні і прикладні наукові результати С.Б. Шехунової стосуються літології, геохімії, тектоніки соленосних формацій, традиційного та нетрадиційного використання галогенних утворень, геоєкології. Вона отримала принципово нові дані про процеси літогенезу евапоритів, силіцитів, фосфоритів, а також тонкодисперсних, пелітоморфних геологічних утворень. Ці роботи заклали основи нового наукового напрямку – наноседиментології, що базується на використанні прецизійних методів дослідження осадових порід. Розроблена нею літогенетична типізація кам'яної солі є теоретичним підґрунтям для вибору перспективних структур при геолого-геохімічних роботах, що супроводжують розвідку, розробку родовищ та підземне будівництво в соленосних товщах. Результати її досліджень відображено у понад 220 наукових публікаціях, серед яких вагомим науковим надбанням є одноосібна монографічна робота «Соленосні формації: закономірності літогенезу та проблеми використання» (2020).

С.Б. Шехунова – науковий керівник Цільової комплексної програми наукових досліджень НАН України «Критичні та стратегічні мінеральні ресурси України за умов глобалізації та змін клімату» (2021–2025).

Стелла Борисівна бере активну участь у підготовці наукових кадрів, забезпечуючи науково-методичну складову роботи аспірантури Інституту геологічних наук НАН України, викладає авторські курси для аспірантів Інституту та магістрів ННІ «Інститут геології» КНУ ім. Тараса Шевченка. Вона підготувала трьох кандидатів наук.

С.Б. Шехунова очолює Український літологічний комітет, є співголовою Національного стратиграфічного комітету України та головним редактором «Збірника наукових праць» Інституту геологічних наук НАН України.

За визначні особисті заслуги у розвитку вітчизняної науки, зміцнення науково-технічного потенціалу Української держави Стелла Борисівна нагороджена орденом княгині Ольги III ступеня (2008) та відзнаками НАН України «За професійні здобутки» (2012) і «За наукові досягнення» (2022) (Старостенко, 2023).

Климчук Олександр Борисович (1956–2023) – відомий учений-гідрогеолог і дослідник геології карсту, доктор геологічних наук (2014), член-кореспондент НАН України (2018), лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (2011).

У віці 17 років О.Б. Климчук почав працювати техніком в Інституті геологічних наук (1972). Після закінчення у 1983 р. географічного факультету Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка продовжив працювати в Інституті геологічних наук і у 1999 р. захистив кандидатську дисертацію. Протягом 2006–2014 рр. очолював створений ним науково-дослідний центр «Український інститут спелеології і карстології» при Таврійському національному університеті ім. В.І. Вернадського у Сімферополі. У 2014 р. через російську агресію залишив Крим і повернувся у Київ до Інституту геологічних наук НАН України на посаду головного наукового співробітника.

Наукові дослідження О.Б. Климчук присвятив гіпогенному карсту світу, результатом яких стала монографія «Hypogene Karst Regions and Caves of the World», що вийшла друком у видавництві «Springer» (2017). Він розробив концепцію та обґрунтував принципово нову артезіанську модель походження карстових порожнин найбільших у світі гіпсових лабіринтових печер Лівобережного Придністров'я, обґрунтував головну роль спелеогенезу в розвитку карсту і формуванні фільтраційних та ємнісних особливостей закарстованих товщ. Також вчений розробив теорію гіпогенного карстоутворення, що розвивається без прямого зв'язку з поверхневим живленням у напірних водоносних комплексах і тріщинно-жилінних системах під дією висхідного кризьпластового та кризьформаційного водообміну.

З 2021 р. О.Б. Климчук очолював редколегію найстарішого українського геологічного видання «Геологічний журнал», забезпечивши його високий науковий статус. Також він входив до складу редколегій таких міжнародних високореєтингових видань, як «International Journal of Speleology», «Mediterranean Geoscience Reviews» та «Theoretical and Applied Karstology».

Олександр Борисович був членом Наукового комітету Національної ради з розвитку науки та технологій (2017–2021), а у 2019–2021 рр. – заступником голови Наукового комітету. До останніх днів він проводив активну наукову діяльність. Смертельна хвороба застала його в Університеті Манчестера (Велика Британія), який надав йому грант на виконання карстологічних досліджень.

За багаторічну плідну наукову працю вчений нагороджений Почесною грамотою і Відзнакою НАН України за професійні здобутки.

До найвагоміших результатів установ Відділення наук про Землю НАН України в період 2016–2018 рр. слід віднести такі. В Інституті геологічних наук НАН України академіком НАН України В.М. Шестопаловим і О.Б. Климчуком був розроблений механізм гіпогенного карстоутворення – формування каналово-порожнинних систем у гірських породах під дією висхідного водообміну і потоків глибинних флюїдів. Крім того, під керівництвом академіка НАН України П.Ф. Гожики розроблено структурно-фаціальне районування верхньофанерозойських відкладів Дніпровсько-Донецької западини та актуалізовано їхні стратиграфічні схеми. В Інституті проблем природокористування та екології НАН України під керівництвом члена-кореспондента НАН України А.Г. Шапаря розроблено методологію оцінки промислових технологій природокористування, яка дає змогу забезпечити ефективне вирішення проблем управління природно-техногенними системами на регіональному рівні у процесі їх переходу до сталого функціонування.

Державні премії України в галузі науки і техніки отримали: В.Г. Бахмутов, Т.П. Єгорова, І.М. Корчагін, В.Ю. Максимчук (Інститут геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України), А.В. Залізівський, О.В. Колосков (Радіоастрономічний інститут НАН України), Р.Х. Греку (Інститут геологічних наук НАН України), В.О. Проненко

(Інститут космічних досліджень НАН України та Державного космічного агентства України), К.Р. Третяк, В.М. Глотов (Національний університет «Львівська політехніка») (2016) – за цикл наукових праць «Структура і динаміка геофізичних полів як відображення еволюції та взаємодії геосфер в Антарктиці»; В.І. Осадчий і Ю.Б. Набиванець (Український гідрометеорологічний інститут ДСНС та НАН України), Б.Ю. Корнілович (Національний технічний університет «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»), Є.І. Никифорович (Інститут гідромеханіки НАН України), П.М. Линник, О.О. Протасов і В.І. Щербак (Інститут гідробіології НАН України), В.К. Хільчевський (Київський національний університет ім. Тараса Шевченка) (2017) – за роботу «Оцінка, прогнозування та оптимізація стану водних екосистем України» (Національна..., 2018).

Премію ім. П.А. Тутковського НАН України отримали: Є.Ф. Шнюков і В.П. Коболев – за монографію «Газовий вулканізм Чорного моря» (2016); М.І. Павлюк – за монографію «Геодинамічна еволюція та нафтогазоносність Азово-Чорноморського і Баренцевоморського периконтинентальних шельфів» (2017). Премію ім. С.І. Субботіна НАН України у 2018 р. одержали П.О. Буртний і В.О. Корчин – за монографію «Термобаричне петрофізичне моделювання в геофізиці» (Цибань, 2018).

Максимчук Валентин Юхимович (1950 р. н.) – знаний вчений-геофізик, доктор фізико-математичних наук (1997), професор (2006), член-кореспондент НАН України (2018), лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (2015) та премії ім. С.І. Субботіна НАН України (2004).

Після закінчення Івано-Франківського інституту нафти та газу у 1973 р. за спеціальністю «геофізичні методи пошуків та розвідки корисних копалин» В.Ю. Максимчук розпочав трудову діяльність у Львівській філії математичної фізики Інституту математики АН УРСР (з 1978 р. – Інститут прикладних проблем механіки і математики АН УРСР). Одночасно навчався в аспірантурі Інституту земного магнетизму, іоносфери та поширення радіохвиль АН СРСР (1978–1982). Від 1991 р. працює у Карпатському відділенні Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України (м. Львів): вечний секретар (1993–2003), директор (2003–2021), водночас від 2000 р. – завідувач відділу динаміки магнітного поля Землі. Наразі він обіймає посаду радника при дирекції Карпатського відділення Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України.

Наукові дослідження вченого охоплюють актуальні проблеми динаміки магнітного поля Землі та вивчення глибинної будови, сучасної геодинаміки літосфери та пошуків родовищ корисних копалин. Отримані результати розширили існуючі уявлення про спектр варіацій магнітного поля Землі. Він уперше обґрунтував методичні принципи використання часових змін магнітного поля для виявлення активних тектонічних розломів та розробив на цій основі новий геомагнітний метод – динамічну магнітометрію. Валентин Юхимович – ініціатор та організатор тектономагнітних досліджень на українській антарктичній станції «Академік Вернадський», що дозволили отримати нові дані про сучасну геодинаміку земної кори на західному узбережжі Антарктичного півострова. Він – автор понад 250 наукових праць, серед них чотири монографії, один підручник та три патенти.

За значний особистий внесок у розвиток вітчизняної геологічної науки, розширення мінерально-сировинної бази Української держави, багаторічну плідну працю В.Ю. Максимчук нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня (2008).

Попов Михайло Олексійович (1946 р. н.) – відомий вчений у галузі дистанційного зондування Землі, доктор технічних наук (1994), професор (1995), член-кореспондент НАН України (2018), заслужений діяч науки і техніки (2001), лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (2005).

Після закінчення з відзнакою Київського військово-інженерного авіаційного училища у 1970 р. М.О. Попов проходив службу в Збройних Силах на інженерних та науково-педагогічних посадах. Завершив військову службу у січні 2002 р. на посаді начальника з наукової роботи Військово-дипломатичної академії. З 2002 р. він працює у Центрі аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук НАН України, спочатку на посаді головного наукового співробітника відділу енергомасообміну в геосистемах, а від 2003 р. – заступника директора з наукової роботи. Від 2016 р. – директор Державної установи «Науковий центр аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук Національної академії наук України».

Наукові інтереси вченого зосереджені на автоматизації обробки та розпізнанні цифрових аерокосмічних зображень. Розроблені ним методи та алгоритми інтерактивної інтерпретації аерокосмічних зображень виявили свою ефективність у багатьох прикладних задачах, зокрема під час обробки матеріалів геопросторової розвідки та аерокосмічного моніторингу територій. Михайло Олексійович – один із розробників перших українських стандартів у галузі дистанційного зондування Землі, співавтор чотирьох чинних Державних стандартів України, зокрема трьох стандартів у галузі дистанційного зондування Землі з космосу. Підготував 20 кандидатів і трьох докторів наук.

М.О. Попов – автор близько 500 друкованих наукових праць, зокрема восьми монографій та 67 патентів і авторських свідоцтв на винаходи. Він – головний редактор електронного наукового фахового видання «Український журнал дистанційного зондування Землі».

М.О. Попов нагороджений орденом України «За заслуги» III ступеня (2016), багатьма державними і відомчими медалями, відзнаками – «Почесний працівник космічної галузі України» (2006) та «За професійні здобутки» (2011), а у 2007 р. був визнаний кращим винахідником року НАН України (Михайло..., 2021).

У 2018 р. членами-кореспондентами НАН України були обрані: О.Б. Климчук (геологія карсту), В.Ю. Максимчук (тектоніко-палеомагнетизм), М.О. Попов (аерокосмічні дослідження Землі), В.П. Семененко (космічна мінералогія), О.А. Щипцов (океанологія). Дійсними членами стали С.О. Довгий (геодинаміка геологічного середовища) та М.І. Павлюк (геотектоніка нафтогазоносних провінцій) (Національна..., 2018).

У 2019–2021 рр. у наукових установах Відділення наук про Землю НАН України була одержана низка вагомих фундаментальних і прикладних результатів широкого тематичного спектру (Звіт..., 2019–2021). Зокрема, в Інституті геологічних наук академіком НАН України В.М. Шестопаповим уперше в світовій практиці сформульоване уявлення щодо двох типів родовищ водню: 1) розташованих безпосередньо над чи у субвертикальних структурах витоку водню з великих глибин, 2) у проникних латеральних чи похилих пластах, які живляться воднем із субвертикальних глибинних структур.

Під керівництвом академіка НАН України В.І. Старостенка у рамках міжнародного проєкту Інститутом геофізики ім. С.І. Субботіна у співпраці з Інститутом геофізики Польської академії наук виконано наймасштабніші експериментальні сейсмічні дослідження за профілем Shield-21, загальна довжина якого сягає 650 км. Побудовано уніфіковану тривимірну густинну модель

Чорноморського регіону і прилеглих територій, яка суттєво підвищила достовірність геологічної інтерпретації неоднорідностей структури в основних горизонтах осадового чохла.

В Інституті геології і геохімії горючих копалин під керівництвом академіка НАН України М.І. Павлюка на основі уточнення тектонічної та геологічної будови Передових Карпат з урахуванням виявлених поверхневих нафтогазопроявів обґрунтовано 14 перспективних для пошукового буріння об'єктів, прогнозні ресурси яких оцінено у 24 млрд м³ газу.

В Інституті геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка під керівництвом академіка НАН України О.М. Пономаренка та члена-кореспондента НАН України О.Б. Брика створено сепаратор для розділення залізородної сировини шляхом попереднього намагнічування однополярними імпульсами магнітного поля та під впливом змінного магнітного поля.

В Інституті географії під керівництвом академіка НАН України Л.Г. Руденка вперше в Україні створено інтерактивні карти розміщення потенційно небезпечних об'єктів токсичних відходів (170 об'єктів), отрутохімікатів (393 об'єкти) та 11422 об'єктів пожежовибухової небезпеки, які дають змогу визначення точної географічної прив'язки об'єктів і можливого ступеня небезпеки для життя людей.

Семененко Віра Пантелеївна (1948 р. н.) – відомий вчений в галузі геохімії та космічної мінералогії, доктор геолого-мінералогічних наук (1988), професор (2003), член-кореспондент НАН України (2018).

У 1971 р. після закінчення Львівського державного університету ім. І. Франка В.П. Семененко вступила до аспірантури Інституту геологічних наук АН УРСР. Трудову діяльність у 1974 р. розпочала в Інституті геохімії і фізики мінералів АН УРСР (нині – Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України) на посаді старшого інженера. У 1977 р. захистила кандидатську, а в 1988 р. докторську дисертації. Згодом очолила відділ космогеології та космічної мінералогії спочатку в Інституті геохімії навколишнього середовища НАН України (1996–2014), а з 2015 р. – в Інституті геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України.

Наукова діяльність В.П. Семененко пов'язана з дослідженнями умов утворення та закономірностей еволюції мінеральної та органічної проторечовини, з якої утворилась Земля та її мінеральні ресурси на основі вивчення мінерального і хімічного складу космічних зразків. Вона є головою Комітету по метеоритах НАН України і куратором метеоритної колекції Національного науково-природничого музею НАН України, входить до складу Міжнародного метеоритного товариства.

Віра Пантелеївна – автор понад 200 наукових праць, серед яких шість монографій. Під її керівництвом захищено шість кандидатських дисертацій.

В.П. Семененко нагороджена багатьма дипломами, почесними грамотами та відзнаками, зокрема «За підготовку наукової зміни» (2008) та на честь 100-річчя НАН України (2018). У 2009 р. була удостоєна ордена княгині Ольги III ступеня (75-річчя..., 2023).

Щипцов Олександр Анатолійович (1953 р. н.) – відомий вчений в галузі океанографії, доктор географічних наук (2004), професор (1995), член-кореспондент НАН України (2018), заслужений працівник транспорту України (2009).

Неординарний життєвий шлях О.А. Щипцова ознаменований успішним поєднанням професійної кар'єри у військово-морській сфері з науковою, державною, організаційною та педагогічною діяльністю. Військово-морську службу Олександр Анатолійович розпочав з юнацьких років (з 1968 р.) і пройшов шлях від нахімовця до контрадмірала. У 1976–1983 рр. він служив у ВМФ і Головному управлінні навігації та океанографії МО СРСР, з 1983 до 1992 р. працював у Секції з оборонних питань МО СРСР при Президії АН УРСР. У 1992–2000 рр. обіймав керівні посади державної служби: очолював Національне агентство морських досліджень і технологій, Комісію з питань морської політики при Президентові України, Державну гідрографічну службу, Державну адміністрацію морського та річкового транспорту. Був заступником міністра у справах науки та технологій і міністра транспорту. У 1997 р. О.А. Щипцову присвоєно перший (вищий) ранг державного службовця.

Основну професійну роботу Олександр Анатолійович тривалий час поєднував із науково-педагогічною діяльністю, зокрема впродовж 1997–1999 рр. керував кафедрою державної морської політики Київської філії Одеської державної морської академії.

У 2016–2024 рр. О.А. Щипцов очолював Державну установу «Науковий гідрофізичний центр Національної академії наук України», яка була створена рішенням Президії НАН України за його ініціативою на базі Науково-технічного центру панорамних акустичних систем НАН України. Предметом науково-технічних досліджень Олександра Анатолійовича є експериментальна океанологія та автоматизація комплексних експедиційних досліджень з використанням науково-дослідних суден, а також морські інформаційні системи та технології. Він брав участь у численних наукових океанографічних експедиціях у різних районах Світового океану.

Провідною і незмінною метою діяльності та устремління О.А. Щипцова було і залишається становлення України як морської держави. Під його керівництвом у 1993 р. у Національному агентстві морських досліджень і технологій були вперше сформульовані концептуальні засади державної морської політики незалежної України та розроблена довгострокова Національна програма досліджень і використання ресурсів Азово-Чорноморського басейну та інших районів Світового океану і розпочато її впровадження. Серед інших знакових досягнень вченого варто зазначити розробку та реалізацію Державної програми створення системи і технологій навігаційного, картографічного та гідрографічного забезпечення мореплавання і першої Державної програми досліджень України в Антарктиці (70-річчя..., 2023).

О.А. Щипцов є головним редактором «Океанографічного журналу (Проблеми, методи та засоби досліджень Світового океану)» та автором численних наукових праць, серед яких слід відзначити монографію «Національні наукові інтереси України на морі: від витоків до перспектив», яка вийшла в світ у 2023 р. (70-річчя..., 2023).

О.А. Щипцов нагороджений медалями «За бездоганну службу» I–III ступенів, Почесними грамотами Науково-технічного комітету ВМФ СРСР (1989), Кабінету Міністрів України (2002), Верховної Ради України (2003), НАН України (2018), орденом «За заслуги» та відзнакою НАН України «За професійні здобутки» (2023).

В Українському гідрометеорологічному інституті під керівництвом члена-кореспондента НАН України В.І. Осадчого виконані експериментальні дослідження впливу температури води на зміну фізико-хімічних параметрів водного середовища, міжфазовий розподіл і трансформацію хімічних речовин у системі «вода-завислі речовини-донні відклади» на р. Десна та Київському водосховищі. Також фахівці Інституту брали участь у польових роботах у Зоні відчуження ЧАЕС та у Японії у рамках проєкту українсько-японського співробітництва («Чорнобиль-Фукусіма») за програмами тестування методів вивчення наслідків радіоактивного забруднення природного середовища та виконання завдання «Покращення радіаційного контролю навколишнього середовища та законодавчої бази в Україні для екологічної реабілітації радіоактивно забруднених майданчиків».

У 2021 р. Президія НАН України затвердила Цільову комплексну програму наукових досліджень НАН України «Критичні та стратегічні мінеральні ресурси України за умов глобалізації та змін клімату» (2021–2025).

Лауреатами Державної премії України в галузі науки і техніки у 2019 р. стали вчені Інституту

геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України О.В. Кендзера, С.С. Чулков, О.В. Легостаєва, В.Д. Омельченко, Д.В. Лисинчук, Д.М. Гринь, К.В. Коломієць та перший заступник генерального директора державного геофізичного підприємства «Укр-геофізика» А.П. Толкунов – за роботу «Глибинна будова літосфери та сейсмічна небезпека території України».

Премію ім. П.А. Тутковського НАН України отримали: В.С. Мадерич, Р.В. Беженар і І.В. Бровченко (2019) – за цикл праць «Математичне моделювання розповсюдження радіоактивності в морських системах внаслідок аварій на Чорнобильській та Фукусімській АЕС та його застосування в системах підтримки рішень при ядерних аваріях». За монографію «Геопросторові дослідження і практика планування: Україна на тлі світових трендів» премією ім. С.І. Субботіна НАН України у 2020 р. була удостоєна Є.О. Маруняк.

У 2021 р. С.Б. Шехунова була обрана академіком НАН України (геологія, седиментологія), а В.Г. Бахмутов (геофізика), І.О. Бровченко (моделювання геосистем), В.П. Коболєв (геологія покладів вуглеводнів), Є.О. Маруняк (географія) та І.М. Наумко (геохімія) стали членами-кореспондентами НАН України.

Бахмутов Володимир Георгійович (1956 р. н.) – відомий вчений-геофізик у галузі досліджень геомагнітного поля та петромагнетизму, доктор геологічних наук (2002), професор (2019), член-кореспондент НАН України (2021), лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (2015).

Після закінчення геологічного факультету Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка в 1979 р. В.Г. Бахмутов почав працювати в Інституті геофізики ім. С.І. Субботіна АН УРСР на посаді інженера. Впродовж 1980–1983 рр. навчався в аспірантурі Інституту. Згодом обіймав посади: молодшого (1984–1988), наукового (1988–1990), старшого наукового співробітника (1990–1995), завідувача лабораторії варіацій магнітного поля Землі (1995–1997). Упродовж 1997–2014 рр. – провідний науковий співробітник та одночасно у 2003–2009 рр. – заступник директора Інституту з наукової роботи. З 2015 р. – завідувач відділу петромагнетизму і морської геофізики.

З 1995 р. В.Г. Бахмутов бере активну участь у роботі Центру антарктичних досліджень НАН України (нині – Український Антарктичний центр Міністерства освіти і науки України) як очільник сектору геолого-геофізичних досліджень. У 1995 р. був у складі першої команди українських зимівників, яка приймала від Британії антарктичну станцію «Фарадей» (зараз – «Академік Вернадський») та неодноразово брав участь у виконанні морських і сезонних антарктичних експедицій. У 2003–2004 рр. очолював зимівлю VIII Української антарктичної експедиції на станції «Академік Вернадський».

Наукові дослідження вченого стосуються природи палеовікових геомагнітних варіацій, тонкої структури геомагнітного поля і магнітостратиграфії. Він є автором зведеної регіональної магнітохронологічної схеми палеовікових варіацій, яка являє собою новий інструмент для розчленування, стратифікації і кореляції осадових товщ у південно-східних і центральних частинах Європейського континенту. Вагомим результатом його досліджень стала монографія «Палеовікові геомагнітні варіації» (2006). Вчений – автор понад 150 наукових праць.

В.Г. Бахмутов бере активну участь у підготовці молодих фахівців. Ним підготовлено трьох кандидатів наук. У 2007–2019 рр. за сумісництвом працював професором кафедри геофізики в ННІ «Інститут геології» Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

В.Г. Бахмутов нагороджений орденом «За мужність» III ступеня, медаллю Л.І. Лутугіна Державної геологічної служби України.

Останні роки виявилися для НАН України особливо складними. Спочатку пандемія COVID-19, а потім широкомасштабна воєнна агресія РФ проти України, з початком якої Відділення наук про Землю НАН України переглянуло пріоритети своєї діяльності і припинило будь-яке співробітництво з установами і вченими країни-агресора і республіки Білорусь. Певна частина вчених залишила територію України і більшість з них продовжили свої дослідження в провідних європейських наукових установах. Водночас установи Відділення

наук про Землю НАН України, попри суттєве скорочення видатків з державного бюджету, зробили усе можливе для підтримки фундаментальних досліджень, а також їх адаптації до потреб воєнного стану держави (Звіт..., 2023, 2024).

У складний для країни час науковці Відділення наук про Землю НАН України в умовах війни продовжили діяльність, спрямовану на підтримання функціонування галузей господарства України, спостереження за станом довкілля та забезпечення протидії агресору і несприятливим

Бровченко Ігор Олександрович (1979 р. н.) – знаний фахівець у галузі математичного моделювання навколишнього середовища, доктор фізико-математичних наук (2017), член-кореспондент НАН України (2021), лауреат премії ім. Тутковського НАН України (2019).

Після закінчення механіко-математичного факультету Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка у 2001 р. І.О. Бровченко почав працювати в Інституті проблем математичних машин і систем НАН України, де пройшов шлях від наукового співробітника до завідувача відділу (з 2015 р.) та заступника директора (з 2017 р.). Одночасно з 2001 р. – старший науковий співробітник Українського центру екологічних та водних проєктів.

І.О. Бровченко – розробник чисельних математичних моделей: розповсюдження нафтопродуктів у морському середовищі; переносу намулів; переносу радіонуклідів у морському середовищі.

І.О. Бровченко отримував гранти НАН України для молодих учених (2005–2010), Президента України (2008, 2014) та Київського міського голови для талановитої молоді (2010), премії для молодих учених НАН України (2008–2010) та Президента України (2010–2012), стипендію Всесвітньої федерації вчених (WFS) (2007–2008). Також він брав участь у виконанні низки міжнародних проєктів, зокрема INTAS, No. 01-0330 (2002–2003), No. 03-51-4620 (2004–2007), EU Horizon 2020 (2021–2024) та ін. Від 2020 р. – член Комітету із системного аналізу Президії НАН України та голова робочої групи НАН України з математичного моделювання проблем, пов'язаних з коронавірусом в Україні.

Коболєв Володимир Павлович (1949 р. н.) – відомий вчений в галузі морських геофізичних досліджень геологічної будови літосфери Світового океану, доктор геологічних наук (2004), професор (2013), член-кореспондент НАН України (2021), лауреат премії ім. П.А. Тутковського НАН України (2015).

У 1968 р. В.П. Коболєв з відзнакою закінчив Київський геологорозвідувальний технікум і того ж року вступив на геологічний факультет Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка, який закінчив у 1973 р. Навчався в аспірантурі Університету (1973–1976), впродовж 1976–1980 рр. працював завідувачем лабораторії кафедри геофізичних методів пошуку і розвідки корисних копалин. З 1981 р. – в Інституті геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України, де пройшов шлях від молодшого до головного наукового співробітника.

Наукові спрямування вченого присвячені дослідженню геологічної будови літосфери акваторій Світового океану геофізичними методами. Він – учасник численних морських експедицій на науково-дослідних суднах «Академік Вернадський», «Професор Водяницький», «Професор Колесніков», «Володимир Паршин» та «Київ». Брав участь у сезонних експедиційних дослідженнях Антарктичного півострова у районі станції «Академік Вернадський». Його основні наукові досягнення пов'язані з вивченням теплофізичних властивостей гірських порід, термічного режиму і глибинної будови літосфери, геодинамічних процесів Землі на основі комплексного аналізу геофізичних даних.

В.П. Коболєв – співавтор гіпотези гарячих поясів Землі, в основі якої лежить науковий постулат переміщення в часі древніх магнітних полюсів і відповідно просторове розміщення автоматично пов'язаних з ними тектонічно ослаблених палеоекваторіальних зон. Він вперше застосував плюм-тектонічну модель для з'ясування геодинамічної еволюції Чорноморського регіону, яка органічно вписується в концепцію походження і розвитку Середземноморського складчастого поясу. Також вчений отримав вагомі результати в області теоретичних розробок механізму формування газозідратних покладів та газо-грязьового вулканізму Чорного моря. В.П. Коболєв – автор понад 300 наукових праць, серед яких 16 колективних монографій, три депонованих рукописів, патент на винахід (Науковці..., 2015).

природним явищам. Зокрема, вченими Відділення наук про Землю НАН України створено програмно-технічний комплекс обробки інформації дистанційного зондування Землі з системою архівації, каталогізації та пошуку даних для оперативного відстеження ситуації. Також здійснюється постійний моніторинг та аналіз актуального стану забруднення атмосферного повітря. Використовуючи сучасну супутникову інформацію та власні розроблені алгоритми і програмні продукти, науковцям вдається щоденно в оперативному режимі повністю охоплювати територію України і сусідніх країн, виявляти осередки забруднення атмосферного повітря. За допомогою системи моніторингу можна оцінити шкоду, завдану окупантами. Це актуально для окупованих територій,

на яких ускладнений контактний моніторинг, та для моніторингу акваторій Чорного та Азовського морів. Протягом періоду воєнного стану, а також зважаючи на загрози потенційних викидів радіонуклідів техногенного походження в Зоні відчуження навколо Чорнобильської АЕС та на інших потенційно небезпечних об'єктах проводяться спостереження за вмістом радіонуклідів в атмосферному повітрі.

У Карпатському відділенні Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна досліджено можливості застосування протонних і ферозондових магнітометрів для виявлення прихованих вибухонебезпечних предметів та встановлено характерні магнітні аномалії певної форми та інтенсивності для різних їх типів. Надано методичні рекомендації

Маруняк Євгенія Олександрівна (1977 р. н.) – знаний фахівець з економічної географії, доктор географічних наук (2016), член-кореспондент НАН України (2021), лауреат премії ім. Тутковського НАН України (2020).

Після закінчення у 2001 р. географічного факультету Київського національного університету ім. Тараса Шевченка Є.О. Маруняк працює в Інституті географії НАН України: від 2006 р. – вчений секретар, водночас від 2017 р. – завідувач сектору збалансованого розвитку та екологічної оцінки, а з 2020 р. – директор.

Наукові дослідження Є.О. Маруняк присвячені соціальній та економічній географії, просторовому та стратегічному, екологічно орієнтованому плануванню розвитку регіонів, оцінці впливів на довкілля, процесам глобалізації та міжнародної інтеграції тощо. Протягом останніх 15 років вона була керівником і виконавцем 16 тем науково-дослідних робіт та брала участь у виконанні низки міжнародних проектів. Зокрема, координувала дослідження в рамках українсько-німецьких проектів «Ландшафтне планування в Україні» та «Інтеграція екологічних вимог в систему територіального планування України» (2011–2016), а також словацько-українського проекту «Просторові відмінності в сільських і міських регіонах України та Словаччини: оцінка збалансованості розвитку та якості життя» (2014–2016).

Є.О. Маруняк – автор і співавтор понад 150 наукових праць, зокрема дев'яти колективних та двох одноосібних монографічних видань, які слід віднести до її вагомих наукових здобутків, – «Глобалізація та її вплив на розвиток регіонів України» (2007) та «Геопросторові дослідження і практика планування: Україна на тлі світових трендів» (2018).

Наумко Ігор Михайлович (1951 р. н.) – відомий мінералог і геохімік, доктор геологічних наук (2007), професор (2013), член-кореспондент НАН України (2021).

Після закінчення з відзнакою у 1973 р. Львівського університету та дворічної служби в Радянській армії І.М. Наумко почав працювати інженером в Інституті геології і геохімії горючих копалин НАН України. В 1977 р. він вступив до аспірантури Інституту. Після захисту кандидатської дисертації п'ять років працював ученим секретарем Інституту (1987–1992), а з 1992 до 1996 р. – заступником директора з наукової роботи, одночасно від 1994 р. очолював відділ геохімії глибинних флюїдів, з невеликою перервою у 2000 р., коли він працював доцентом кафедри фізики Землі Львівського національного університету ім. Івана Франка. В 1996–1997 рр. І.М. Наумко – виконувач обов'язків директора Інституту.

Наукові спрямування вченого присвячені дослідженню флюїдного режиму процесів мінерало-нафтидогенезу в різних геофлюїдо-динамічних палеоситуаціях літосфери, встановленню геохімічних і термобарометричних параметрів флюїдного середовища кристалізації мінералів, відтворенню фізико-хімічної природи, просторово-часової послідовності прояву і мінливості параметричних характеристик флюїдів. Він заснував нові наукові напрями в геології: «термобарометрія і геохімія газів прожилково-вкрапленої мінералізації» у відкладах нафтогазоносних областей і металогенічних провінцій» та «надра Землі – природний фізико-хімічний реактор».

Науковий доробок І.М. Наумка налічує понад 300 друкованих праць. Серед них низка колективних монографій, зокрема «Флюїдний режим мінералогенезу породно-рудних комплексів України» (2012) (Ігорю..., 2011).

щодо розробки системи дистанційного виявлення та геопросторової ідентифікації прихованих вибухонебезпечних об'єктів на базі безпілотних літальних апаратів із використанням високоточної магнітної зйомки.

В Українському гідрометеорологічному інституті розроблено методику відокремлення «бойових» пожеж від тих, які виникли від необережності, і запропоновано сім дешифрувальних ознак для пожеж, які виникли внаслідок бойових дій. Розроблено базову методику обрахування кількості згорілих матеріалів для оцінювання збитків, завданих навколишньому середовищу в результаті бойових дій.

У Державній установі «Науковий гідрофізичний центр Національної академії наук України» створено судновий океанографічний науково-технічний комплекс на науково-дослідному судні «Гідробіолог» НАН України, яке передано та прийнято в експлуатацію ВМС ЗС України.

В Інституті геофізики ім. С.І. Субботіна розроблено узгоджені з державними та європейськими будівельними нормами сучасні алгоритми, технології та підходи до прогнозування сейсмічної небезпеки конкретних ділянок методами загального детального сейсмічного районування і сейсмічного мікрорайонування. Удосконалено методи та алгоритми забезпечення сейсмостійкості споруд, що є особливо важливим як в умовах воєнного стану, так і для повоєнного відновлення країни, оскільки наявні значні руйнування житлових будинків і відповідальних об'єктів.

В Інституті проблем математичних машин і систем розроблено вебінтерфейс для аналізування та візуалізації епідемічних і демографічних даних на базі оперативної інформації МОЗ України про кількість смертей від COVID-19, приведені до дат подій та агреговані по місяцях за період із березня 2020 р. до січня 2022 р., та щомісячних даних Держстату України щодо кількості смертей з усіх причин із січня 2015 р. до січня 2022 р. Результати роботи використано у підготовці регулярних звітів і прогнозів поширення епідемії SARS-CoV2 в Україні.

В Інституті геологічних наук академіком НАН України С.Б. Шехуновою створено модернізовану гідродинамічну модель Солотвинської солянокупольної структури та прилеглих територій, побудовані схеми покрівлі та підшви водоносних горизонтів, розподілу дійсних швидкостей потоку на основі уточнених фільтраційних параметрів надсолевих відкладів.

В Інституті геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка під керівництвом члена-кореспондента НАН України Л.М. Степанюка методами оптичної мікроскопії вивчено анатомію кристалів циркону із породної асоціації Острівського кар'єру (Росинсько-Тікицький мегаблок). Встановлено, що мінералогічним критерієм для геолого-пошукових робіт на літій може бути наявність акцесорної мінералізації монтебразиту, трифіліну та інших фосфатів літію у вмісних породах.

Вийшла друком колективна наукова монографія «Формування метрополісних регіонів України: досвід Києва», яку науковці Інституту географії НАН України підготували спільно з колегами з Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, Інституту Генерального плану м. Києва, Київського національного університету будівництва та архітектури, Консалтингової компанії «Plan+risk consult GmbH» (Німеччина). Монографія базується на багаторічному досвіді авторів щодо дослідження різних аспектів розвитку Київського метрополісного регіону, враховує воєнні реалії сьогодення та обґрунтовує наукові засади поліцентричного та поліфункціонального просторового розвитку метрополісних регіонів.

У 2022 р. за цикл наукових праць «Історія мінералів і мінералогії в Україні» академіку НАН України С.О. Довгому, О.І. Матковському та В.І. Павлишину присуджено премію ім. Є.К. Лазаренка. Премію ім. П.А. Тутковського у 2023 р. отримали вчені Інституту географії НАН України Л.Г. Руденко, А.І. Бочковська та К.А. Поливач – за цикл праць «Академічна географія і атласне картографування за роки незалежності України», а премію ім. С.І. Субботіна – науковці Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України І.Б. Макаренко, О.В. Легостаєва та П.Я. Купрієнко (посмертно) – за монографію «Неоднорідність земної кори України і суміжних регіонів за результатами 3D гравітаційного моделювання» (Звіт..., 2023).

Загальна кількість обраних членів НАН України по Відділенню наук про Землю впродовж 1991–2023 рр. складає 13 академіків та 46 членів-кореспондентів. Наймолодшими на момент обрання були серед академіків – В.М. Єремєєв (55 років), серед членів-кореспондентів – І.О. Бровченко (42 роки). Найстарішими – академік А.О. Морозов (76 років), член-кореспондент Є.Г. Булах (82 роки).

Станом на 01.03.2024 р. персональний склад Відділення наук про Землю НАН України налічує вісім дійсних членів (С.О. Довгий, О.Ю. Лукін, А.О. Морозов, М.І. Павлюк, О.М. Пономаренко, Л.Г. Руденко, В.І. Старостенко, С.Б. Шехунова) та 18 членів-кореспондентів (В.Г. Бахмутов, І.О. Бровченко, О.Б. Гінтов, В.О. Ємельянов, Е.Я. Жовинський, О.В. Кендзера, В.П. Коболев, Р.І. Кутас, В.Ю. Максимчук, Є.О. Маруняк, І.М. Наумко, В.І. Осадчий, М.О. Попов, В.П. Семененко, Л.М. Степанюк, О.Д. Федоровський, О.А. Щипцов, М.А. Якимчук). Керівництво Відділенням здійснюють академік-секретар О.М. Пономаренко та його заступники: академік С.Б. Шехунова та члени-кореспонденти В.І. Осадчий та О.В. Кендзера. Кандидат геолого-мінералогічних наук Я.К. Луців обіймає посаду вченого секретаря (Національна..., 2023).

На сьогодні фундаментальні і прикладні дослідження у Відділенні наук про Землю НАН України проводять такі установи: Інститут геологічних наук (директор – С.Б. Шехунова); Державна установа (ДУ) «Науковий центр аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук НАН України» (директор – М.О. Попов); ДУ «Науково-інженерний центр радіогідроекологічних полігонних досліджень НАН України» (в.о. директора – Ю.Ф. Руденко); ДУ «Центр проблем морської геології, геоекології та осадового рудоутворення НАН України» (директор – В.О. Ємельянов); Інститут геофізики ім. С.І. Субботіна (директор – О.В. Кендзера) та установи при ньому – Карпатське відділення (директор – О.Я. Сапужак), Полтавська гравіметрична обсерваторія (директор – М.В. Лубков) та Відділення геодинаміки вибуху (керівник – С.В. Микуляк); Інститут географії (директор – Є.О. Маруняк); Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка (директор – О.М. Пономаренко); Інститут геології і геохімії горючих копалин (директор – М.І. Павлюк); ДУ «Науковий гідрофізичний центр Національної академії наук України» (в.о. директора – С.Г. Федосеєнков); Український гідрометеорологічний інститут ДСНС України та НАН України» (директор – В.І. Осадчий); Інститут проблем математичних машин і систем (в.о. директора – В.П. Клименко) (Національна..., 2023). Працює 1317 співробітників, з них 699 науковців, серед яких 110 докторів наук і 330 кандидатів наук/докторів філософії.

Науково-координаційну роботу з окремих актуальних наукових напрямів і проблем проводять наукові ради, комітети та громадські наукові об'єднання. Нині при Відділенні наук

про Землю НАН України працює чотири наукові ради з проблем: «Геологія і геохімія горючих копалин» (голова – академік НАН України М.І. Павлюк), «Геодинаміка і прогноз землетрусів» (голова – член-кореспондент НАН України Р.І. Кутас), «Походження нафти і газу» (голова – академік НАН України О.Ю. Лукін) та Міжвідомча науково-методична рада «Геологічні проблеми ізоляції радіоактивних та інших небезпечних відходів у надрах» (голова – академік НАН України С.Б. Шехунова); чотири комітети: Національний стратиграфічний комітет України (співголови – академіки НАН України О.М. Пономаренко і С.Б. Шехунова), Український літологічний комітет (голова – академік НАН України С.Б. Шехунова), Комітет по метеоритах (голова – член-кореспондент НАН України В.П. Семененко), Національний комітет з Міжнародної програми геологічної кореляції ЮНЕСКО (учений секретар – доктор геологічних наук О.О. Ремезова); чотири наукових товариств: Українське мінералогічне товариство (президент – доктор геологічних наук Г.О. Кульчицька), Українське географічне товариство (учений секретар – доктор геологічних наук С.Ю. Бортник), Палеонтологічне товариство (президент – доктор геологічних наук О.П. Ольштинська), Товариство пошукової та екологічної геохімії (президент – член-кореспондент НАН України Е.Я. Жовинський). Їх зусилля зосереджені на питаннях сприяння координації перспективних наукових досліджень, підготовці пропозицій та аналітичних матеріалів для державних органів влади, організації та проведенні наукових читань, конференцій, семінарів, симпозіумів.

Післямова

У розглянутий період зусилля вчених Відділення наук про Землю НАН України були спрямовані на розвиток фундаментальних і прикладних досліджень з актуальних напрямів геологічних наук. Особлива увага приділялась: координації наукових досліджень, які максимально відповідали новим реаліям і забезпечували більш ефективне використання бюджетного фінансування і матеріально-технічних ресурсів установ; розробці наукових основ комплексного підходу та оцінки освоєння родовищ корисних копалин; перспективам розвитку мінерально-сировинної бази та освоєння її об'єктів; розвитку технологічного блоку досліджень щодо перспективних видів

корисних копалин; розвитку геоecологічних досліджень з метою стабілізації і покращення екологічних умов у країні. До вагомих досягнень установ Відділення наук про Землю НАН України за розглянутий період, на наш погляд, слід віднести такі.

1. В Інституті геологічних наук:

- створено Стратиграфічний кодекс України, який є узагальненим зведенням правил і наукових критеріїв, що визначають геохронологічну базу державного геологічного картування, пошуків, розвідки, експлуатації корисних копалин та проведення різноцільових геологічних робіт в Україні (П.Ф. Гожик, В.М. Семененко);
- академіком НАН України В.М. Шестопаловим сформульовані уявлення про експлуатаційні ресурси родовищ водню, які базуються на сталих природних ресурсах та надходять з великих глибин;
- створено реалістичну модель геологічного середовища з урахуванням зон швидкої міграції з детальним тривимірним моделюванням фільтрації, яка не має аналогів у світі (академік НАН України В.М. Шестопалов, В.М. Бублясь, О.С. Богуславський, І.П. Онищенко, І.М. Романюк);
- розроблено оригінальні уявлення про гіпогенне карстоутворення під дією висхідного водообміну і потоків глибинних флюїдів, які отримали широке міжнародне визнання і реалізацію в багатьох країнах світу (академік НАН України В.М. Шестопалов, член-кореспондент НАН України О.Б. Климчук);
- обґрунтовано концепцію глибинної дегазації Землі як глобального процесу саморозвитку нашої планети, що є головним фактором нафтидогенезу. Показано провідну роль геодинамічних і флюїодинамічних факторів у диференціації тектонічно зумовлених нафтогазоносних провінцій на автономні басейни нафтидогенезу (академік НАН України О.Ю. Лукін);
- академіком НАН України С.Б. Шехуновою розроблено концепцію літогенезу соленосних формацій на основі встановлення стадіальних перетворень речовини на формаційному, шаровому, породному, мінеральному, геохімічному рівнях; обґрунтовано підходи до вирішення проблемних питань залучення галогенних формацій у економічну діяльність.

2. В Інституті геофізики ім. С.І. Субботіна:

- в рамках виконання міжнародних проєктів регіональних сейсмічних досліджень (DOBRE) отримані вагомні результати про глибинну будову та геодинамічний розвиток літосфери та побудовано тектонічну карту України (академік НАН України В.І. Старостенко, В.Д. Омельченко, Д.В. Лисинчук, Д.М. Гринь, К.В. Коломієць, С.С. Чулков, О.В. Легостаєва);
- розроблено сучасні алгоритми, технології та підходи до прогнозування сейсмічної небезпеки методами загального детального сейсмічного районування (член-кореспондент НАН України О.В. Кендзера, Л.В. Фарфуляк, Т.А. Амашукелі, Ю.В. Семенова, Ю.В. Лісовий);
- у результаті виконання цільових морських програм наукових досліджень НАН України експериментально підтверджене та закартоване газогідратне скупчення на континентальному схилі північно-західної частини Чорного моря (член-кореспондент НАН України В.П. Коболев, О.О. Верпаховська);
- у Відділенні геодинаміки вибуху Інституту розроблено алгоритми і програми математичного моделювання термомеханічної еволюції структурованої нерівноважної літосфери та розроблено технології інтенсифікації видобутку води, нафти, газу, руд та інших корисних копалин (член-кореспондент НАН України В.А. Даниленко, Д.Б. Венгерович, В.П. Нагорний);
- у Карпатському відділенні Інституту побудовано інтерпретаційну модель тектономагнітних аномалій та розроблено методіку комплексного моніторингу сейсмотектонічних процесів узбережжя Антарктичного півострова (член-кореспондент НАН України В.Ю. Максимчук, І.О. Чоботок, Т.А. Климкович).

3. В Інституті геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка:

- встановлено вікові рубежі зеленокам'яних поясів трьох генерацій та доведено їх вікове співвідношення для Українського щита та Курської магнітної аномалії (М.П. Щербак, Г.В. Артеменко);
- під керівництвом академіка НАН України О.М. Пономаренка та члена-кореспондента НАН України О.Б. Брика створено магнітний

сепаратор, який за допомогою різнополярних імпульсів магнітного поля дозволяє розділення рудної і нерудної компонент залізистих кварцитів і може бути використаний для виробництва високоякісних конкурентоздатних залізорудних концентратів.

4. В Інституті геології і геохімії горючих копалин:

- на основі комплексних геолого-палеоокеанографічних досліджень створено великомасштабну (1:1 000 000) модель структури давньої континентальної окраїни Центрально-Європейського сегменту океану (Карпато-Чорноморська область) (Ю.М. Сеньковський);
- на основі уточнення тектонічної та геологічної будови Передових Карпат з урахуванням виявлених поверхневих нафтогазопроявів обґрунтовано 14 перспективних для пошукового буріння об'єктів (академік НАН України М.І. Павлюк, Я.Г. Лазарук, В.Є. Шлапінський);
- на засадах нової фізико-хімічної моделі глибинного мінерало- і нафтидогенезу у літосфері Землі обґрунтовано абіогенне-біогенне походження метану вугільних родовищ (член-кореспондент НАН України І.М. Наумко, академік НАН України М.І. Павлюк, Й.М. Сворень, М.І. Зубик).

5. В Українському науково-дослідному гідрометеорологічному інституті під керівництвом члена-кореспондента НАН України В.І. Осадчого вперше в Україні була розроблена цільова моделююча система аналізу та кількісної оцінки формування забруднення в межах річкових басейнів і рекомендована як базовий інструмент для впровадження директив Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

6. Вченими Інституту географії із залученням низки закладів вищої освіти, окремих міністерств, державних і громадських організацій вперше створено Національний атлас України, який являє собою фундаментальний картографічний твір енциклопедичного рівня та

в електронному форматі «Атлас природних, техногенних і соціальних небезпек і ризиків виникнення надзвичайних ситуацій в Україні» (головний редактор – академік НАН України Л.Г. Руденко).

7. В Інституті проблем природокористування та екології під керівництвом члена-кореспондента НАН України А.Г. Шапаря розроблено методологію оцінки промислових технологій природокористування, яка дає змогу забезпечити ефективне вирішення проблем управління природно-техногенними системами на регіональному рівні у процесі їх переходу до сталого функціонування.

8. В Морському гідрофізичному інституті під керівництвом академіка НАН України В.М. Єремєєва розроблені апаратура, методи і засоби безперервних довготривалих океанографічних спостережень, створені моделі циркуляції вод і екосистеми Чорного моря, реалізовані нові принципи проведення вимірювань, що склало основу для ефективного розвитку методів оперативної океанографії як елемента Міжнародної глобальної спостережної системи Чорного моря.

9. У Відділенні морської геології та осадового рудоутворення НАН України під керівництвом академіка НАН України Є.Ф. Шнюкова виконано типізацію грязьових вулканів і створено каталог грязьових вулканів Азово-Чорноморського регіону з описом їх глибинної геологічної будови.

Наведений перелік включає лише окремі результати досліджень установ Відділення наук про Землю НАН України. В тексті статті основні досягнення і здобутки розглянуті в хронологічному порядку та у наведених біографічних довідках про членів Відділення.

Подяка. Автори щиро вдячні академіку НАН України С.Б. Шехунівій за сприяння і суттєву допомогу при підготовці до друку трьох частин статті.

У третій частині статті у хронологічному порядку розглянуті основні історичні події в датах, фактах та особистостях становлення і розвитку установ Відділення наук про Землю НАН України від набуття Україною незалежності у 1991 р. і дотепер. Наведені найбільш вагомні здобутки науковців Відділення наук про Землю НАН України, які були відзначені Державними преміями України в галузі науки і техніки, а також преміями НАН України імені видатних учених України – В.І. Вернадського, П.А. Тутковського і С.І. Субботіна. Надана інформація про Цільові комплексні програми ресурсно-орієнтованих наукових досліджень НАН України.

Список літератури

- Відділення наук про Землю: Старостенко В.І. (відп. ред.). Київ: Поліграфія ТОВ «Макрос», 2003. 272 с.
- Володимир Миколайович Семененко (До 75-річчя від дня народження). *Геол. журн.* 2009. № 3 (328). С. 114–115.
- До 75-річчя члена-кореспондента НАН України Олександра Володимировича Кендзери. *Геофиз. журн.* 2023. Т. 45, № 3. С. 154–157.
- Дослідження сучасної геодинаміки Українських Карпат. Київ: Наукова думка, 2005. 255 с.
- Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2019 році / НАН України. Київ: Академперіодика, 2020. 594 с.
- Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2020 році / НАН України. Київ: Академперіодика, 2021. 593 с.
- Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2021 році / НАН України. Київ: Академперіодика, 2022. 637 с.
- Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2022 році / НАН України. Київ: Академперіодика, 2023. 593 с.
- Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2023 році / НАН України. Київ: Академперіодика, 2024. 589 с.
- Ігорю Михайловичу Наумку – 60. *Мінерал. журн.* 2011. Т. 33, № 3. С. 100–102.
- Коболев В.П., Старостенко В.І., Русаков О.М. До 90-річчя члена-кореспондента НАН України Романа Івановича Кутаса. *Геофиз. журн.* 2023. Т. 45, № 3. С. 143–153.
- Лукин Александр Ефимович (к 70-летию со дня рождения). *Геология и полез. ископаемые Мирового океана.* 2010. № 2. С. 97–99.
- Маруняк Є.О., Лісовський С.А. Відкриваючи науку світові. До 80-річчя академіка НАН України Л.Г. Руденка. *Вісн. НАН України.* 2021. № 8. С. 83–89. <https://orcid.org/0000-0002-6743-6883>
- Михайло Олексійович Попов (до 75-ої річниці з дня народження). *Укр. журн. дистанц. зондування Землі.* 2021. Т. 8, № 2. С. 41–42.
- НАН України. Керівництво. 1918–2018: бібліогр. енциклопед. слов. Київ: Фенікс, 2018. 256 с.
- Наукові установи України: довід. вид. Київ: УкрІНТЕІ, 2013. 220 с.
- Науковці України – еліта держави. Т. 4. Київ: Логос Україна, 2015. 328 с.
- Національна академія наук України. Довідник. Ч. 2. Київ: Академперіодика, 2023. 360 с.
- Національна академія наук України. Хронологія. 1918–2018. Київ: Фенікс, 2018. 720 с.
- Олегові Борисовичу Гінтову – 80! *Геодинаміка.* 2015. Т. 19, № 2. С. 111–112.
- Ольштинська О.П., Довбиш С.М. Пам'яті Олексія Юрійовича Митропольського (7.04.1942–5.03.2021). *Геология и полез. ископаемые Мирового океана.* 2021. Т. 17, № 1. С. 92–94.
- Палій В.М., Храмов Ю.О. Національна академія наук України. 1918–2013. Персональний склад. 6-е вид., доп. і випр. Київ: Фенікс, 2013. 444 с.
- Половко С.Г. Школа морської гідрогеології А.Є. Бабинця в дії (до 60-річчя В.О. Ємельянова). *Геология и полез. ископаемые Мирового океана.* 2010. № 2. С. 85–91.
- Пономаренко О.М., Сьомка В.О., Довбуш Т.І. Леонід Михайлович Степанюк (до 60-річчя від дня народження). *Мінерал. журн.* 2015. Т. 37, № 4. С. 127–129.
- Про відновлення роботи Міжвідомчого тектонічного комітету України. *Геофиз. журн.* 2017. Т. 39, № 3. С. 102–112.
- Старостенко В.І. Вітання самому молодому академіку Відділення наук про Землю НАН України Стеллі Борисівні Шехуновій з нагоди 60-річного ювілею. *Геофиз. журн.* 2023. Т. 45, № 1. С. 137–139.
- Старостенко В.І., Коболев В.П. До 80-річчя від дня народження академіка НАН України Валерія Миколайовича Єремєєва. *Геофиз. журн.* 2022. Т. 44, № 1. С. 176–183.
- Старостенко В.І. Про результати виконання Цільової комплексної програми наукових досліджень НАН України

«Мінерально-сировинна база України, як основа безпеки держави». Стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 3 березня 2021 р. *Вісн. НАН України.* 2021. № 4. С. 29–33.

- Українські гідрологи, гідрохіміки, гідроекологи. Київ: Ніка-Центр, 2004. 176 с.
- Федосєєнков Сергій. До 90-річчя від дня народження вченого-гідроакустика, члена-кореспондента НАН України Анатолія Івановича Гончара. *Океанографічний журн. (Проблеми, методи та засоби досліджень Світового океану).* 2021. Т. 14, № 3. С. 155–160.
- Цибань В.О. Нагороди Національної академії наук України. 3-є вид., перероб. і доповнене. Київ: КММ, 2018. 456 с.
- Шнюков Е.Ф., Коболев В.П. Памяти нашего друга – Николая Васильевича Багрова. *Геология и полез. ископаемые Мирового океана.* 2015. № 2. С. 179–180.
- 60-річчя члена-кореспондента НАН України В.О. Іванова. *Вісн. НАН України.* 2006. № 9. С. 77–78.
- 60-річчя члена-кореспондента НАН України М.А. Якимчука. *Вісн. НАН України.* 2014. № 7. С. 86.
- 60-річчя члена-кореспондента НАН України М.Д. Гродзинського. *Вісн. НАН України.* 2017. № 7. С. 113.
- 60-річчя члена-кореспондента НАН України О.М. Пономаренка. *Вісн. НАН України.* 2010. № 1. С. 69–70.
- 70-річчя члена-кореспондента НАН України О.Б. Брика. *Вісн. НАН України.* 2013. № 4. С. 89–90.
- 70-річчя члена-кореспондента НАН України А.Г. Шапара. *Вісн. НАН України.* 2006. № 9. С. 75–76.
- 70-річчя члена-кореспондента НАН України Е.Я. Жовинського. *Вісн. НАН України.* 2004. № 6. С. 82.
- 70-річчя члена-кореспондента НАН України О.А. Щипцова. *Вісн. НАН України.* 2023. № 4. С. 105.
- 75-річчя члена-кореспондента НАН України В.П. Семененка. *Вісн. НАН України.* 2023. № 12. С. 106.

References

- About the resumption of work of the Interdepartmental Tectonic Committee of Ukraine. 2017. *Geophys. Journal*, 39 (3): 102–112 (in Ukrainian).
- Department of Earth Sciences. 2003. Kyiv: Polygraphy LLC “Makros” (in Ukrainian).
- Ihor Mykhaïlovych Naumko – 60. 2011. *Mineral. Journal*, 33 (3): 100–102 (in Ukrainian).
- Kobolev V.P., Starostenko V.I., Rusakov O.M. To the 90th birthday of Roman Ivanovich Kutas, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine. 2023. *Geophys. Journal*, 45 (3): 143–153 (in Ukrainian).
- Lukin Alexander Efimovich (to the 70th birthday). 2010. *Geologhiya i korysni kopalyny Svitovogho okeanu*, (2): 97–99 (in Russian).
- Marunyak E.O., Lisovsky S.A. 2021. Opening science to the world. To the 80th anniversary of Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine L.H. Rudenko. 2021. *Visnyk NAN Ukraine*, (8): 83–89. <https://orcid.org/0000-0002-6743-6883> (in Ukrainian).
- Mykhaïlo Oleksiiovych Popov (to the 75th anniversary of his birth). 2021. *Ukrainian Journal of Remote Sensing*, 8 (2): 41–42 (in Ukrainian).
- NAS of Ukraine. 2018. Guide. 1918–2018: biographic encyclopedic dictionary. Kyiv: Fenix (in Ukrainian).
- National Academy of Sciences of Ukraine. 1918–2018. Outstanding achievements. 2018. Kyiv: Fenix (in Ukrainian).
- National Academy of Sciences of Ukraine. 1918–2018. Chronology. 2018. Kyiv: Fenix (in Ukrainian).
- National Academy of Sciences of Ukraine. Directory. Part 2. 2023. Kyiv: Akadempriodyka (in Ukrainian).
- Oleh Borysoviych Gintov is 80! 2015. *Geodynamics*, (2): 111–112 (in Ukrainian).

- Olshtynska O.P., Dovbysh S.M. In memory of Oleksiy Yuriyovych Miytropolsky (7.04.1942–5.03.2021). 2021. *Heolohiya i korysni kopalyny Svitovogho okeanu*, 17 (1): 92–94 (in Ukrainian).
- Palii V.M., Khramov Yu.O. 2013. National Academy of Sciences of Ukraine. 1918–2013. Personal composition. 6th ed., add. and ex. Kyiv: Fenix (in Ukrainian).
- Polovko S.G. 2010. School of Marine Hydrogeology A.E. Babynets in action (for the 60th anniversary of V.O. Yemelyanov). 2010. *Heolohiya i korysni kopalyny Svitovogho okeanu*, 6 (2): 85–91 (in Ukrainian).
- Ponomarenko O.M., Syomka V.O., Dovbush T.I. 2015. Leonid Mykhailovych Stepaniuk (on to his 60th birthday). 2015. *Mineral. Journal*, 37 (4): 127–129 (in Ukrainian).
- Report on the activities of the National Academy of Sciences of Ukraine in 2019 / NAS of Ukraine. 2020. Kyiv: Akadempriodyka (in Ukrainian).
- Report on the activities of the National Academy of Sciences of Ukraine in 2020 / NAS of Ukraine. 2021. Kyiv: Akadempriodyka (in Ukrainian).
- Report on the activities of the National Academy of Sciences of Ukraine in 2021 / NAS of Ukraine. 2022. Kyiv: Akadempriodyka (in Ukrainian).
- Report on the activities of the National Academy of Sciences of Ukraine in 2022 / NAS of Ukraine. 2023. Kyiv: Akadempriodyka (in Ukrainian).
- Report on the activities of the National Academy of Sciences of Ukraine in 2023 / NAS of Ukraine. 2024. Kyiv: Akadempriodyka (in Ukrainian).
- Scientific institutions of Ukraine: information edition. 2013. Kyiv: UkrINTEI (in Ukrainian).
- Scientists of Ukraine are the elite of the state. Vol. 4. 2015. Kyiv: Logos Ukraine (in Ukrainian).
- Serhiy Fedoseyenko. 2021. To the 90th anniversary of the birthday of the hydroacoustic scientist, corresponding member of the National Academy of Sciences of Ukraine Anatoliy Ivanovich Honchar. 2021. *Oceanographic journal. (Problems, methods and means of research of the World Ocean)*, 14 (3): 155–160 (in Ukrainian).
- Shnyukov E.F., Kobolev V.P. 2015. In memory of our friend – Nikolai Vasilievich Bagrov. 2015. *Heolohiya i korysni kopalyny Svitovogho okeanu*, 11 (2): 179–180 (in Russian).
- Starostenko V.I. 2021. About the results of the implementation of the Targeted Comprehensive Program of Scientific Research of the National Academy of Sciences of Ukraine “Mineral and raw material base of Ukraine as the basis of state security”. Transcript of the report at the meeting of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine on March 3, 2021. *Visnyk NAN Ukraine*, (4): 29–33 (in Ukrainian).
- Starostenko V.I. 2023. Congratulations to Stella Borysivna Shekhunova, the youngest academician of the Department of Earth Sciences of the National Academy of Sciences of Ukraine, on the occasion of her 60th anniversary. 2023. *Geophys. Journal*, 45 (1): 137–139 (in Ukrainian).
- Starostenko V.I., Kobolev V.P. 2022. To the 80th anniversary of the birth of Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine Valeriy Mykolayovych Eremeyev. 2022. *Geophys. Journal*, 44 (1): 176–183 (in Ukrainian).
- Study of modern geodynamics of the Ukrainian Carpathians. 2005. Kyiv: Naukova D Dumka (in Ukrainian).
- To the 75th anniversary of the corresponding member of the National Academy of Sciences of Ukraine Oleksandr Volodymyrovych Kendzera. 2023. *Geophys. Journal*, 45 (3): 154–157 (in Ukrainian).
- Tsiban V.O. 2018. Awards of the National Academy of Sciences of Ukraine. 2018. Kyiv: KMM (in Ukrainian).
- Ukrainian hydrologists, hydrochemists, hydroecologists. 2004. Kyiv: Nika-Center (in Ukrainian).
- Volodymyr Mykolayovych Semenenko (To the 75th anniversary of his birthday). 2009. *Geologichnij zhurnal*, 3 (328): 114–115 (in Ukrainian).
- 60th anniversary of Corresponding Member of NAS of Ukraine V.O. Ivanova. 2006. *Visnyk NAN Ukrainy*, (9): 77–78 (in Ukrainian).
- 60th anniversary of Corresponding Member of NAS of Ukraine M.A. Yakymchuka. 2014. *Visnyk NAN Ukrainy*, (7): 86 (in Ukrainian).
- 60th anniversary of Corresponding Member of NAS of Ukraine M.D. Grodzinsky. 2017. *Visnyk NAN Ukrainy*, (7): 113 (in Ukrainian).
- 60th anniversary of Corresponding Member of NAS of Ukraine O.M. Ponomarenko. 2010. *Visnyk NAN Ukrainy*, (1): 69–70 (in Ukrainian).
- 70th anniversary of Corresponding Member of NAS of Ukraine O.B. Briyk. 2013. *Visnyk NAN Ukrainy*, (4): 89–90 (in Ukrainian).
- 70th anniversary of Corresponding Member of NAS of Ukraine A.H. Shapar. 2006. *Visnyk NAN Ukrainy*, (9): 75–76 (in Ukrainian).
- 70th anniversary of Corresponding Member of NAS of Ukraine E.Ya. Zhovinsky. 2004. *Visnyk NAN Ukrainy*, (6): 82 (in Ukrainian).
- 70th anniversary of Corresponding Member of NAS of Ukraine O.A. Shiyptsov. 2023. *Visnyk NAN Ukrainy*, (4): 105 (in Ukrainian).
- 75th anniversary of Corresponding Member of the NAS of Ukraine V.P. Semenenko. 2023. *Visnyk NAN Ukrainy*, (12): 106 (in Ukrainian).